

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 88^ο | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2025 | ΑΡΙΘ. 809

«Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν...
Τὸ «Λευκὸ Ρόδο» στὴ ναζιστικὴ Γερμανία»
«Ἡ Τεχνητὴ Νομοσύνη. Προβληματισμοί»
«Ἐθισμοὶ καὶ πάθη»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ Γ.Β.Μ.....	1
ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ... ΤΟ «ΛΕΥΚΟ ΡΟΔΟ» ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ (ΜΕΡΟΣ Γ΄) ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	3
Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ Ι. ΚΑΖΑΝΗ.....	25
ΕΘΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΑΘΗ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	38
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ † ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΙΡΑΝΩΝ, ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ (1929-2025) (ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΖΩΗ»).....	41
Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΖΗΣΑ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΛΕΤΑΣ	44

1

25

41

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 15€
Έξωτερικού 30€
Κύπρου 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεσβινόνος 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Έπιτροπή επιφυλάσσει σε έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιεύόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Print & Packaging House
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Φεβρουάριος 2025

*Εικόνα έξωφύλλου: Μνημείο άφιερωμένο στον Άγιο Άηέξανδρο του Μονάχου,
δηλαδή τον Alexander Schmorell, έκ των ήγετικών μελών του «Λευκού Ρόδου»,
μπροστά από τήν Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου του Orenburg στη Ρωσία.*

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Παρουσιάζονται κατά καιρούς μερικοί που ενδιαφέρονται για τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρόβλημά τους εἶναι: Πῶς ἡ παραδοσιακὴ πίστις θὰ παραμείνει ἀνόθευτη, καὶ συγχρόνως θὰ ἐκσυγχρονισθεῖ.

Δύο τάσεις παρατηροῦνται στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Ἡ «συντηρητικὴ» καὶ ἡ «προοδευτικὴ». Οἱ συντηρητικοὶ κατ' ἀρχὴν φοβοῦνται ὅτι ἡ παραδοσιακὴ πίστις σήμερον κινδυνεύει ἀπὸ ἄκαιρα καὶ ἄκριτα ἀνοίγματα. Ὑπονομεύεται, νοθεύεται, παραχαράσσεται ἀπὸ μοντέρνες θεωρίες καὶ διδασκαλίες. Ἡ ἱστορία, ἡ παράδοση, τὸ κύρος περιφρονοῦνται καὶ περιθωριοποιοῦνται. Γίνονται ἐπικίνδυνα ἀνοίγματα, ποὺ νοθεύουν τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα. Τοῦ ἀφαιροῦν ὅλο τὸν πνευματικὸ του δυναμισμό καὶ τὸ μεταβάλλουν σὲ φτωχὸ ἀνθρώπινο κατασκευάσμα. Αὐτὰ περιίπου ἰσχυρίζονται οἱ συντηρητικοί.

Καὶ οἱ λεγόμενοι προοδευτικοί; Αὐτοί, μὲ τὴ σειρά τους, φρονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία, καὶ εἰδικότερα οἱ τὰ πρῶτα φέροντες στὴ διοίκησίν της, δὲν εἶναι σὲ θέσι καὶ δὲν τολμοῦν νὰ κάνουν τὶς ἀπαραίτητες προσαρμογές καὶ τοὺς ἀναγκαίους συγχρονισμούς ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἐποχὴ μας. Μόνο μὴ ἐπανάσταση θὰ ἔσφξε τὴν Ἐκκλησία καὶ θὰ τὴν ἔβγαξε ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση, ἀπὸ τὰ στενὰ πλαίσιά της. Ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ της πρέπει νὰ μπεῖ σὲ πρῶτο πλάνο. Νὰ προσεχθοῦν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, καὶ νὰ ἔπονται τὰ πνευματικά.

Τὸ φοβερὸ στὴν ὑπόθεσι εἶναι ὅτι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ πιστεύουν πῶς ἡ Ἐκκλησία βρίσκεται σὲ κίνδυνο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οἱ συντηρητικοὶ ἀπὸ τοὺς προοδευτικούς, καὶ οἱ προοδευτικοὶ ἀπὸ τοὺς συντηρητικούς.

Δὲν πρόκειται νὰ ὑπογραμμίσουμε ἐδῶ πόσο δύσκολο εἶναι νὰ ἀποφύγει κανεὶς τὶς ἀκρότητες. Ἡ μέση καὶ βασιλικὴ ὁδὸς εἶναι πάντα ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα προβλήματα. Ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας γίνεται μονάχα σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἀναζητοῦν μὲ ἀγνὴ διάθεσι καὶ πνεῦμα ταπεινοφροσύνης. Πρέπει τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας νὰ βρεῖ ἐπιδεκτικὲς καὶ ἀναγεννημένες καρδιές, γιὰ νὰ τὶς ὀδηγήσῃ «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰωάν., ἱστ' 13). Τότε θὰ δοῦν καθαρὰ ὅτι ἡ παραδοσιακὴ πίστις δὲν εἶναι στατικὴ καὶ ἀποστεωμένη. Εἶναι ζωντανὴ καὶ διαρκῶς ἐπίκαιρη, καὶ δὲν προσφέρεται γιὰ ἐπιπόλαιους ἢ ἐντυπωσιακοὺς πειραματισμούς. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι πάντα νέο καὶ ἱκανὸ νὰ ἀνανεώσει ὅσους τὸ δέχονται ταπεινά, σὰν τὰ παιδιά. Τὸ χριστιανικὸ, λοιπόν, μήνυμα δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀνανέωση. Εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἀγέραστο, ἀκριβῶς γιὰτὶ δὲν ὑπόκειται στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου. Οἱ ἄνθρωποι χρειάζονται ἀνανέωση. Ὅχι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ μήνυμά του.

Ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ Ἐκκλησία, εἶναι «ὁ Χριστὸς παρατεινόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἄν θέλουμε μάλιστα νὰ χρησιμοποιήσουμε μὴ σύγχρονη ὀρολογία, θὰ λέγαμε πῶς χρειάζεται «ἀναπαλαίωση». Τί θὰ πεῖ αὐτό; Ὅπως, προκειμένου νὰ

ἐπισκευάσουμε μνημειώδη ἔργα, δὲν πρέπει τίποτα νὰ προσθέσουμε, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸν ἀρχαῖκὸ καὶ αὐθεντικὸ τους χαρακτῆρα, πολὺ περισσότερο προκειμένου γιὰ τὸ χριστιανικὸ μῆνυμα, δὲν χρειάζεται νὰ ἀνακαλύψουμε ἐντυπωσιακοὺς νεωτερισμούς, ἀλλὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τὸν ἴδιο τὸν Χριστιανισμό, ἀψιμυθίωτο, καθαρὸ καὶ ἀνόθευτο ἀπὸ ἀνθρώπινες προσθήκες καὶ ἰδiasmούς. Ἐπομένως, ἢ

Ἔτσι ἐπομένως κόπτονται γιὰ ἐκσυγχρονισμούς, ἃς διερωτηθοῦν: Πρόκειται γιὰ ἀνανέωση ἢ γιὰ προσαρμογὴ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου; Μήπως τοὺς ἐνοχλεῖ ἡ παραδοσιακὴ πίστη, γιὰτὶ ἤδη παρέδωσαν τὸν πνευματικὸ τους ὄπλισμό, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ σκώμματα τοῦ κόσμου; Μήπως τοὺς πειράζει «ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ» (Α΄ Κορινθ., α΄ 18) καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐσταυρωμένου, γιὰτὶ εἶναι «Ἰουδαίους μὲν

Ὁ Χριστιανισμός, ἢ Ἐκκλησία, εἶναι «ὁ Χριστὸς παρατεινόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἄν θέλουμε μάλιστα νὰ χρησιμοποιήσουμε μιὰ σύγχρονη ὀρολογία, θὰ λέγαμε πὼς χρειάζεται «ἀναπαλαίωση». Τί θὰ πεῖ αὐτό; Ὅπως, προκειμένου νὰ ἐπισκευάσουμε μνημειώδη ἔργα, δὲν πρέπει τίποτα νὰ προσθέσουμε, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸν ἀρχαῖκὸ καὶ αὐθεντικὸ τους χαρακτῆρα, πολὺ περισσότερο προκειμένου γιὰ τὸ χριστιανικὸ μῆνυμα, δὲν χρειάζεται νὰ ἀνακαλύψουμε ἐντυπωσιακοὺς νεωτερισμούς, ἀλλὰ νὰ ἀνακαλύψουμε τὸν ἴδιο τὸν Χριστιανισμό, ἀψιμυθίωτο, καθαρὸ καὶ ἀνόθευτο ἀπὸ ἀνθρώπινες προσθήκες καὶ ἰδiasmούς. Ἐπομένως, ἢ καλύτερη ἀνανέωση εἶναι ἢ ἐπιστροφή στὶς πηγές, ἢ μᾶλλον, στὴν Πηγὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν κατασκευάζουμε ἐμεῖς ἓνα «νεοχριστιανισμό» τῆς δικῆς μας ἀρεσκείας, ἀλλὰ ζοῦμε τὸν ἀληθινὸ Χριστιανισμό τῆς παρθενικῆς Ἐκκλησίας. Τὸν Χριστιανισμό τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, τῶν ἀπολογητῶν καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ὁρθοδοξίας.

καλύτερη ἀνανέωση εἶναι ἢ ἐπιστροφή στὶς πηγές, ἢ μᾶλλον, στὴν Πηγὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν κατασκευάζουμε ἐμεῖς ἓνα «νεοχριστιανισμό» τῆς δικῆς μας ἀρεσκείας, ἀλλὰ ζοῦμε τὸν ἀληθινὸ Χριστιανισμό τῆς παρθενικῆς Ἐκκλησίας. Τὸν Χριστιανισμό τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, τῶν ἀπολογητῶν καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ὁρθοδοξίας.

σκάνδαλον, Ἑλλῆσι δὲ μωρία» (Α΄ Κορινθ., α΄ 23), ἐνῶ αὐτοὶ θέλουν νὰ στηρίζονται στὴ «σοφίαν τῶν σοφῶν» (Α΄ Κορινθ., α΄ 19); Μήπως τοὺς ἐνοχλεῖ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία, γιὰτὶ ἐλέγχεται ἡ ζωὴ τους, καὶ γι' αὐτὸ μιᾶνε περιφρονητικὰ γι' αὐτή, γιὰ τοὺς «ἠθικολόγους» καὶ τοὺς «εὐσεβιστές»;

G.B.M.

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ...

ΤΟ «ΛΕΥΚΟ ΡΟΔΟ» ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Στὸ Α΄ μέρος τῆς μελέτης μας, εἶδαμε τὴν ἱστορία τῆς ἀντιστασιακῆς ὁργάνωσης τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» καὶ τὴν τύχη τῶν μελῶν του, καὶ παράλληλα, τὴ σφραγίδα τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὶς προκηρύξεις ποὺ κυκλοφόρησε τὸ «Λευκὸ Ρόδο» κατὰ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστώτος στὴ Γερμανία. Στὸ Β΄ μέρος, στὸ προηγούμενο τεῦχος, εἶδαμε τὴ σφραγίδα αὐτὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὸν βίο, τοὺς λόγους καὶ τὰ πεπραγμένα τῶν μελῶν τῆς ἡγετικῆς του ομάδας. Ὅπως εἶδαμε, τὰ νεαρὰ μέλη τῆς ἀντιστασιακῆς ομάδας τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ἦταν κήρυκες τῆς ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ, τόσο μὲ τοὺς λόγους ὅσο καὶ μὲ τὰ ἔργα τους. Σὲ αὐτὸ τὸ Γ΄ καὶ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης μας γιὰ τὸ «Λευκὸ Ρόδο», θὰ σταθοῦμε στὸ πρόσωπο ποὺ περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα συγκινεῖ καὶ συγκλονίζει, τὸ πρόσωπο τῆς Sophie Scholl, ἡ ὁποία εἶναι στὴ σημερινὴ Γερμανία τὸ ἀπόλυτο σύμβολο τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸν τρόμο τοῦ Ναζισμού.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Sophie Scholl

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Hans Scholl, ἡ Sophia Magdalena Scholl (1921-1943), ἦταν μιὰ ἀληθινὰ εὐαίσθητη ψυχή. Ἡ μορφὴ τῆς ἀκτινοβολεῖ κάτι τὸ βαθιὰ ἀνθρώπινο, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συγκινεῖ, κάποτε μάλιστα ἀκόμα καὶ νὰ συγκλονίζει. Ἡ εὐαίσθητη καὶ τόσο βαθιὰ ἀνθρώπινη προσωπικότητά της, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν καλὴ τεκμηρίωση τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς της, τὴν ἔχει ἀναγάγει σὲ ἀπαραμίλλο σύμβολο τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸν Ναζισμό. Στὴ Γερμανία λογίζεται ἡ ἀπόλυτη ἥρωίδα, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου».

Μαζὶ μὲ τὰ ἀδελφία της, ἡ Sophie Scholl ἀνατράφηκε μὲ φιλελεύθερες καὶ χριστιανικὲς ἀξίες, χάρι κυρίως στὴ μητέρα της Magdalena Scholl, ποὺ ἦταν πιστὴ λουθηρανί. Ἄν καὶ τὸ 1934 ἐντάχθηκε καὶ ἡ ἴδια, παρὰ τὶς σφοδρὲς ἐπιφυλάξεις

τῶν γονιῶν της καὶ κυρίως τοῦ πατέρα της, στὸ τμήμα κοριτσιῶν τῆς Χιτλερικής Νεολαίας, τὴν Ἔνωση Γερμανίδων Κορασίδων (Bund Deutscher Mädel), οἱ χριστιανικὲς καταβολές της τῆς ἐπέτρεψαν νὰ διακρίνει γρήγορα σὲ ποιὲς καταστροφικὲς ἀτραποὺς ὀδηγοῦσε τὰ νέα παιδιὰ ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ ἰδεολογία.

Χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀξιακοῦ κόσμου

της Sophie Scholl είναι και το γεγονός ότι η εργασία που επέλεξε να εκπονήσει για την αποφοίτησή της την άνοιξη του 1940 από το σχολείο θηλέων στο οποίο φοιτούσε είχε ως θέμα της το ποίημα του Αμερικανού ποιητή William Ross Wallace, γραμμένο το 1865, με τίτλο: «Το χέρι που κινεί την κούνια είναι το χέρι που κυβερνά τον κόσμο» – πρόκειται για ένα ποίημα-ύμνο στη μορφή της μητέρας. Η αγάπη της ίδιας της Sophie για τα μικρά παιδιά, εξάλλου, ήταν τέτοια, που η πρώτη εργασία που επέλεξε ήταν σε Νηπιαγωγείο.

Καθοριστική για την πνευματική οικοδομή της Sophie Scholl ήταν η επαφή της με τα κείμενα του ιερού Αύγουστίνου. Μάλιστα, η Sophie μελετούσε με θέρμη τα κείμενα του Αύγουστίνου την άνοιξη του 1941, ενώ υπηρετούσε στην Υπηρεσία Εργασίας του Ράιχ¹. Ο ένθουσιασμός της για τον Αύγουστινο προκάλεσε τα ειρωνικά σχόλια άλλων κοριτσιών που υπηρετούσαν μαζί της στην Υπηρεσία Εργασίας.

Και δεν ήταν μόνον ο Αύγουστίνος. Όταν η Sophie Scholl κλήθηκε να ανέβει τον Γολγοθά του μαρτυρίου της, ήταν άρραβωνιασμένη και σχεδίαζε σύντομα να παντρευτεί. Και όταν ο άρραβωνιαστικός της, Fritz Hartnagel, κλήθηκε να παρουσιασθεί στο Ανατολικό Μέτωπο το 1942, η Sophie του έδωσε να πάρει μαζί του ως δώρο δύο τόμους με τα κηρύγματα του Άγγλου ιερέα και θεολόγου John Henry Newman, ο οποίος είχε μεταστραφεί στον Καθολικισμό².

Πέρα απ' όλα αυτά, ένα αγαπημένο της, καθώς φαίνεται, χωρίο του Γάλλου καθολικού φιλοσόφου Jacques Maritain εμφανίζεται πολλές φορές στις επιστολές της, προφανώς γιατί η ίδια ένιωθε ότι την εξέφραζε: "*Il faut avoir l'esprit dur et le cœur tendre*" (= Πρέπει να έχει κανείς σκληρό πνεύμα και μαλακή καρδιά). Η Sophie και τα αδέρφια της δεσμεύθηκαν «να αφιερώσουν τη ζωή τους στην πίστη που μεταδίδει η Αγία Γραφή»³.

Από τον Μάιο του 1942 η Sophie Scholl άρχισε να σπουδάζει Βιολογία και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, το Ludwig-Maximilians-Universität. Ο αδελφός της Hans, που σπούδαζε Ιατρική στο ίδιο Πανεπιστήμιο, προσπάθησε, προφανώς για να την προστατεύσει, να την κρατήσει μακριά από τον κύκλο αντίστασης που είχε οργανωθεί με πυρήνα την ομάδα του «Λευκού Ρόδου». Όπως είπε η ίδια στην ανάκρισή της, όταν το καλοκαίρι του 1942 έπεσαν

από γράμμα που έστειλε στη Sophie ο άρραβωνιαστικός της από το Ανατολικό Μέτωπο είναι σχεδόν κατά λέξιν αναπαραγωγή αποσπάσματος από ένα περίφημο κήρυγμα του Newman με τον τίτλο «Η μαρτυρία της συνειδήσεως» ("The Testimony of Conscience"). Και πρόκειται για λόγο καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της στάσης της ίδιας της Sophie Scholl: «*Ξέρουμε από ποιόν δημιουργήθηκα και ότι βρισκόμαστε σε μια σχέση ηθικής υποχρέωσης απέναντι στον Δημιουργό μας. Η συνείδηση μας δίνει τη δυνατότητα να διακρίνουμε ανάμεσα στο καλό και το κακό*». Ο Fritz Hartnagel ήταν αξιωματικός της Luftwaffe (Σμηναγός), βρισκόταν στο Στάλινγκραντ και «παρά τρία» γλίτωσε την τραγική μοίρα της εγκλωβισμένης Έκτης Στρατιάς, καθώς λίγες μέρες πριν τη συνθηκολόγησή της απομακρύνθηκε από τον θύλακα λόγω σοβαρών κρουσπαγημάτων. Επέζησε του πολέμου και δεν ξέχασε ποτέ την αγαπημένη του Sophie. Νυμφεύθηκε τελικά την αδελφή της Elisabeth.

3 Barbara Beuys, *Sophie Scholl. Biografie*, Carl Hanser, München 2010, σελ. 261.

1 Reichsarbeitsdienst, μια οργάνωση στην Έθνικοσοσιαλιστική Γερμανία στην οποία σύμφωνα με νόμο του 1935 ήταν υποχρεωτική η υπηρεσία των νέων και των δύο φύλων.

2 George Weigel, "Learning from the White Rose", εν <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2018/03/learning-from-the-white-rose>. Όπως έχει παρατηρηθεί, ένα απόσπασμα

στά χέρια της φυλλάδια του «Λευκού Ρόδου» και ρώτησε τὸν ἀδελφὸ της ποιὸς μποροῦσε νὰ τὰ εἶχε γράψει, αὐτὸς τῆς ἀπάντησε ὅτι δὲν ἦταν καλὴ ἰδέα νὰ ρωτᾶται γιὰ τὸν συγγραφέα τῶν φυλλαδίων, γιὰτὶ τὸ μόνο ποὺ θὰ πετύχαινε θὰ ἦταν νὰ τὸν ἐκθέσει σὲ κίνδυνο⁴. Ὅταν τελικὰ ἡ Sophie ἀνακάλυψε ὅτι πίσω ἀπὸ τὰ φυλλάδια ποὺ τόσο τὴν εἶχαν ἐνθουσιάζει κρυβόταν ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός της καὶ μιὰ χούφτα φίλοι του, τίποτα δὲν μποροῦσε νὰ τὴν κρατῆσει μακριά, στὴν ἀσφάλεια ποὺ ὁ ἀδελφός της ἐπιθυμοῦσε γι' αὐτήν. Τελικὰ, ἄλλωστε, ἡ ἴδια ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικὰ χρήσιμη γιὰ τὴ δράση τῆς ἀντιστασιακῆς ομάδας τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ἀφοῦ ὡς κορίτσι διέτρεχε σημαντικὰ μικρότερο κίνδυνο νὰ τὴ σταματήσουν γιὰ ἔλεγχο.

Χαρακτηριστικὸ τοῦ θάρρους τῆς νεαρῆς κοπέλας εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς: Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1942 ὁ πατέρας της σύρθηκε σὲ δίκη καὶ φυλακίσθηκε γιὰ μειωτικὸ σχόλιο ποὺ εἶχε κάνει εἰς βάρος τοῦ Χίτλερ (τὸν εἶχε χαρακτηρίσει «μάστιγα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα»). Ἡ Sophie δὲν δίστασε νὰ πηγαίνει τὰ ἀπογεύματα ἔξω ἀπὸ τοὺς τοίχους τῆς φυλακῆς καὶ νὰ παίζει στὸ φλάουτο, ποὺ ἤξερε νὰ παίζει, ἓνα σκοπὸ ποὺ καὶ ἡ ἴδια καὶ ὁ πατέρας της ἀγαποῦσαν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ πατέρας της θὰ τὸν ἄκουγε: «Οἱ σκέψεις εἶναι ἐλεύθερες [...] γκρεμίζουν τὰ ἐμπόδια καὶ τοὺς τοίχους» (»Die Gedanken sind frei [...] zerreißen die

Schranken und Mauern entzwei»⁵.

Ἡ πορεία τῆς Sophie Scholl πρὸς τὴν ἀνάληψη ἀντιστασιακῆς δράσης εἶναι παράλληλη καὶ ἀλληλένδετη μὲ μιὰ πορεία χριστιανικῆς αὐτοσυνειδησίας, ἡ ὁποία φέρει τὴ σφραγίδα τῆς τρυφερῆς ψυχῆς τῆς νεαρῆς κοπέλας. Ἡ ἀδελφὴ της Inge θυμόταν χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴ Sophie ὅτι «ἄρχισε νὰ θέτει ἐρωτήματα γιὰ τὸν Θεό, καὶ τὰ μάτια της ἀνοιξαν, γιὰ νὰ δοῦν τὸν κόσμον γύρω της»⁶. Ἀκόμη πιὸ χαρακτηριστικὰ τῆς βαθιᾶς θρησκευτικῆς της πίστεως, ἐξάλλου, εἶναι τὰ ὅσα ἔγραφε ἡ ἴδια ἡ Sophie Scholl στὶς 15 Ἰουλίου 1942 – καὶ ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ τὸ σχόλιο ὅτι ὁ λόγος της μοιάζει μὲ τὸν λόγο δαυϊκοῦ ψαλμοῦ:

«Σὰν ἀνδρὸν ἄμμος εἶναι ἡ ψυχὴ μου, ὅταν θέλω νὰ προσευχηθῶ σὲ Σένα, ἀνδρὸν ἄμμος ποὺ δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ δική της στειρότητα. Θεέ μου, μετὰτρεψε αὐτὸ τὸ χῶμα σὲ καλὴ γῆ, γιὰ νὰ μὴν πέσει ὁ σπόρος Σου μάταια μέσα μου, καὶ τοῦλάχιστον ἄφησε νὰ μεγαλώσει μέσα της ἡ λαχτᾶρα γιὰ Σένα, τὸν Δημιουργό της, τὸν Ὅποιο τόσο συχνὰ δὲν θέλω πιά νὰ βλέπω. – Σὲ ἱκετεύω μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά, Σοῦ τὸ φωνάζω, Ἐσύ, φωνάζω, παρ' ὅλο ποὺ δὲν ξέρω τίποτε γιὰ Σένα παρὰ μόνο ὅτι σὲ Σένα μόνο εἶναι ἡ σωτηρία μου, μὴ στραφεῖς μακριὰ ἀπὸ μένα, ἂν δὲν ἀκούσω τὸν κτύπο τῆς καρδιάς Σου, ἀνοιξε τὴν κρύα μου καρδιά, τὴ μουδιασμένη μου καρδιά, δῶσέ μου τὴν ἀνησυχία, γιὰ νὰ βρῶ μιὰ ἀνάπαυση, ἡ ὁποία εἶναι ζωντανή μέσα Σου. ὦ, εἶμαι ἀνίσχυρη, φρόντισέ με καὶ διαμόρφωσέ με σύμφωνα μὲ τὴν

4 Βλ. Sophie Scoll: Vernehmungsprotokoll, äen <https://www.mythoselser.de/texts/scholl-protokoll.htm>: »Wenige Tage später habe ich mich mit meinem Bruder nochmals über dieses Flugblatt unterhalten, wobei er auf meine Frage, wer wohl als Verfasser dieses Flugblattes in Frage komme, zur Antwort gab, es sei nicht gut nach dem Verfasser zu fragen, weil man diesen dadurch nur gefährde«.

5 Annette Dumbach καὶ Jud Newborn, *Sophie Scholl and the White Rose*, Oneworld Publications 1986, σελ. 106.

6 Hermann Vinke, *The short life of Sophie Scholl*, Harper & Row, New York 1984, σελ. 93: "She began to raise questions about God, and her eyes opened to see the surrounding world".

ἀγαθή Σου θέληση, Σὲ παρακαλῶ, Σὲ ἰκετεύω...»⁷.

Ἀκόμη πιὸ χαρακτηριστικὰ τῆς εὐαίσθητης ψυχῆς τῆς νεαρῆς κοπέλας εἶναι τὰ λόγια ποὺ ἔγραψε στὶς 10 Ὀκτωβρίου 1942 στὴ Lisa Remppis – μόνο ποὺ ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ἓνας ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπολύτως σαφῆς ὑπανιγμὸς γιὰ τὴ στρατεύσι τῆς στὸ ἀγῶνα ἐνάντια στὸ κακὸ ποὺ ἀντιπροσώπευε ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς. Εἰλικρινά, δὲν ξέρω πῶς θὰ μποροῦσε

τὸ ἀνάστημά της ἐνάντια στὸν Ναζισμὸ:

«Τώρα ἀπολαμβάνω ξανά τις τελευταῖες ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, μένω ἄφωνη μπροστὰ στὴν ἀπίστευτη ὁμορφιά ὄλων αὐτῶν ποὺ δὲν δημιούργησε ὁ ἄνθρωπος. Οἱ κόκκινες ντάλιες στὴ λευκὴ πύλη τοῦ κήπου, τὰ ψηλά, σοβαρὰ ἔλατα καὶ οἱ τρεμύμενες σπυῖδες μὲ τοὺς κορμούς τους ντυμένους μὲ χρυσάφι νὰ λάμπουν τώρα σὲ ὅλο τὸ πράσινο καὶ καφεὺ φύλλωμά τους, ὁ χρυσὸς ἡλιος, ποὺ μεγαλώνει

Ἡ πορεία τῆς Sophie Scholl πρὸς τὴν ἀνάληψη ἀντιστασιακῆς δράσης εἶναι παράλληλη καὶ ἀλληλένδετη μὲ μιὰ πορεία χριστιανικῆς αὐτοσυνειδησίας, ἡ ὁποία φέρει τὴ σφραγίδα τῆς τρυφερῆς ψυχῆς τῆς νεαρῆς κοπέλας. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Inge θυμώταν χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴ Sophie ὅτι «ἄρχισε νὰ θέτει ἐρωτήματα γιὰ τὸν Θεό, καὶ τὰ μάτια τῆς ἀνοίξαν, γιὰ νὰ δοῦν τὸν κόσμον γύρω τῆς».

νὰ διαβάσει κανεὶς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ νὰ μὴ διακρίνει τὴν εὐθεῖα γραμμὴ ποὺ ἐνώνει τὴ γνήσια εὐαίσθησι καὶ τὴ βαθιὰ χριστιανικὴ πίστη τῆς Sophie Scholl μὲ τὴν ἥρωικὴ τῆς ἀπόφαση νὰ ὑψώσει

7 »Wie ein dürrer Sand ist meine Seele, wenn ich zu Dir beten möchte, nichts anderes fühlend als ihre eigene Unfruchtbarkeit. Mein Gott, verwandle Du diesen Boden in eine gute Erde, damit Dein Same nicht umsonst in sie falle, wenigstens lasse auf ihr die Sehnsucht wachsen nach Dir, ihrem Schöpfer, den ich so oft nicht mehr sehen will. – Ich bitte Dich von ganzem Herzen, zu Dir rufe ich, "Du" rufe ich, wenn ich auch nichts von Dir weiß, als dass in Dir allein mein Heil ist, wende Dich nicht von mir, wenn ich Dein Pochen nicht höre, öffne doch mein kaltes Herz, mein taubes Herz, gib mir die Unruhe, damit ich hinfinden kann zu einer Ruhe, die lebendig ist in Dir. O, ich bin ohnmächtig, nimm Dich meiner an und tue mit mir nach Deinem guten Willen, ich bitte Dich, ich bitte Dich...« (»Die letzten Gebete der "Weißen Rose"«, ἐν <https://www.herder.de/cig/cig-ausgaben/archiv/2018/8-2018/die-letzten-gebete-der-weissen-rose/>).

ἀκόμα περισσότερο τὴ λάμψη ποὺ ἔχει τὸ κάθε τι, ἀντί, ὅπως ὁ λαμπρὸς καλοκαιρινὸς ἡλιος, νὰ συνθλίβει ὅ,τι θέλει νὰ κινηθεῖ δίπλα του. Ὅλα εἶναι τόσο ἐκπληκτικὰ ὁμορφα, ποὺ δὲν ξέρω ἀκόμα τί συναίσθημα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτύξει γι' αὐτὰ ἡ ἄφωνη καρδιά μου, γιατί δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκετὰ ὄριμη γιὰ μιὰ καθαρὴ χαρὰ γι' αὐτά, ἀλλὰ θαυμάζει καὶ ἀρκεῖται στὸ νὰ θαυμάζει μὲ ἐνθουσιασμό. Δὲν εἶναι ἐπίσης ἀρκετὰ μυστηριῶδες, καὶ ἂν δὲν ξέρεϊ κανεὶς τὸν λόγο γι' αὐτό, σχεδὸν τρομακτικὸ, ὅτι ὅλα εἶναι τόσο ὁμορφα; Καὶ αὐτό, παρὰ τὰ φρικτὰ πράγματα ποὺ συμβαίνουν. Στὴν ἀπόλυτη χαρὰ μου γιὰ κάθε πρᾶγμα ὁμορφοῦ ἔχει εἰσχωρήσει κάτι μεγάλο ἄγνωστο, δηλαδὴ μιὰ ἰδέα γιὰ τὸν Δημιουργό του, ποὺ τὰ ἀθῶα δημιουργημένα πλάσματα δοξολογοῦν μὲ τὴν ὁμορφιά τους. Γι' αὐτό, τελικά, μόνο ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ εἶναι ἄσχημος, γιατί αὐτὸς ἔχει τὴν ἐλεύθερη βούληση νὰ διαχωρίσει τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ αὐτὴ

τῆ δοξολογία. Καὶ τώρα θὰ μποροῦσε κανεὶς συχνὰ νὰ νομίσει ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ καταφέρει νὰ σκεπάσει αὐτὴ τὴ δοξολογία μὲ τὴ βροντὴ τῶν κανονιῶν καὶ μὲ κατάρες καὶ βλασφημίες. Ἀλλὰ τὸ συνειδητοποιήσα τὴν περασμένη ἄνοιξη ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει, καὶ θέλω νὰ προσπαθίσω νὰ εἶμαι στὴν πλευρὰ τῶν νικητῶν»⁸.

Ἄν καὶ τὰ παραπάνω δίνουν μιὰ ἀρκετὰ ἐναργῆ εἰκόνα τῆς νεαρῆς αὐτῆς κοπέλας ποὺ σὲ ἡλικία μόλις 21 ἐτῶν τόλμησε νὰ ὑψώσει τὸ ἀνάστημά της ἀπέναντι στὴ φρίκη τοῦ Ἐθνικοσοσιαλι-

σμοῦ, καὶ μᾶς δίνουν ἐπίσης μιὰ ἀρκετὰ ἐναργῆ εἰκόνα τῶν πνευματικῶν θεμελιῶν ποὺ τὴν ὤθησαν νὰ τὸ κάνει αὐτό, στὴν περίπτωση τῆς Sophie Scholl ἔχουμε κάτι παραπάνω. Ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ ἀνασυνθέσουμε τὶς τελευταῖες, δραματικές ἡμέρες καὶ στιγμὲς τῆς ζωῆς της, ἀπὸ τὴ σύλληψή της στὸ Πανεπιστήμιο στὶς 18 Φεβρουαρίου 1943 μέχρι τὴ θανατική της καταδίκη καὶ τὴν ἐκτέλεση λίγες μόλις ἡμέρες ἀργότερα, στὶς 22 Φεβρουαρίου. Καὶ οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἡμέρες καὶ στιγμὲς ἀληθινὰ συγκλονίζουν. Τὴ δυνατότητα νὰ τὶς γνωρίσουμε μᾶς τὴν προσφέρουν οἱ ἐξῆς βασικὲς πηγές:

8 Inge Jens (ed.), *Hans und Sophie Scholl. Briefe und Aufzeichnungen*, Fischer Taschenbuch, Berlin 1988⁹, σελ. 273: »Jetzt freue ich mich wieder an den letzten Strahlen der Sonne, ich staune über die unerhörte Schönheit alles dessen, was nicht der Mensch geschaffen hat. Die roten Dahlien am weißen Gartentor, die hohen ersten Tannen und die zitternden goldbehangenen Birken mit ihren jetzt leuchtenden Stämmen vor all dem grünen und rostfarbenen Laubwerk, die goldene Sonne, die die leuchtende Farbenkraft eines jeden einzelnen Dinges noch erhöht, anstatt, wie die glühende Sommersonne, alles, was sich neben ihr noch regen will, zu erdrücken. Alles ist so zum Staunen schön, daß ich noch nicht weiß, was für ein Gefühl mein sprachloses Herz dafür entfalten soll, denn für eine reine Freude daran ist es noch nicht reif genug, es staunt und begnügt sich mit entzücktem Staunen. - Ist es nicht auch Rätsels genug, und wenn man den Grund dafür nicht weiß, beinahe furchterregend, daß alles so schön ist? Trotz des Schrecklichen, das geschieht. In meine bloße Freude an allem Schönen hat sich etwas großes Unbekanntes gedrängt, eine Ahnung nämlich von seinem Schöpfer, den die unschuldigen erschaffenen Kreaturen mit ihrer Schönheit preisen. Deshalb eigentlich kann nur der Mensch häßlich sein, weil er den freien Willen hat, sich von diesem Lobgesang abzusondern. Und jetzt könnte man oftmals meinen, er brächte es fertig, diesen Gesang zu überbrüllen mit Kanonendonner und Flüchen und Lästern. Doch dies ist mir im letzten Frühling aufgegangen, er kann es nicht, und ich will versuchen, mich auf die Seite der Sieger zu schlagen«.

α) Τὸ βιβλίο ποὺ ἔγραψε καὶ ἐξέδωσε τὸ 1952 ἡ ἀδελφὴ της Inge Scholl⁹, τὸ ὁποῖο ἦταν ἐπὶ μακρὸν ἡ μοναδικὴ πηγή μας, μὲ ἐνσωματωμένες τὶς πηγὲς (β) καὶ (γ). Σχετικὰ μὲ τὰ ὅσα γράφει ἡ Inge Scholl, θὰ μποροῦσε κανεὶς βεβαίως νὰ ἔχει τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι αὐτὰ εἶναι ἐνδεχομένως ἐξιδανικευτικὰ γιὰ τὰ ἀδελφία της.

β) Τὰ ὅσα ἔγραψε τὸ 1945 σὲ κείμενό της πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς Sophie Scholl ἡ Else Gebel (1905-1964), ἡ ὁποία βρέθηκε κρατούμενη στὸ ἴδιο κελλί μὲ τὴ Sophie ἀπὸ τὴ σύλληψη μέχρι τὴν ἐκτέλεση τῆς τελευταίας. Τὸ κείμενο τῆς Else Gebel συμπεριλαμβάνεται στὸ βιβλίο τῆς Inge Scholl¹⁰.

γ) Τὰ ὅσα ἔγραψε τὸ 1951 ὁ ἀνακριτὴς τῆς Γκεστάπο Robert Mohr (1897-1977), ὁ ὁποῖος ἀνέκρινε τὴ Sophie Scholl μετὰ τὴ σύλληψή της, σὲ κείμενό του πρὸς τὸν πατέρα τῆς Sophie. Ἡ μορφή τῆς Sophie Scholl εἶχε προξενήσει τὴν πιὸ μεγάλη ἐντύπωση στὸν πεπειραμένο ἀνακριτὴ. Τὸ

9 Inge Scholl, *Die weiße Rose*, Fischer Bücherei, Frankfurt/Main 1952.

10 Βλ. Inge Scholl, ὁ.π. Τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς πλῆρες στὸ διαδίκτυο μὲ τὸν τίτλο »So ein herrlicher sonniger Tag, und ich muß gehen«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: <https://www.mythoselser.de/texts/scholl-gebel.htm>.

κείμενο του Robert Mohr δημοσιεύθηκε ένα χρόνο αργότερα, συμπεριλαμβανόμενο και αυτό στο βιβλίο της Inge Scholl¹¹.

δ) Τα πρακτικά της τριήμερης έντατικής ανάκρισης της Sophie Scholl στο αρχηγείο της Γκεστάπο στο Μόναχο στο Wittelsbacher Palais. Αυτά επί δεκαετίες δεν ήταν προσβάσιμα στο ευρύτερο κοινό. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μεταφέρθηκαν στη Σοβιετική Ένωση, και από εκεί επιστράφηκαν στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας (Ανατολική Γερμανία), όπου στεγάσθηκαν αρχικά στο κεντρικό κομματικό αρχείο του Ίνστιτούτου για τον Μαρξισμό-Λενινισμό του Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED), δηλαδή του κρατικού κομμουνιστικού κόμματος της Ανατολικής Γερμανίας, και κατόπιν στα αρχεία του Υπουργείου Κρατικής Ασφαλείας (Ministerium für Staatssicherheit), της περιώνυμης Stasi. Μόνο μετά την ένοποίηση των δύο Γερμανιών τα έγγραφα αυτά έγιναν μέρος των Όμοσπονδιακών Αρχείων και κατέστη δυνατή η ευρύτερη πρόσβαση σε αυτά¹². Βεβαίως, όταν διαβάζει κανείς τα πρακτικά της ανάκρισης, δεν πρέπει να ξεχνάει αφ' ενός μὲν ὅτι εἶναι καταγεγραμμένα ἀπὸ ὑπαλλήλους τῆς Γκεστάπο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ Sophie Scholl ἀνακρινόμενη προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ κρατήσει μακριὰ ἀπὸ κάθε ὑποψία μέλη καὶ συνεργάτες τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου».

Οἱ παραπάνω πηγὲς μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνασυνθέσουμε μὲ ἀρκετὲς λεπτομέρειες τὶς τελευταῖες ἡμέρες καὶ στιγμὲς

τῆς Sophie Scholl, οἱ ὁποῖες, ἀληθινὰ καὶ χωρὶς καμμία ὑπερβολή, συγκλονίζουν. Ἀπὸ αὐτὲς ἀντλοῦμε τὰ παραθέματα ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ παρατίθενται στὸ πρωτότυπο γερμανικὸ κείμενο στὶς ὑποσημειώσεις. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ δὲ νὰ τονίσουμε, γιὰ μίᾳ ἀκόμη φορὰ, ὅτι στόχος μᾶς δὲν εἶναι νὰ κερδίσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη μὲ μιὰ καθηλωτικὴ ἀφήγηση, ἀλλὰ νὰ ἀναδείξουμε τὸ ἐξαιρετὸ ἦθος τῆς νεαρῆς αὐτῆς κοπέλας ποὺ βάδισε μὲ ἡρεμία καὶ ἡρωισμό στὸν θάνατο σὲ ἡλικία μόλις 21 ἐτῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ πνευματικὰ θεμέλια πάνω στὰ ὁποῖα στηρίζονταν ὅλα αὐτά.

Ἡ Else Gebel, ποὺ γιὰ τὶς ἐπόμενες μέρες θὰ μοιραζόταν τὸ ἴδιο κελλὶ μὲ τὴ Sophie Scholl, ἀρχίζει τὴν ἀφήγησή της ἀπὸ τὴν ἀναστάτωση ποὺ προκάλεσε τὸ πρωὶ τῆς 18^{ης} Φεβρουαρίου 1943 στὸ ἀρχηγείο τῆς Γκεστάπο στὸ Wittelsbacher Palais, ὅπου καὶ ἡ ἴδια κρατεῖτο, ἡ ὁδηγία νὰ ἐτοιμάσουν μερικὰ κελλιά γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα καὶ ἡ φήμη ὅτι αὐτοὶ ποὺ θὰ ὀδηγοῦνταν ἐκεῖ ἦταν «οἱ ζωγράφοι» (>die Maler<) – καὶ ὅλοι κατάλαβαν ὡς τέτοιους αὐτοὺς ποὺ λίγες μέρες πρὶν εἶχαν γεμίσει τοὺς τοίχους κτηρίων τοῦ Μονάχου μὲ συνθήματα κατὰ τοῦ Χίτλερ, μιὰ ἐνέργεια πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία, ὅπως εἶδαμε¹³, βρισκόνταν πράγματι μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου». Ὅταν λίγες ὥρες ἀργότερα ἡ Else Gebel εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ Sophie, στὴν ὁποία ἴσα ποὺ πρόλαβε νὰ «πετάξει» τὴ συμβουλή νὰ μὴν παραδεχθεῖ τίποτα, δὲν κρῦβει τὴν ἐντύπωση ποὺ τῆς προκάλεσε τὸ νεαρὸ κορίτσι:

«Δὲν ὑπάρχουν λόγια νὰ σχολιάσει κανεὶς τὴν ἥσυχν, φιλικὴ προσωπικότητά σου. Δὲν εἶσαι οὔτε κατ' ἐλάχιστον ἀναστατωμένη. Νιώθω τὴν πίεση μῆσα

11 Βλ. Inge Scholl, ὁ.π. Τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς πλήρως στὸ διαδίκτυο μὲ τὸν τίτλο »Stierkerkanne sofort, worauf ich hinauswollte«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: <https://www.mythoselser.de/texts/scholl-protokoll.htm>.

12 Τὰ πρακτικά τῆς ἀνάκρισης μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς πλήρως στὸ διαδίκτυο μὲ τὸν τίτλο »Sophie Scholl: Vernehmungprotokoll«, στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση: <https://www.mythoselser.de/texts/scholl-protokoll.htm>.

13 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τὸ “Λευκὸ Ρόδο” στὴ νازیτικὴ Γερμανία. Μέρους Α΄», *Ακτίνες* 807 (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2024), σελ. 184.

Οι φωτογραφίες της Sophie Scholl και του αδελφού της Hans που τραβήχθηκαν γιὰ τὰ ἀρχεῖα τῆς Γκεστάπο τὴν ἡμέρα τῆς σύλληψῆς τους στὸ Μόναχο.

μου νὰ ἐξασθενεῖ. Ἐδῶ ἔχουν κάνει ἕνα σοβαρὸ λάθος. Αὐτὸ τὸ ἀξιαγάπητο κορίτσι μὲ τὸ φωτεινὸ, παιδικὸ πρόσωπο ἀποκλείεται νὰ ἔχει λάβει μέρος σὲ τόσο τολμηρὲς ἐνέργειες»¹⁴.

Γιὰ τὴ Sophie Scholl ἦταν ἡ ἀρχὴ ἐνὸς Γολγοθᾶ πολύωρων, ἐξαντλητικῶν ἀνακρίσεων. Ἡ ἀνάκρισί της ἀνατέθηκε στὸν πεπειραμένον ἀνακριτὴ τῆς Γκεστάπο, ἐγκληματολόγο Robert Mohr, στὸν ὁποῖο εἶχαν ἐξ ἀρχῆς ἀνατεθεῖ οἱ ἔρευνες γιὰ τὸ «Λευκὸ Ρόδο». Τὶς ἐπόμενες ἡμέρες ὁ Mohr θὰ συγκλονιζόταν ἀληθινὰ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ νεαροῦ κοριτσιοῦ.

Στὶς ἀνακρίσεις τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ Sophie Scholl θὰ καταφέρει μὲ πει-

στικὰ ἐπιχειρήματα νὰ ἀποκρούσει ὅλες τὶς κατηγορίες γιὰ συμμετοχὴ σὲ ἔκνομες δραστηριότητες. Μὲ σπάνια εὐφυΐα θὰ ἀκυρώσει ὅλα τὰ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα. Εἶναι σημαντικό ὅμως νὰ τονίσουμε ὅτι, ἀκόμα καὶ τότε, δὲν κρύβει τὴν ἀποστροφὴ τῆς πρὸς τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια της, ὅπως καταγράφονται στὰ πρακτικὰ τῆς πρώτης ἀνάκρισῆς της:

«Ὡς περαιτέρω καὶ τελικὰ ὡς κύριο λόγο τῆς ἀποστροφῆς μου πρὸς τὸ κίνημα [ἐνν. τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸ] θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ὅτι, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου, ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων περιορίζεται μὲ τρόπο πὸν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἐσωτερικὸ μου εἶναι. Συνοψίζοντας, θὰ ἤθελα νὰ κάνω τὴ δῆλωση ὅτι προσωπικὰ δὲν θέλω νὰ ἔχω καμμία σχέση μὲ τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸ»¹⁵.

14 »Deinem ruhigen, freundlichen Wesen kann man nichts anmerken. Du bist nicht im Geringsten aufgeregt. Ich fühle den Druck von mir weichen; hier haben sie sich gründlich getäuscht. Niemals hat sich dieses liebe Mädel mit dem offenen Kindergesicht bei solch waghalsigen Unternehmungen beteiligt.« (Else Gebel, ὁ.π.).

15 »Als weiteren und schließlich als

Ἐάν καὶ πεπειραμένος ἀνακριτὴς, ὁ Robert Mohr ἦταν ἀρχικὰ ἀπολύτως πεπεισμένος ὅτι ἡ Sophie Scholl ἦταν ἀθώα. Εἶχε μάλιστα δρομολογηθεῖ ἡ διαδικασία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Mohr τῆς εἶχε πεῖ ὅτι πιθανώτατα τὸ ἴδιο βράδυ θὰ μπορούσε νὰ συνεχίσει τὸ ταξίδι ποὺ προγραμματίζεε πρὸς τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι στὴν πόλη Ulm.

ντας νὰ πάρει πάνω του ὅλη τὴν εὐθύνη. Κατόπιν ὀδηγήθηκε ἐκ νέου ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτῆ ἡ Sophie. Ὁ Robert Mohr, μπροστὰ σὲ αὐτὲς τὶς κατακλυσμαίαιες ἐξελίξεις, δηλώνει εὐθαρσῶς ὅτι ὁ ἴδιος συγκλονίσθηκε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν κοπέλα ποὺ εἶχε ἀπέναντί του, τὴ δεσποινίδα Scholl, «*ἡ ὁποία ἦταν σὲ κάθε στιγμή ἡ προσωποποίηση τῆς ἡρεμίας*»¹⁶.

Στὰ διαλείμματα τῶν ἐξαντλητικῶν ἀνακρίσεων τῆς, ἡ Sophie Scholl ὀδηγεῖτο στὸ κελλί τῆς. Ἡ συγκρατούμενή της Else Gebel γράφει: «Γιὰ λίγες ὥρες σὲ ἀφήνουν ἥσυχν, καὶ κοιμᾶσαι σταθερὰ καὶ βαθιά. Ἀρχίζω νὰ σὲ θαυμάζω. Ὅλες αὐτὲς οἱ πολὺωρες ἀνακρίσεις δὲν ἀλλάζουν τίποτα στὴν ἥσυχν, μαζεμένη προσωπικότητά σου. Ἡ ἀκλόνητη πίστη σου σοῦ δίνει τὴ δύναμν νὰ θυσιάσεις τὸν ἑαυτό σου γιὰ τοὺς ἄλλους.» Ἡ Else Gebel εἶχε ἀρχίσει πιά νὰ διακρίνει ποιοὶ ἦταν τὸ «μυστικὸ ὄπλο» ποὺ κρυβόταν πίσω ἀπὸ τὴν ἀκλόνητη ἀποφασιστικότητα καὶ τὸν αὐτοθυσιαστικὸ ἥρωισμό, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐράνια γαλήνη τῆς Sophie Scholl: ἡ «ἀκλόνητη πίστη» (unerschütterlicher Glaube).

Σύντομα ὅμως τὰ γεγονότα ἐπρόκειτο νὰ λάβουν μιὰ κατακλυσμαία ἐξέλιξη. Σὲ ἔρευνα στὸ σπίτι τῶν ἀδελφῶν Scholl βρέθηκαν σαφῆ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα – ἡ γραφομηχανὴ στὴν ὁποία εἶχαν γραφεῖ τὰ φυλλάδια, χαρτί, γραμματόσημα κτλ. Ὁ Hans Scholl ὀδηγήθηκε πρῶτος σὲ ἀνάκριση καὶ ἀποδέχθηκε πιά εὐθαρσῶς τὸ σύνολο τῶν κατηγοριῶν, προσπαθώ-

Τὰ πρῶτα λόγια τῆς, ὅταν βρέθηκε ἐνώπιόν του στὸ ἀνακριτικὸ γραφεῖο, ἦταν:

«*Ἀφοῦ μοῦ ἀποκαλύφθηκε ὅτι ὁ ἀδελφός μου Hans Scholl ἀποφάσισε νὰ τιμώσει τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ πεῖ τὴν καθαρὴ ἀλήθεια γιὰ τὰ κίνητρα τῶν πράξεών μας, θέλω κι ἐγὼ νὰ μὴν ἀποκρύψω πιά ἀλλὰ νὰ καταθέσω στὰ πρακτικὰ ὅλα ὅσα γνωρίζω γιὰ τὴν ὑπόθεσν*»¹⁷.

hauptsächlichen Grund für meine Abneigung gegen die Bewegung möchte ich anführen, daß nach meiner Auffassung die geistige Freiheit des Menschen in einer Weise eingeschränkt wird, die meinem inneren Wesen widerspricht. Zusammenfassend möchte ich die Erklärung abgeben, daß ich für meine Person mit dem Nationalsozialismus nichts zu tun haben will» (Sophie Scholl: Vernehmungsprotokoll, ὁ.π.).

16 »Offen gesagt, ich war selbst über diese neuerliche Feststellung mehr erschrocken als mein Gegenüber, Fräulein Scholl, die zu jeder Zeit die Ruhe selber war« (Robert Mohr, ὁ.π.).

17 »Nachdem mir eröffnet wurde, daß mein Bruder Hans Scholl sich entschlossen hat, der Wahrheit die Ehre zu geben und von den Beweggründen unserer Handlungsweise ausgehend die reine Wahrheit zu sagen, will auch ich nicht länger an

Ὁ ἴδιος ὁ Robert Mohr δηλώνει συγκλονισμένος ἀπὸ τὰ ὅσα ἀκολούθησαν:

«Αὐτὸ ποὺ γινόταν δὲν τὸ εἶχα ξανα-
συναντήσει στὰ 26 χρόνια τῆς θητείας
μου στὴ Χωροφυλακὴ καὶ τὴν Ἀστυνομία.
Ἡ Sophie προσπάθησε ἀπεγνωσμένα νὰ
πάρει ὅλο τὸ φταίξιμο πάνω της, γιὰ νὰ
ἀθωώσει, ἂν ὄχι νὰ σώσει, τὸν ἀδελφὸ
της, στὸν ὁποῖο ἦταν προφανῶς ἀφο-
σιωμένη μὲ τὴν πιὸ μεγάλη ἀφοσίωση.
Δὲν ἔχω τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι
ἡ Sophie Scholl, ἂν ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ
κάνει, θὰ εἶχε παρατηθεῖ δύο φορὲς ἀπὸ
τὴ νεανικὴ, γεμάτη ἐλπίδες ζωὴ της, ἂν
μποροῦσε νὰ εἶχε γλυτώσει τὸν ἀδελφὸ
της ἀπὸ αὐτὸ τὸ τέλος. Καὶ ἀντιστρόφως,
ἡ ἴδια προθυμία ἦταν ἐμφανὴς καὶ στὸν
Hans Scholl. Δὲν χρειάζεται νὰ τονίσω
ιδιαίτερα ὅτι ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ποὺ πε-
ριγράφεται ἐδῶ, αὐτὴ ἡ προθυμία γιὰ θυ-
σία καὶ ἡ δύναμη τοῦ χαρακτῆρα, ἔκαναν
τὴν πιὸ δυνατὴ ἐντύπωση σὲ μένα καὶ σὲ
ὅλους τοὺς ἄλλους ἐμπλεκομένους»¹⁸.

Κάπου σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῶν ἀνα-
κρίσεων, ὁ ἀνακριτὴς Robert Mohr νό-
μισε ὅτι εἶχε βρεῖ ἓνα τρόπο νὰ σώσει,

*mich halten, all das, was ich von dieser Sache
weiß, zum Protokoll zu geben» (Sophie Scholl:
Vernehmungprotokoll, ὅ.π.).*

18 »Was sich jetzt abspielte, ist mir in meiner
26jährigen Gendarmerie- und Polizeidienstzeit
nicht ein zweites Mal begegnet. Sophie war
krampfhaft bemüht, alle Schuld auf sich zu
nehmen, um dadurch ihren Bruder, an dem
sie offensichtlich mit letzter Hingabe hing, zu
entlasten, wenn nicht zu retten. Ich habe keinen
Zweifel, daß Sophie Scholl, wenn sie es vermocht
hätte, ihr junges, hoffnungsvolles Leben zweimal
hingegen hätte, wenn sie ihrem Bruder dieses
Ende hätte ersparen können. Umgekehrt war bei
Hans Scholl die gleiche Bereitschaft festzustellen.
Daß die hier zum Ausdruck gekommene
Geschwisterliebe, diese Opferbereitschaft und
Charakterstärke auf mich selbst wie auf alle
die übrigen Beteiligten den stärksten Eindruck
machte, brauche ich wohl nicht besonders
hervorzuheben« (Robert Mohr, ὅ.π.).

τοῦλάχιστον, τὴ ζωὴ τῆς Sophie Scholl.
Ἀργότερα θὰ θυμηθεῖ:

«Ὅσο γιὰ τὴ Sophie Scholl, νόμισα ὅτι
εἶχα βρεῖ ἓνα τρόπο νὰ σώσω τοῦλάχιστον
τὴ ζωὴ της. Μὲ αὐτὸν ἀποκλειστικὰ τὸν
σκοπὸ, ἔβαλα νὰ τὴ φέρουν μπροστὰ μου
γιὰ ἀνάκριση, νομίζω στὶς 19 Φεβρουαρί-
ου 1943. Προσπάθησα μὲ τὴν πιὸ μεγάλῃ
εὐγλωττία νὰ πείσω τὴ δεσποινίδα Scholl
νὰ κάνει μιὰ διευκρινιστικὴ δήλωση, ἡ
ὁποία τελικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ συνοψίζεται
στὸ ὅτι δὲν ταυτιζόταν ἰδεολογικὰ μὲ τὸν
ἀδελφὸ της, ὅτι μᾶλλον βασιζόταν στὸν
ἀδελφὸ της, ὅτι ὅλα ὅσα εἶχε κάνει ἦταν
σωστά [δηλαδὴ πράγματι τὰ εἶχε κάνει],
χωρὶς νὰ ἀναλογισθεῖ τίς συνέπειες τῶν
ἐνεργειῶν της. Ἡ Sophie Scholl κατάλα-
βε ἀμέσως ποῦ ἤθελα νὰ τὴν ὀδηγήσω,
ἀλλὰ ἀρνῆθηκε κατηγορηματικὰ νὰ κάνει
αὐτὴν ἢ ὅποιανδήποτε παρόμοια δήλωση.
Στὴν πραγματικότητα, αὐτὴ ἦταν ἴσως ἡ
μόνη δυνατότητα [...] νὰ σωθεῖ τοῦλάχισ-
τον ἡ ζωὴ τῆς Sophie Scholl. Δὲν μπο-
ροῦσα νὰ μὴν ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ
Sophie Scholl θὰ ἐνιωθε προδότης τοῦ
ἴδιου τοῦ ἀδελφοῦ της, ἂν εἶχε πιάσει
αὐτὴ τὴ “σανίδα σωτηρίας”. Δεδομένου
τοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς στάσης τῆς Sophie
Scholl γενικὰ, κατανοῶ τὴ στάση ποὺ
κράτησε σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, ἀκόμη καὶ
ἂν ἤμουν πολὺ ἀπογοητευμένος ἐκείνη
τὴ στιγμὴ, ποὺ δὲν εἶχα κατορθώσει αὐτὸ
ποὺ προσπαθοῦσα νὰ ἐπιτύχω...»¹⁹.

19 »Was Sophie Scholl anlangt, glaubte ich einen
Weg gefunden zu haben, ihr wenigstens das
Leben zu retten. Eigens zu diesem Zweck
ließ ich sie mir, glaube ich, am 19.2.43 zur
Vernehmung vorführen. Ich versuchte mit letzter
Beredsamkeit Fräulein Scholl zu einer Erklärung
zu veranlassen, die letzten Endes darauf hinaus
hätte laufen müssen, daß sie ideologisch mit
ihrem Bruder nicht konform war, sich vielmehr
auf ihren Bruder verlassen habe, daß das was
sie getan habe richtig sei, ohne sich selbst über
die Tragweite der Handlungsweise Gedanken zu
machen. Sophie Scholl erkannte sofort, wo ich

Ἡ καταληκτῆρια δῆλωσις τῆς Sophie Scholl σὲ αὐτὸν τὸν κύκλο τῶν ἀνακρίσεων ἔκλεινε κάθε παράθυρο ἐλπίδας:

«Ἄν μὲ ρωτήσουν ἂν ἐξακολουθῶ ἀκόμη καὶ τώρα νὰ πιστεύω ὅτι ἔχω ἐνεργήσει σωστά, πρέπει νὰ ἀπαντήσω “ναί”, καὶ αὐτὸ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθησαν στὴν ἀρχή»²⁰.

Ἡ ἀγνή, ἄδοξη ἀδελφικὴ ἀγάπη, ποὺ ἔκανε τὰ δύο ἀδελφία τόσο προθύμα νὰ θυσιασθοῦν τὸ ἓνα γιὰ τὸ ἄλλο, προξένησε σὲ ὅλους τὴν πιὸ μεγάλην ἐντύπωσις, γεννώντας ζωηρὰ αἰσθήματα συμπάθειας. Γράφει πάλι ὁ Robert Mohr:

«Παρὰ τὸ αἰσθημα καθήκοντος τῶν ἐμπλεκομένων ἀξιωματικῶν –παρεμπιπτόντως, ἐπρόκειτο γιὰ ἐμπειροὺς ἐγκληματολόγους– εἶναι σὲ αὐτὴ τὴν περίστασις πέρα γιὰ πέρα κατανοητὸ ὅτι τὰ δύστυχα θύματα αὐτῆς τῆς τραγωδίας ἀπολαμβάναν τὴν ἀμέριστη συμπάθεια καὶ τὸν σεβασμὸ, ἂν ὄχι καὶ τὴν ἐκτίμησις, ὅλων τῶν ἐμπλεκομένων»²¹.

hinauswollte, lehnte es jedoch entschieden ab, sich zu einer solchen oder ähnlichen Erklärung bereitzufinden. Es war dies in der Tat vielleicht die einzige Möglichkeit –eine Chance, wie Fräulein Gebel in ihrer Niederschrift sagt–, Sophie Scholl wenigstens das Leben zu retten. Ich konnte mich des Eindrucks nicht erwehren, daß sich Sophie Scholl wie eine Verräterin am eigenen Bruder vorgekommen wäre, wenn sie diesen “Strohalm” hätte ergreifen sollen. Bei der charakterlichen Haltung der Sophie Scholl im allgemeinen, ist mir ihre Stellungnahme zu dieser Frage verständlich, auch wenn ich damals sehr enttäuscht darüber war, nicht zu dem von mir erstrebten Erfolg gekommen zu sein...» (Robert Mohr, ὁ.π.).

20 »Wenn die Frage an mich gerichtet wird, ob ich auch jetzt noch der Meinung sei, richtig gehandelt zu haben, so muß ich hierauf mit “ja” antworten, und zwar aus den eingangs angegebenen Gründen« (Sophie Scholl: Vernehmungsprotokoll, ὁ.π.).

21 »Bei allem Pflichtbewußtsein der beteiligten Beamten, es handelte sich durchwegs um erfahrene Kriminalisten, ist es bei dieser Sachlage

στὰ διαλείμματα τῶν ἐξαντλητικῶν ἀνακρίσεων τῆς, ἡ Sophie Scholl ὄδηγεῖτο στὸ κελλὶ τῆς. Ἡ συγκρατούμενὴ τῆς Else Gebel γράφει:

«Γιὰ λίγες ὥρες σὲ ἀφήνουν ἡσυχία, καὶ κοιμᾶσαι σταθερὰ καὶ βαθιά. Ἀρχίζω νὰ σὲ θαυμάζω. Ὅλες αὐτὲς οἱ πολὺὲρες ἀνακρίσεις δὲν ἀλλάζουν τίποτα στὴν ἡσυχία, μαζεμένη προσωπικότητά σου. Ἡ ἀκλόνητη πίστις σου σοῦ δίνει τὴ δύναμη νὰ θυσιάσεις τὸν ἑαυτό σου γιὰ τοὺς ἄλλους»²².

Ἡ Else Gebel εἶχε ἀρχίσει πὰ νὰ διακρίνει ποῖο ἦταν τὸ «μυστικὸ ὄπλο» ποὺ κρυβόταν πίσω ἀπὸ τὴν ἀκλόνητη ἀποφασιστικότητά καὶ τὸν αὐτοθυσιαστικὸ ἥρωισμό, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐράνια γαλήνη τῆς Sophie Scholl: ἡ «ἀκλόνητη πίστις» (*unerschütterlicher Glaube*).

Ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες ἐξαντλητικὲς ὥρες ἀνακρίσεων. Στόχος πια ἦταν νὰ «ἀλιευθοῦν» στοιχεῖα γιὰ ἄλλα μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου». Ὅποιος διαβάσει τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνάκρισις δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐντυπωσιασθεῖ ἀπὸ τὴ μαεστρία καὶ τὴν εὐελιξία μὲ τὴν ὁποία ἡ Sophie Scholl, ἀναλαμβάνοντας πλέον ἀκέραια τὴν εὐθύνη ἢ ἴδια μαζί μὲ τὸν ἀδελφὸ τῆς, κατάφερνε νὰ «ἀθιώσει», ἢ ἔστω νὰ ἐλαφρύνει τὴ θέσις τῶν προσώπων γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἀνακριτὴς τῆς προσπαθοῦσε νὰ τὴν «ψαρέψει».

Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ θέμα μας εἶναι τὰ ὅσα δῆλωσε μεταξὺ ἄλλων ἡ Sophie Scholl γιὰ τὸν Willi Graf, μέλος στὴν

nur verständlich, daß die unglücklichen Opfer dieser Tragödie die ungeteilte Sympathie und Hochachtung, wenn nicht Wertschätzung, aller Beteiligten genossen» (Robert Mohr, ὁ.π.).

22 »Für ein paar Stunden läßt man dich in Ruhe, und du schläfst fest und tief. Ich fange an, dich zu bewundern. All diese stundenlangen Verhöre ändern nichts an deiner ruhigen, gelassenen Art. Dein unerschütterlicher Glaube gibt dir die Kraft, dich für andere zu opfern« (Else Gebel, ὁ.π.).

πραγματικότητα του ήγυετικού πυρῆνα του «Λευκού Ρόδου», τὸν ὁποῖο προσπάθησε νὰ ἐμφανίσει ὡς οὐδαμῶς ἐμπλεκόμενο ἐνεργὰ στὴ δράση τῆς ἴδιας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της, ὅσο καὶ ἂν μοιραζόταν μαζί τους κάποιες κοινὲς ἀντιλήψεις. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἡ Sophie Scholl δῆλωσε:

«Συχνὰ συζητούσαμε γιὰ γενικὰ ζητήματα, ἀλλὰ περιστασιακὰ βέβαια καὶ γιὰ τὴν πολιτική, γιὰ φιλοσοφικὰ ἢ θεολογικὰ ζητήματα. Κάποτε, θυμᾶμαι, συζητούσαμε διεξοδικὰ τὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ κοσμοθεωρία μποροῦσαν νὰ συμβιβασθοῦν. Μετὰ ἀπὸ μακρὰ συζήτηση, τελικὰ συμφωνήσαμε ὅτι ὁ Χριστιανὸς εἶναι περισσότερο ὑπόλογος ἀπέναντι στὸν Θεό, παρὰ ἀπέναντι στοῦ κράτους»²³.

Γιὰ μία ἀκόμη φορά, τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῆς ἀντιστασιακῆς δράσης τοῦ «Λευκού Ρόδου» ἦταν περισσότερο ἀπὸ φανερά.

Ἡ τελευταία ἐρώτηση ποὺ ἀπευθύνθηκε στὴ Sophie Scholl, ὡς κατακλείδα τῶν ἐξαντλητικῶν ἀνακρίσεών της, ἦταν ἂν, κατόπιν τῶν μακρῶν συζητήσεων ποὺ εἶχαν προηγηθεῖ, εἶχε πιά καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἐνέργειες τῆς ἴδιας, τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ ἄλλων, ἰδιαίτερα στὴν τρέχουσα φάση τοῦ πολέμου, μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν ἔγκλημα κατὰ τῆς κοινότητας, καὶ εἰδικὰ κατὰ τῶν στρατευμάτων ποὺ διεξῆγαν σκληρὸ καὶ γενναῖο ἀγῶνα στὴν Ἀνατολή, καὶ ὡς ἐκ τούτου

ἔπρεπε νὰ τύχουν τῆς πιὸ αὐστηρῆς τιμωρίας. Ἡ ἀπάντηση, μὲ τὴν ὁποία κλείνουν τὰ πρακτικὰ τῆς μακρᾶς ἀνάκρισης τῆς Sophie Scholl, εἶναι ἀφευδῆς μάρτυρας τοῦ ἀκλόνητου φρονήματος καὶ τῆς ἀπόλυτης αὐτοσυνειδησίας τῆς νεαρῆς κοπέλας:

«Ἀπὸ τὴν πλευρά μου, πρέπει νὰ ἀπαντήσω σὲ αὐτὴ τὴν ἐρώτηση ἀρνητικά. Ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω ὅτι ἔχω κάνει ὅ,τι καλύτερο μποροῦσα τώρα δὲ νὰ κάνω γιὰ τὸ ἔθνος μου. Συνεπῶς, δὲν μετανιώω γιὰ τίς πράξεις μου καὶ θέλω νὰ ἀποδεχθῶ τίς συνέπειες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ αὐτές»²⁴.

Βρισκόμαστε πιά στὶς 21 Φεβρουαρίου. Ἡ Sophie Scholl κλήθηκε νὰ παραλάβει τὸ ἀμείλικτο κατηγορητήριο, ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Εἰσαγγελέα τοῦ Ράιχ Albert Weyersberg καὶ προδιέγραφε μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια τὴ θανατικὴ της καταδίκη. Τὰ ὅσα θυμᾶται ἡ συγκρατούμενὴ της Else Gebel συγκλονίζουν:

«Ἀγαπημένη, ἀγαπημένη Sophie, ἡ μοῖρά σου ἔχει πιά κριθεῖ. Ἐπιστρέφεις μετὰ ἀπὸ λίγα λεπτά, χλωμὴ, πολὺ ταραγμένη. Τὸ χέρι σου τρέμει, καθὼς ἀρχίζεις νὰ διαβάξεις τὸ ἐκτενὲς κατηγορητήριο. Ἀλλὰ ὅσο πιὸ πολὺ διαβάξεις, τόσο πιὸ ἥρεμα γίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ σου, καὶ μέχρι νὰ τελειώσεις, ἡ ταραχὴ σου ἔχει ὑποχωρήσει ἐντελῶς. “Δόξα τῷ Θεῷ”, εἶναι τὸ μόνο ποὺ λές»²⁵.

23 »Oft haben wir uns auch über allgemeine Fragen unterhalten, zwischendurch jedoch auch über Politik, philosophische oder theologische Fragen. Einmal erinnere ich mich, haben wir uns eingehend mit der Frage befaßt, ob die christliche und nationalsozialistische Weltanschauung miteinander in Einklang gebracht werden könnten. Nach einer längeren Debatte waren wir schließlich der übereinstimmenden Meinung, daß der christliche Mensch Gott mehr als dem Staat verantwortlich sei.« (Sophie Scholl: Vernehmungsprotokoll, ὅ.π.).

24 »Von meinem Standpunkt muß ich diese Frage verneinen. Ich bin nach wie vor der Meinung, das Beste getan zu haben, was ich gerade jetzt für mein Volk tun konnte. Ich bereue deshalb meine Handlungsweise nicht und will die Folgen, die mir aus meiner Handlungsweise erwachsen, auf mich nehmen« (Sophie Scholl: Vernehmungsprotokoll, ὅ.π.).

25 »Liebe, liebe Sophie, dein Schicksal ist bereits entschieden. Du kommst nach wenigen Minuten zurück, blass, sehr erregt. Deine Hand zittert, wie du die umfangreiche Anklageschrift zu lesen beginnst. Aber je weiter du liest, umso ruhiger

Ἡ Sophie Scholl φαίνεται ἐδῶ νὰ ἔχει κατακτίσει μιὰ ὑψηλότερη σφαῖρα πνευματικότητας, αὐτὴ στὴν ὁποία εἰσέρχονται οἱ χριστιανοὶ μάρτυρες, συγκλονίζοντας ἀκόμη καὶ τοὺς διωκτές τους, ἀποδεχόμενοι τὸ μαρτύριό τους μὲ ἓνα... «Δόξα τῷ Θεῷ»... Πίσω ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ κατηγορητηρίου, ἡ Sophie Scholl ἔγραψε τὴ λέξη: «Ἐλευθερία» (»Freiheit«).

Ἡ ἀφήγηση τῆς Else Gebel προσλαμβάνει ἕναν πένθιμο λυρισμό. Καὶ μᾶς μεταφέρει κάποιες ἀπὸ τὶς τελευταῖες σκέψεις τῆς Sophie Scholl:

«Ἐγὼ εἶναι μιὰ ἠλιόλουστη μέρα τοῦ Φλεβάρη. Οἱ ἄνθρωποι προσπερνοῦν αὐτοὺς τοὺς τοίχους εὐθυμοὶ καὶ χαρούμενοι, χωρὶς νὰ ἔχουν ἰδέα ὅτι ἐδῶ ξανά τρεῖς γενναῖοι, ἀληθινοὶ ἄνθρωποι πρόκειται νὰ παραδοθοῦν στὸν θάνατο. Ἔχουμε ξαπλώσει στὰ κρεβάτια μας, καὶ ἐσὺ συλλογίζεσαι μὲ σιγανή, ἤρεμη φωνή: “Μιὰ τόσο ὑπέροχη, ἠλιόλουστη μέρα, καὶ ἐγὼ πρέπει νὰ φύγω. – Ἀλλὰ πόσο πολλοὶ πρέπει νὰ πεθάνουν αὐτὲς τὶς μέρες στὰ πεδία τῶν μαχῶν, πόσο πολλοὶ νέοι, γεμᾶτοι ἐλπίδες ἄνδρες... Τί σημασία ἔχει ὁ θάνατός μου, ὅταν μὲ τὶς πράξεις μας χιλιάδες ἀνθρώπων θὰ ξεσηκωθοῦν καὶ θὰ ἀφυπνισθοῦν. Στὸ φοιτητικὸ σῶμα θὰ ὑπάρξει σίγουρα μιὰ ἐξέγερση”. – Ἄχ, Sophie, δὲν ξέρεις ἀκόμα πόσο δειλὸ εἶναι τὸ ἀνθρώπινο κοπάδι. – “Θὰ μπορούσα βέβαια νὰ πεθάνω ἀπὸ κάποια ἀρρώστια, ἀλλὰ θὰ εἶχε αὐτὸ τὸ ἴδιο νόημα;”»²⁶.

werden deine Züge, und bis du zu Ende bist, hat sich deine Erregung gänzlich gelegt. “Gott sei Dank” ist alles, was du sagst« (Else Gebel, ὁ.π.).

26 »Draußen ist ein sonniger Februartag. Menschen gehen froh und heiter an diesen Mauern vorüber, nicht ahnend, daß hier wieder drei mutige, wahrhafte Menschen dem Tod überantwortet werden sollen. Wir haben uns auf unsere Betten gelegt, und du stellst mit leiser, ruhiger Stimme Betrachtungen an. “So ein herrlicher sonniger Tag, und ich muss gehen. – Aber wie viele müssen heutzutage auf den Schlachtfeldern sterben, wie

Καὶ ἦλθε ἡ νύκτα. Ἡ Else Gebel γράφει:

«Σήμερα τὰ φῶτα παραμένουν ἀναμμένα ὅλη τὴ νύκτα, καὶ ἓνας ὑπάλληλος πρέπει νὰ ἐλέγχει κάθε μισὴ ὥρα ἂν εἶναι

Ἡ μητέρα δὲν μπορούσε νὰ μιλήσει ἀπὸ τὴ συγκίνηση, καθόταν ὄρθια καὶ χάιδευε τὸ μάγουλο τῆς κόρης της. Ἀκολούθησε ἓνας συγκλονιστικὸς διάλογος, τὸν ὁποῖο μεταφέρουμε ἐδῶ χωρὶς σχόλια:

- Μαμά, μὲ πόση γενναιότητα καὶ καλοσύνη στέκεσαι στὸ πλευρό μου...
- Λοιπὸν, τώρα δὲν θὰ ξαναδιαβῆς τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ μας...
- Θὰ ξαναβρεθοῦμε στὴν αἰωνιότητα.
- Φώναξέ το, Sophie: Ἰησοῦς!
- Naί, μητέρα, ἀλλὰ κι ἐσὺ ἐπίσης.

ὅλα ἀκόμα ἐντάξει. – Τί ἰδέα ἔχουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴ βαθιὰ σας εὐσέβεια, τὴν ἐμπιστοσύνη σας στὸν Θεό;»²⁷.

viele junge, hoffnungsvolle Männer... Was liegt an meinem Tod, wenn durch unser Handeln Tausende von Menschen aufgerüttelt und geweckt werden. Unter der Studentenschaft gibt es bestimmt eine Revolte.” – O Sophie, du weißt noch nicht, wie feig die Herde Mensch ist. – “Ich könnte doch auch an einer Krankheit sterben, aber hätte das den gleichen Sinn?“ (Else Gebel, ὁ.π.).

27 »Heute bleibt die ganze Nacht das Licht brennen, und alle halbe Stunde muß ein Beamter

Και ξημέρωσε η 22^α Φεβρουαρίου, η τελευταία ημέρα της ζωής της Sophie Scholl. Ο φοβερός δικαστής Roland Freisler, ο φόβος και ο τρόμος, που έννεα στις δέκα δίκες στις οποίες προΐστατο έληγαν με την έπιβολή της ποινής του θανάτου, είχε έλθει από το Βερολίνο, ειδικά για να προεδρεύσει στο Λαϊκό Δικαστήριο (Volksgerichtshof), όπου τα τρία μέλη του «Λευκού Ρόδου», τα αδέρφια Scholl και ο Christoph Probst, θα οδηγούνταν σε λίγο, για να τιμωρηθούν παραδειγματικά. Διότι δεν υπήρχε βέβαια η παραμικρή αμφιβολία για την τύχη που τους περίμενε. Η Sophie ξύπνησε λίγο πριν τις 7 το πρωί, ανακάθισε στο κρεβάτι της και διηγήθηκε στη συγκρατούμενή της το όνειρο που είχε δει. Η Else Gebel θυμάται:

«Λίγο πριν τις 7 το πρωί, πρέπει να σε ξυπνήσω γι' αυτή τη δύσκολη μέρα... Ξυπνήσ' αμέσως και, καθισμένη ακόμα στο κρεβάτι, μου αφηγείσαι το όνειρό σου: "Μια ήλιόλουστη μέρα, μετέφερα ένα παιδί με μακρύ, λευκό ένδυμα να βαπτισθεί. Ο δρόμος που οδηγούσε προς την εκκλησία ανέβαζε ψηλά σε ένα απότομο βουνό. Αλλά κρατούσα το παιδί με σιγουριά και ασφάλεια στην αγκαλιά μου. Τότε ξαφνικά, νάσου μπροστά μου ένα χάσμα. Είχα χρόνο μόνο να περάσω το παιδί με ασφάλεια στην άλλη πλευρά – μετά έπεσα στην άβυσσο". Η έρμηνεία που έδωσες στο όνειρο ήταν η εξής: "Το παιδί με το λευκό ρούχο είναι η ιδέα μας. Θα επικρατήσει, παρ' όλα τα εμπόδια. Αξιωθήκαμε να ανοίξουμε τον δρόμο, αλλά πρέπει πρώτα να πεθάνουμε γι' αυτήν"»²⁸.

nachsehen, ob noch alles in Ordnung ist. – Was haben diese Menschen für eine Ahnung von deiner tiefen Frömmigkeit, deinem Gottvertrauen.« (Else Gebel, ό.π.).

28 »Kurz vor 7 Uhr muß ich dich für diesen schweren Tag wecken... Du bist sofort munter und erzählst

Λίγες ώρες αργότερα τα αδέρφια Scholl και ο Christoph Probst οδηγήθηκαν στην αίθουσα όπου θα συνεδρίαζε το Λαϊκό Δικαστήριο. Ο φοβερός και τρομερός Roland Freisler απο-

δείχθηκε... αντίξιος της φήμης του. Δεν έπετράπη η εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης, και οι κατηγορούμενοι δεν αφήνονταν καν να ολοκληρώσουν μία φράση, αλλά διακόπτονταν συνεχώς. Όπως φαίνεται στα πρακτικά της δίκης-παρωδίας, μόνο η Sophie Scholl τόλμησε και μπόρεσε να «αντιμιλήσει» στον φοβερό δικαστή-κατήγορο:

– Sophie Scholl: «Ο αδελφός μου κι εγώ προσπαθήσαμε με τα φυλλάδια να ανοίξουμε τα μάτια των ανθρώπων. Και να θέσουμε τέρμα στο τρομερό λουτρό αίματος των άλλων λαών και των Έβραίων, πριν να το κάνουν οι Σύμμαχοι. Πρέπει λοιπόν εμείς οι Γερμανοί να είμαστε ο λαός που θα απορριπτεται και θα μισείται από όλους για πάντα;».

– Roland Freisler: «Ένας λαός κυρίαρχων δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά!».

mir, noch im Bett sitzend, deinen Traum: "Ich trug an einem sonnigen Tag ein Kind in langem weißen Kleid zur Taufe. Der Weg zur Kirche führte einen steilen Berg hinauf. Aber fest und sicher trug ich das Kind in meinem Arme. Da plötzlich war vor mir eine Gletscherspalte. Ich hatte gerade noch so viel Zeit, das Kind sicher auf die andere Seite niederzulegen – dann stürzte ich in die Tiefe." Du legtest dir den Traum so aus: "Das Kind im weißen Kleid ist unsere Idee, sie wird sich trotz allen Hindernissen durchsetzen. Wir durften Wegbereiter sein, müssen aber vorher sterben, für sie."« (Else Gebel, ό.π.).

– Sophie Scholl: «Ο λαός θέλει ειρήνη και να δει να αναγνωρίζεται ξανά η ανθρωπινή αξιοπρέπεια. Θέλει Θεό, συνείδηση, συμπόνια».

– Roland Freisler: «Τί φαντάζεσθε; Ο Δολοκληρωτικός πόλεμος θα φέρει τη νίκη στον γερμανικό λαό».

– Sophie Scholl: «Αυτό που έμεις είπαμε και γράψαμε τὸ σκέπτονται τόσο πολλοί, ἀλλὰ δὲν τολμοῦν νὰ τὸ ἐκφράσουν».

– Roland Freisler: «Ἐπιτέλους, σιωπή! Τέλος τῆς ἐξέτασης! Ὁδηγήστε τὴν κατηγορουμένη στὸ ἐδῶλιο!»²⁹.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σύντομης αὐτῆς δίκης-παρωδίας ἐφανίσθηκαν στὸ δικαστήριο καὶ προσπάθησαν νὰ εἰσέλθουν στὴν αἴθουσα οἱ γονεῖς τῆς Sophie Scholl. Ὁ πατέρας τῆς Robert ζήτησε νὰ ἐνημερώσουν τὸν δικαστὴ ὅτι ἦταν ἐκεῖ ὡς πατέρας καὶ ἤθελε νὰ μιλήσει πρὸς ὑπεράσπιση τῶν παιδιῶν του. Ὁ Roland Freisler ὅμως ἀρνήθηκε νὰ τοῦ δοθεῖ ὁ λόγος καὶ διέταξε νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν αἴθουσα. Καθὼς οἱ φρουροὶ τὸν ἔσπρωχναν ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου, ὁ Robert Scholl φώναξε:

– Ὑπάρχει μιὰ ἀνώτερη δικαιοσύνη! Θὰ περάσουν στὴν ἱστορία!³⁰

29 Sophie: »Mein Bruder und Ich haben versucht mit den Flugblättern den Leuten die Augen zu öffnen. Und das furchtbare Blutbad an anderen Völkern und den Juden zu beenden, bevor es die Alliierten tun. Sollen wir denn auf ewig das von allen verstoßene und gehasste Volk sein?«

– Richter: »Ein Herrenvolk interessiert das nicht!« – Sophie: »Das Volk will Friede und das Menschenwürde wieder Anerkennung findet. Es will Gott, Gewissen, Mitgefühl.« – Richter: »Was bilden Sie sich denn ein? Der totale Krieg bringt dem deutschen Volk den Sieg.« – Sophie: »Was wir gesagt und geschrieben haben, denken ja so viele, nur wagen sie es nicht, es auszusprechen.« – Richter: »Schweigen Sie endlich, Ende der Beweisaufnahme. Abführen!«.

30 Annette Dumbach καὶ Jud ewborn, *Sophie Scholl and the White Rose*, Oneworld Publications 1986, σελ. 158.

Ἡ καταδίκη σὲ θάνατο δὲν ἦταν ἐκπληξη γιὰ κανέναν. Ὅταν οἱ τρεῖς μελλοθάνατοι ἐπέστρεψαν στὸν χῶρο κράτησής τους, ἐνημερώθηκαν ὅτι θὰ ἐκτελοῦνταν τὴν ἴδια κιόλας ἡμέρα, νωρὶς τὸ ἀπόγευμα – καὶ αὐτό, ἂν καὶ κατὰ κανόνα προβλεπόταν διάστημα τριῶν μινῶν ἀνάμεσα στὴν ἐπιβολὴ τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ τὴν ἐκτέλεσή της.

Ἔμενε μία ἀκόμα, ἀληθινὰ συγκλονιστικὴ κορυφωση στὸ δρᾶμα: Λίγη ὥρα πρὶν τὴν προγραμματισμένη ἐκτέλεση, οἱ γονεῖς τοῦ Hans καὶ τῆς Sophie Scholl, ὁ φιλελεύθερος Robert Scholl καὶ ἡ βαθιὰ θρησκευόμενη Magdalena, ἔφθασαν στὸν χῶρο ὅπου κρατοῦνταν τὰ παιδιά τους καὶ παρακάλεσαν νὰ τὰ δοῦν. Πρῶτος ὀδηγήθηκε μπροστὰ στοὺς γονεῖς τοῦ ὁ Hans, καὶ τοὺς ἀποχαιρέτησε μὲ γενναϊότητα καὶ ἀξιοπρέπεια. Κατόπιν ἦλθε ἡ σειρά τῆς Sophie. Ἡ συγκλονιστικὴ στιγμή περιγράφεται στὸ βιβλίο τῆς Inge Scholl. Ἀφοῦ ἡ Sophie ἀγκάλιασε τοὺς γονεῖς της, χωρὶς τίποτα στὸ πρόσωπό της νὰ προδίδει ταραχί, τοὺς εἶπε:

– Σᾶς παρακαλῶ, μὴν ἀνψυχεῖτε. Θὰ τὰ ἔκανα ὅλα ξανά μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο.

Ὁ πατέρας της τὴ διαβεβαίωσε:

– Ἦταν ὅλα σωστά. Εἶμαι περήφανος γιὰ σᾶς.

Ἡ μτέρα δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσει ἀπὸ τὴ συγκίνηση, καθόταν ὄρθια καὶ χάιδευε τὸ μάγουλο τῆς κόρης της. Ἀκολούθησε ἕνας συγκλονιστικὸς διάλογος, τὸν ὁποῖο μεταφέρουμε ἐδῶ χωρὶς σχόλια:

– Μαμά, μὲ πόση γενναϊότητα καὶ καλοσύνη στέκεσαι στὸ πλευρό μου...

– Λοιπὸν, τώρα δὲν θὰ ξαναδιαβεῖς τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ μας...

– Θὰ ξαναβρεθοῦμε στὴν αἰωνιότητα.

– Φώναξέ το, Sophie: Ἰησοῦς!

– Naί, μτέρα, ἀλλὰ κι ἐσὺ ἐπίσης³¹.

31 »Eine kurze Umarmung über diese Grenze hinweg, dann sagt Sophie: "Bitte sorgt euch nicht."

Ὁ ἀνακριτὴς τῆς Sophie Scholl, ὁ Robert Mohr, ἐπρόκειτο νὰ ἔχει μιὰ τελευταία συνάντηση μαζί της. Ὁ ἴδιος περιγράφει:

«Συνάντησα τὴ Sophie Scholl στὸ κελλὶ τῶν φυλάκων, ὅπου εἶχε μεταφερθεῖ μετὰ τὴν ἐπίσκεψη τῶν γονιῶν της, καὶ τὴν εἶδα, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τότε

Ὁ Robert Mohr ἔχει ἓνα τελευταῖο σχόλιο, ποὺ ἀσφαλῶς παρουσιάζει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα μας:

«Μετὰ ἀπὸ μερικὰ λόγια παρηγοριᾶς, ἀποχαιρέτησα τὴ Sophie Scholl. Μπορῶ μόνο νὰ ἐπαναλάβω ὅτι αὐτὸ τὸ κορίτσι, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός της, κράτησε μιὰ στάση ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ μόνο ἀπὸ

Τί ἦταν, ἀλήθεια, αὐτὰ τὰ πέντε νέα παιδιὰ ποὺ κρύβονταν πίσω ἀπὸ τὸ «Λευκὸ Ρόδο»; Μετὰ τὰ ὅσα εἶδαμε, νομίζουμε ὅτι μποροῦμε νὰ τὸ ξαναποῦμε, καὶ εἶναι πιὰ ἀπολύτως σαφές: Ἦταν πέντε νέοι ἄνθρωποι ποὺ ἡ καρδιά τους παλλόταν ἀπὸ τὴν πιὸ γνήσια, τὴν πιὸ ζωντανὴ πίστη στὸν Χριστό. Ἦταν πέντε... «Χριστιανόπουλα», ποὺ κίνησαν ν' ἀλλάξουν τὸν κόσμο. Ἡ πίστη τους στὸν Χριστό ἦταν αὐτὴ ποὺ τὰ ἔκανε νὰ δοῦν τὴ φρίκη τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, τὴν ὁποία ὅλοι γύρω τους εἶτε δὲν ἔβλεπαν εἶτε προτιμοῦσαν νὰ κάνουν ὅτι δὲν ἔβλεπαν. Καὶ ἡ πίστη τους στὸν Χριστό ἦταν αὐτὴ ποὺ τὰ ἔκανε νὰ ὑψώσουν μὲ αὐταπάρνηση τὸ ἀνάστημά τους ἐνάντια στὸ κακό, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι τὸ καλὸ τελικὰ θὰ νικοῦσε.

ποὺ τὴ γνώρισα, νὰ κλαίει. Ἀπολογήθηκε γιὰ τὰ δάκρυά της, λέγοντάς μου: “Μόλις ἀποχαιρέτησα τοὺς γονεῖς μου, καὶ θὰ μὲ καταλάβετε”. Τὸ πῶς ἔνωσα ἐκείνη τὴν ὥρα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ συναγάγει ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ γράφω»³².

Ich würde alles genau so wieder machen.” Darauf der Vater: “Es war alles richtig. Ich bin stolz auf euch.” Die Mutter kann kaum sprechen, steht aber aufrecht da und streicht ihrer Tochter über die Wange. Sophie, die sich große Sorgen um ihre Mutter gemacht hat, sagt zu ihr: “Mama, wie du so tapfer und gut bei mir stehst...” – “Nun wirst du also gar nie mehr zur Türe hereinkommen”, antwortet die Mutter, und Sophie tröstet sie: “Wir sehen uns in der Ewigkeit wieder.” Mit einem Kloß im Hals entringt sich der Mutter noch ein letztes Wort: “Gell ... Sophie, Jesus.” Und Sophie gibt zurück: “Ja, Mutter, aber du auch...”

32 »Sophie Scholl traf ich in der Wärterinnen-

τὴ δύναμη τοῦ χαρακτῆρα, τὴν ἰσχυρὴ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ μιὰ σπάνια, βαθιὰ θρησκευτικὴ πίστη. Ὅπως θυμᾶμαι ἀπὸ τὴν ἀνάκριση, ἡ Sophie καὶ ὁ Hans Scholl, πέρα ἀπὸ τὶς σπουδές τους, ἀσχολήθηκαν ἐκτενῶς μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, καὶ εἶχα πραγματικὰ τὴν ἐντύπωση ὅτι τράβηξαν τὸν δικὸν τους δρόμο ἀπὸ θρησκευτικὴ ἄποψη. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, σὲ κάθε περίπτωση πίστευαν βαθιὰ»³³.

Zelle, wohin man sie nach dem Besuch ihrer Eltern gebracht hatte, erstmals seit ich mit ihr in Berührung kam, weinend. Sie entschuldigte sich ihrer Tränen, indem sie mir mitteilte: “Ich habe mich gerade von meinen Eltern verabschiedet und Sie werden begreifen.” Wie mir um diese Stunde selbst zumute war, kann man aus dem Zusammenhang ermessen» (Robert Mohr, ὁ.π.).

33 »Nach einigen Worten des Trostes habe ich mich von Sophie Scholl verabschiedet. Ich

Γύρω στις 5 τὸ ἀπόγευμα τῆς 22^{ας} Φεβρουαρίου 1943, ἡ Sophie Scholl ἀποκεφαλίσθηκε στὴ λαμπτόμο τῆς φυλακῆς Stadelheim τοῦ Μονάχου ἀπὸ τὸν δήμιο Johann Reichhart. Φαίνεται ὅτι ἡ Sophie Scholl βάδισε στὸν θάνατο σιωπηλῶς, ἄν

βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ Sophie Scholl βάδισε στὸν θάνατο μὲ ἀσύλληπτη γενναιότητα, σχεδὸν πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα – τὴ γενναιότητα ποῦ τῆς ἔδινε ἡ βαθιὰ χριστιανικὴ τῆς πίστις. Καὶ αὐτό, μόλις στὰ 21 χρόνια τῆς. Ὁ

Τὸ 2003 οἱ Γερμανοὶ τηλεθεατὲς κλήθηκαν ἀπὸ τὸν τηλεοπτικὸ σταθμὸ ZDF νὰ συμμετάσχουν σὲ ἓναν ἐθνικὸ διαγωνισμό μὲ τὸν τίτλο »Unsere Besten« (= Οἱ καλύτεροὶ μας), γιὰ νὰ ἀναδείξουν μὲ τὴν ψῆφὸ τους τοὺς δέκα κορυφαίους Γερμανοὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαγωνισμοῦ προβλήθηκαν στὴν ἐκπομπὴ τῆς 28^{ης} Νοεμβρίου 2003. Τὰ ἀδελφία Hans καὶ Sophie Scholl ψηφίσθηκαν στὴν τέταρτη θέση. Τὸ ξαναγράφουμε: στὴν τέταρτη θέση μεταξὺ τῶν κορυφαίων Γερμανῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν! Καὶ γιὰ νὰ γίνει ἀκόμα σαφέστερο τί σημαίνει αὐτό, ἀρκεῖ νὰ ποῦμε ὅτι, σὲ αὐτὴ τὴν κατάταξη τῶν δέκα κορυφαίων Γερμανῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν, ΠΙΣΩ ἀπὸ τὰ ἀδελφία Scholl βρίσκονταν ὁ Johann Sebastian Bach, ὁ Johann Wolfgang von Goethe, ὁ Johannes Gutenberg, ὁ Otto von Bismarck καὶ ὁ Albert Einstein!

καὶ ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι τὰ τελευταία τῆς λόγια ἦταν: «Θεέ μου, εἶσαι τὸ καταφύγιό μου στὴν αἰωνιότητα!»³⁴. Τὸ

kann nur wiederholen, daß dieses Mädel, wie auch ihr Bruder, eine Haltung bewahrt hat, die sich nur durch Charakterstärke, ausgeprägte Geschwisterliebe und eine seltene Tiefgläubigkeit erklären läßt. Wie mir aus der Vernehmung erinnerlich, befaßten sich Sophie und auch Hans Scholl neben ihrem Studium eingehend mit Religions-Philosophie, ja ich hatte den Eindruck, daß sie in religiöser Hinsicht eigene Wege gingen. Wie dem auch sei, jedenfalls waren sie tiefgläubig» (Robert Mohr, ὁ.π.).

34 Reed Frey, "Conscience before Conformity: Hans and Sophie Scholl and the White Rose Resistance in Nazi Germany by Paul Shrimpton", *Newman Studies Journal* 16.1 (καλοκαίρι 2019), σελ. 125. Sara Barratt, "Christian Living. 75 Years Ago Today: The Incredible Story of Hans and Sophie

ἴδιος ὁ δήμιος Johann Reichhart δῆλωσε μεταπολεμικὰ ὅτι δὲν εἶχε δεῖ ποτὲ κανέναν νὰ πεθαίνει τόσο γενναῖα ὅσο ἡ Sophie Scholl³⁵. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Reichhart δὲν ἦταν καθόλου εὐκαταφρόνητη: ὁ ἴδιος, κατὰ τὴ μακρὰ θητεία του ὡς δήμιος, κατὰ τὴν ὁποία προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του πρώτα στὴ Δημοκρατία τῆς Βαϊμάρης, κατόπιν στὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς καὶ τέλος στὴν ἀμερικανικὴ διοίκηση, ἐκτέλεσε συ-

Scholl", ἐν: <https://www.thegospelcoalition.org/article/75-years-ago-hans-sophie-scholl/>.

35 Βλ. ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα *Augsburger Allgemeine* μὲ τὸν τίτλο »Hinrichtungen im Dreiminutentakt«, στὸ φύλλο τῆς 14^{ης} Νοεμβρίου 1946. Βλ. ἐπίσης Marc von Lüpke, »Scharfrichter Johann Reichhart: Henker im Dienst der Nazis«, Spiegel Online (9 December 2013).

νολικά 3.165 θανατοποινίτες... Και αυτό που είχε να πει ήταν ότι δεν είχε δει ποτέ κανέναν να πεθαίνει τόσο γενναία όσο η Sophie Scholl...

Τὰ ἐπιζήσαντα μέλη τῆς οἰκογένειας Scholl βίωσαν τὴν ἀπόλυτη περιθωριοποίηση. Ὁ πατέρας Robert Scholl καταδικάσθηκε σὲ διετῆ φυλάκιση τὸν Αὐγούστο τοῦ 1943, καὶ δὲν ἀπελευθερώθηκε παρὰ μὲ τὴν εἴσοδο τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων στὴ Γερμανία. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Sophie, Elisabeth Scholl, θυμόταν ἀργότερα, σὲ συνέντευξή της τὸ 2014: «Ἦμασταν ἀπόβλητοι. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πελάτες τοῦ πατέρα μου – ἦταν φοροτεχνικός – δὲν ἤθελαν νὰ ἔχουν πιά καμμία σχέση μὲ τὴν οἰκογένεια. [...] Οἱ περαστικοὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μας πῆγαιναν στὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δρόμου»³⁶.

Ἡ μορφὴ καὶ ἡ ἀντιστασιακὴ δράση τῆς Sophie Scholl ὑπῆρξε καθοριστικὴ γιὰ τὴν αὐτοσυνειδησία τῶν Γερμανῶν στὴ μεταπολεμικὴ περίοδο. Ἀποκαλυπτικὰ ἐν προκειμένῳ εἶναι τὰ λόγια τῆς Traudl Junge, τῆς κοπέλας ποὺ διετέλεσε προσωπικὴ γραμματέας τοῦ Χίτλερ ἀπὸ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1942, ὅταν ἦταν σὲ ἡλικία 22 ἐτῶν, μέχρι καὶ τὸ τέλος τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1945. Πρόκειται γιὰ ἕνα πρόσωπο ποὺ ἔγινε εὐρύτατα γνωστὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ ἱστορικὴ δραματικὴ ταινία τοῦ 2004 «Ἡ Πτώσι» («Der Untergang»). Στὸ τέλος τῆς ταινίας ἐνσωματώνεται ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐκτενῆ συνέντευξη τῆς πραγματικῆς Traudl Junge, ἀπὸ ἕνα αὐστριακῆς παραγωγῆς ντοκυμαντέρ τοῦ 2002³⁷.

«Φυσικά, ἔνωσα τὶς φρικαλεότητες ποὺ ἀποκαλύφθηκαν μὲ τὴ Δίκη τῆς Νυρεμβέργης, γιὰ τὰ ἑξὶ ἑκατομμύρια τῶν Ἑβραίων καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους διαφορετικῶν πεποιθήσεων ἢ διαφορετικῶν φυλῶν

ποὺ δολοφονήθηκαν, ὡς ἕνα πέρα γιὰ πέρα συγκλονιστικὸ, τρομακτικὸ γεγονός. Ἀλλὰ δὲν μπορούσα ἀκόμα νὰ διακρίνω τὴ σύνδεση μὲ τὸ δικό μου παρελθόν. Ἦμουν ἀκόμη ἱκανοποιημένη μὲ τὸ γεγονός ὅτι προσωπικὰ δὲν εἶχα καμμία ἐνοχὴ καὶ ἐπίσης δὲν ἤξερα τίποτε γι' αὐτά – δὲν ἤξερα τίποτε γιὰ τὴν ἔκτασή τους. Ἀλλὰ μιὰ μέρα πέρασα δίπλα ἀπὸ τὴν ἀναμνηστικὴ πλακέτα ποὺ εἶχε στηθεῖ στὴν ὁδὸ Φραγκίσκου Ἰωσήφ³⁸ γιὰ τὴ Sophie Scholl. Καὶ τότε εἶδα ὅτι αὐτὴ εἶχε γεννηθεῖ τὴν ἴδια χρονιὰ μὲ μένα, καὶ εἶχε ἐκτελεσθεῖ τὴν ἴδια χρονιὰ ποὺ μπῆκα στὴν ὑπηρεσία τοῦ Χίτλερ. Καὶ ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἔνωσα πραγματικὰ ὅτι δὲν ἦταν δικαιολογία τὸ ὅτι ἡμουν νέα, ἀλλὰ θὰ μπορούσε κανεὶς ἴσως νὰ εἶχε μάθει πράγματα»³⁹.

Συμπεράσματα

Τί ἦταν, ἀλήθεια, αὐτὰ τὰ πέντε νέα παιδιά ποὺ κρύβονταν πίσω ἀπὸ τὸ «Λευκὸ Ρόδο»; Μετὰ τὰ ὅσα εἶδαμε, νομίζουμε ὅτι μπορούμε νὰ τὸ ξαναποῦμε,

38 Πρόκειται γιὰ τὴν ὁδὸ Franz-Joseph-Straße στὸ Μόναχο.

39 »*Natürlich hab' ich diese Schrecknisse durch die Nürnberger Prozesse, diese sechs Millionen Juden, und andersgläubigen, oder andersrassischen Menschen, die umgekommen sind, als eine ganz erschütternde, fürchterliche Tatsache empfunden. Aber ich hab' noch nicht den Zusammenhang hergestellt mit meiner eigenen Vergangenheit. Ich hab' mich noch damit zufriedengegeben, daß ich persönlich keine Schuld hatte und auch davon nichts gewußt hab' – von diesem Ausmaß hab' ich nicht gewußt. Aber eines Tages bin ich an der Gedenktafel vorbeigegangen, die für die Sophie Scholl an der Franz-Joseph-Straße befestigt war. Und da hab' ich gesehen, daß sie mein Jahrgang war und daß sie in dem Jahr, als ich zu Hitler kam, hingerichtet wurde. Und in dem Moment hab' ich eigentlich gespürt, daß das keine Entschuldigung ist, jung zu sein, sondern daß man auch hätte vielleicht Dinge erfahren können.*«.

36 *Daily Mirror*, 17 Ἰανουαρίου 2014.

37 »Im toten Winkel – Hitlers Sekretärin« τῶν André Heller καὶ Othmar Schmiderer.

καὶ εἶναι πιὰ ἀπολύτως σαφές: Ἦταν πέντε νέοι ἄνθρωποι ποὺ ἡ καρδιά τους παλλόταν ἀπὸ τὴν πιὸ γνήσια, τὴν πιὸ ζωντανὴ πίστη στὸν Χριστό. Ἦταν πέντε... «Χριστιανόπουλα», ποὺ κίνησαν ν' ἀλλάξουν τὸν κόσμο. Ἡ πίστη τους στὸν Χριστὸ ἦταν αὐτὴ ποὺ τὰ ἔκανε νὰ δοῦν τὴ φρίκη τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, τὴν ὁποία ὅλοι γύρω τους εἶτε δὲν ἔβλεπαν εἶτε προτιμοῦσαν νὰ κάνουν ὅτι δὲν ἔβλεπαν. Καὶ ἡ πίστη τους στὸν Χριστὸ ἦταν αὐτὴ ποὺ τὰ ἔκανε νὰ ὑψώσουν με ἀυταπάρνηση τὸ ἀνάστημά τους ἐνάντια στὸ κακό, με τὴ βεβαιότητα ὅτι τὸ καλὸ τελικὰ θὰ νικοῦσε.

Ὅπως σημειώσαμε καὶ στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας γιὰ τὸ «Λευκὸ Ρόδο»⁴⁰, ἂν θελήσουμε νὰ «μετρήσουμε» ἀντικειμενικὰ τὰ ἄμεσα ἀπτὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσης τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ συμφωνήσουμε ὅτι αὐτὰ ἦταν πενιχρά. Παρὰ τὶς προσδοκίες τῶν μελῶν του, καμμία μαζικὴ ἀντίσταση ἐνάντια στὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς δὲν μπόρεσε νὰ πυροδοτηθεῖ. Καὶ ὄχι μόνο δὲν προωθήθηκε ἡ ἀπεμπλοκὴ τῆς Γερμανίας ἀπὸ τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, ἀλλὰ... τὸ ἀντίθετο: Συμπτωματικά, τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα ποὺ τὰ ἀδελφία Scholl ἔπεφταν στὰ χέρια τῆς Γκεστάπο, ὁ περιώνυμος ὑπουργὸς Προπαγάνδας Joseph Goebbels στὴν περιήρημη ὁμιλία του στὸ Sportpalast χρησιμοποίησε τὴν καταστροφὴ στὸ Στάλινγκραντ, γιὰ νὰ καλέσει τὸν γερμανικὸ λαὸ νὰ ἀγκαλιάσει τὸν «Ὀλοκληρωτικὸ Πόλεμο» – αὐτὸς θὰ ἦταν στὸ ἐξῆς ὁ προσανατολισμὸς τῆς Γερμανίας στὸν πόλεμο. Ἀλλὰ καὶ ἡ βεβαιότητα τῆς Sophie Scholl ὅτι ὁ φοιτητὸκόσμος τοῦ Μονάχου ἦταν ἕνα ἠφαίστειο ἔτοιμο νὰ ἐκφραγεῖ ἐνάντια

στὸ ἀπάνθρωπο ἐθνικοσοσιαλιστικὸ καθεστῶς ἀποδείχθηκε καὶ αὐτή... εὐσεβῆς πόθος: Τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς ποὺ τὰ ἀδελφία Scholl καὶ ὁ Christoph Probst καταδικάζονταν σὲ θάνατο ἀπὸ τὸ Λαϊκὸ Δικαστήριον καὶ ὁδηγοῦνταν στὴ λαμπρότομο, στὶς 22 Φεβρουαρίου 1943, πραγματοποιήθηκε μιὰ σαφῶς μὲν ὑποκινημένη, ἀλλὰ πάντως ἐξαιρετικὰ μαζικὴ συγκέντρωση τῶν φοιτητῶν στὸ μεγάλο ἀμφιθέατρο (Auditorium Maximum) τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου γιὰ τὴν καταδίκη τῶν «προδοτῶν» ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὶς τάξεις τους.

Ὅλα αὐτὰ θὰ ἀπογοίτευαν ἀσφαλῶς τὴ ρομαντικὴ ψυχὴ τῆς Sophie Scholl, ποὺ τόσο μᾶς συγκλόνισε σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλᾶ ὅσο φαίνονται στὴν πρώτη, ἐπιπόλαια «ἀνάγνωσή» τους. Τὰ «Χριστιανόπουλα» τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ἴσως πέτυχαν τελικὰ κάτι πέρα καὶ πάνω καὶ ἀπὸ τὶς πιὸ φιλόδοξες προσδοκίες τους.

Ἡ μεγάλη πλατεία μπροστὰ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου, τὸ κέντρο τῆς δράσης τῶν μελῶν τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου», ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1946 «Πλατεία Ἀδελφῶν Scholl» (Geschwister-Scholl-Platz). Καὶ τὸ λιθόστρωτο μπροστὰ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη τοῦ Πανεπιστημίου ἔχει διαμορφωθεῖ, ὥστε νὰ προσομοιάζει πεταμένα φυλλάδια, ποὺ τιμοῦν τὸ «Λευκὸ Ρόδο». Ὁμοίως, «Πλατεία Hans καὶ Sophie Scholl» (Hans-und-Sophie-Scholl-Platz) ὀνομάζεται καὶ ἡ πλατεία ἀκείβως βόρεια ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ δημαρχεῖο τῆς πόλης Ulm, ὅπου διέμενε ἡ οἰκογένεια Scholl. Πίσω στὸ Μόναχο, τὸ Ἰνστιτοῦτο Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1968 «Ἰνστιτοῦτο Ἀδελφῶν Scholl» (Zwilling-Scholl-Institut). Τὸ ἴδιο τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου ὀνομάζεται ὅπως ὀνομαζόταν καὶ τότε, Ludwig-Maximilians-Universität, ἀλλὰ ἡ Γενικὴ Ἐπιτροπὴ Φοι-

40 Γιάννη Κ. Τσέντου, «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν... Τὸ «Λευκὸ Ρόδο» στὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Μέρος Α΄», *Ακτίνες* 807 (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2024), σελ. 185-186.

τητών του Πανεπιστημίου έχει επιλέξει ως λογότυπό της τη μορφή της Sophie Scholl και έχει αιτηθεί επίσημα τη μετονομασία του Πανεπιστημίου σε «Πανεπιστήμιο Άδελφών Scholl» (Geschwister-Scholl-Universität). Από το 1980 απονέμεται στο Μόναχο κάθε έτος το «Βραβείο των Άδελφών Scholl» για τη Λογοτεχνία (Geschwister-Scholl-Preis).

στις όχθες του Δούναβη στη Βαυαρία που οικοδόμησε ο έλληνολάτρης βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄ (ο πατέρας του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα), ένα μνημείο που αποτελεί ακριβές αντίγραφο του Παρθενώνα και στεγάζει περίπου 130 προτομές σπουδαίων μορφών της ιστορίας και του πολιτισμού της Γερμανίας, βρίσκεται μια προτομή της Sophie

Τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» δὲν ὄραματίζονταν ἀπλῶς ἕναν κόσμον στὸν ὁποῖο δὲν θὰ ὑπῆρχε πιά Ἐθνικοσοσιαλισμός. Ὁραματίζονταν πρωτίστως ἕναν κόσμον ποὺ θὰ ἦταν πιὸ κοντὰ στὸν Χριστό. Καὶ ἐνῶ τὸ τέλος τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σήμανε πράγματι τὴν κατάρρευση τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, δὲν σήμανε ὡστόσο καὶ τὸ τέλος τῆς ἀποστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό. Οἱ δεκαετίες ποὺ ἀκολούθησαν ὄχι μόνον δὲν ἀποκέρυξαν τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπεξεργάσθηκαν περαιτέρω, καὶ πέτυχαν τελικὰ νὰ ξεριζώσουν τὴν πίστη στὸν Χριστὸ ἀπὸ τὶς καρδιὲς ἀκόμα περισσότερων ἀνθρώπων.

Ἡ ἱστορικὴ Βασιλικὴ Σχολὴ Augusta στὸ Βερολίνο (Königliche Augustaschule Berlin) ὀνομάζεται πλέον ἀπὸ τὸ 1946 «Σχολὴ Sophie Scholl» (Sophie-Scholl-Schule). Πλῆθος σχολείων σὲ ὅλη τὴ Γερμανία –ὑπολογίζονται γύρω στὰ 200!– φέρουν τὴν ὀνομασία «Σχολεῖο Sophie Scholl» (Sophie-Scholl-Schule) ἢ «Σχολεῖο Ἀδελφῶν Scholl» (Geschwister-Scholl-Schule) ἢ «Σχολεῖο Hans καὶ Sophie Scholl» (Hans-und-Sophie-Scholl-Schule). Καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀπαριθμήσουμε ὅλους τοὺς δρόμους σὲ ὅλη τὴ Γερμανία ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα μελῶν τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ἢ τὰ μνημεῖα ποὺ τιμοῦν τὸ «Λευκὸ Ρόδο», πιθανῶτα θὰ χρειαζόμασταν περισσότερες γραμμὲς ἀπὸ αὐτὲς στὶς ὁποῖες ἐκτείνεται ἡ παρούσα μελέτη.

Στὴ Walhalla, τὸ ἐπιβλητικὸ μνημεῖο

Scholl, ποὺ ἦταν μόλις ἡ πέμπτη προτομὴ γυναίκας ποὺ τοποθετήθηκε στὸ μνημεῖο. Ἡ τοποθέτηση τῆς προτομῆς ἔγινε σὲ πανηγυρικὴ τελετὴ τὴν ἡμέρα ποὺ συμπληρώνονταν 60 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῆς Sophie Scholl, στὶς 22 Φεβρουαρίου 2003, μὲ τὸν πρωθυπουργὸ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κρατιδίου τῆς Βαυαρίας Edmund Stoiber νὰ δηλώνει γιὰ τὴ Scholl ὅτι εἶναι «ἕνα παγκόσμιο σύμβολο γιὰ τὴν ἐξέγερση τῆς συνείδησης ἐναντὶα στὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴ ἀδικία»⁴¹. Ἡ προτομὴ μάλιστα τῆς Sophie Scholl ξεχωρίζει, καθὼς εἶναι τοποθετημένη πάνω σὲ ἐπιβλητικὸ μαρμάρινο βᾶθρο, ποὺ φέρει τὴν ἐπιγραφή: «Στὴ μνήμη ὅλων ἐκείνων

41 »Weltweites Symbol für den Aufstand des Gewissens gegen nationalsozialistisches Unrecht.«

που *άντιστάθηκαν γενναία ενάντια στην άδικία, τη βία και τον τρόμο του “Τρίτου Ράιχ”*»⁴².

Η μορφή της Sophie Scholl ζωντάνευσε στη μεγάλη οθόνη στην ταινία του 2005 «Sophie Scholl. Οι τελευταίες ημέρες» («Sophie Scholl. Die letzten Tage») του Marc Rothemund. Δεν ήταν η πρώτη φορά που οι τελευταίες ημέρες της Sophie Scholl μεταφέρονταν στη μεγάλη οθόνη, καθώς είχαν προηγηθεί τρεις ταινίες⁴³. Αλλά η ταινία του 2005, η οποία στηρίζεται στα μέχρι πρότινος άγνωστα πρα-

σιακό: Το 2003 οι Γερμανοί τηλεθεατές κλήθηκαν από τον τηλεοπτικό σταθμό ZDF να συμμετάσχουν σε έναν εθνικό διαγωνισμό με τον τίτλο «Unsere Besten» (= Οι καλύτεροί μας), για να αναδείξουν με την ψήφο τους τους δέκα κορυφαίους Γερμανούς όλων των εποχών. Τα αποτελέσματα του διαγωνισμού προβλήθηκαν στην έκπομπή της 28^{ης} Νοεμβρίου 2003. Τα αδέρφια Hans και Sophie Scholl ψηφίσθηκαν στην τέταρτη θέση. Το ξαναγράφουμε: στην τέταρτη θέση μεταξύ των κορυφαίων Γερμανών όλων των εποχών!

Αυτό που αντιπροσώπευαν τα μέλη του «Λευκού Ρόδου» ΔΕΝ νίκησε με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αν μās συγκινεί ή ιστορία τους και μās εμπνέουν τα κείμενά τους, αν σε αυτό το τελευταίο μέρος της μελέτης μας μās συγκλόνησε ή μορφή της Sophie Scholl, αυτό συμβαίνει ακριβώς επειδή μπαίνουμε στον πειρασμό να σκεφθούμε πόσο καλύτερος θα ήταν σήμερα ο κόσμος μας, αν αυτό που αντιπροσώπευαν τα νεαρά παιδιά του «Λευκού Ρόδου» είχε πράγματι νικήσει...

κτικά της ανάκρισης της Sophie Scholl, ήταν αληθινά εξαιρετική και προτάθηκε για το Όσκαρ καλύτερης ξένης ταινίας, ενώ η πρωταγωνίστρια Julia Jentsch με την καθηλωτική έρμηνεία της κέρδισε το Βραβείο Καλύτερης Ήθοποιού στα Ευρωπαϊκά Βραβεία Κινηματογράφου.

Αφήσαμε για το τέλος το πιο έντυπω-

Και για να γίνει ακόμα σαφέστερο τί σημαίνει αυτό, αρκεί να ποούμε ότι, σε αυτή την κατάταξη των δέκα κορυφαίων Γερμανών όλων των εποχών, ΠΙΣΩ από τα αδέρφια Scholl βρίσκονταν ο Johann Sebastian Bach, ο Johann Wolfgang von Goethe, ο Johannes Gutenberg, ο Otto von Bismarck και ο Albert Einstein! Και το ακόμα έντυπωσιακότερο; Όπως ανακοινώθηκε, αν είχαν προσμετρηθεί οι ψηφοί μόνο όσων ήταν κάτω των 40 ετών, τα αδέρφια Scholl θα είχαν καταταγεί στην πρώτη θέση! Στην πρώτη θέση του καταλόγου των κορυφαίων Γερμανών όλων των εποχών!

Όχι άσπιμαντο έπιτευγμα για τά «Χριστιανόπουλα» του Μονάχου...

* * *

42 «Im Gedenken an alle, die gegen Unrecht, Gewalt und Terror des “Dritten Reiches” mutig Widerstand leisteten».

43 Η πρώτη χρονολογείται από τη δεκαετία του 1970 και είχε τον τίτλο «Η υπόσχεση» («Das Versprechen»). Η δεύτερη και η τρίτη κυκλοφόρησαν το 1982. Πρόκειται για την ταινία «Οι πέντε τελευταίες ημέρες» («Fünf letzte Tage») του Percy Adlon και την ταινία «Το Λευκό Ρόδο» («Die weiße Rose») του Michael Verhoeven, και η δύο με την ίδια πρωταγωνίστρια, τη Lena Stolze.

Ἄν καὶ τὰ παραπάνω εἶναι ἀσφαλῶς τοῦλάχιστον ἐντυπωσιακά, ὅμως ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσας μελέτης δὲν πρέπει νὰ ἀφεθεῖ νὰ καταλήξει σὲ συμπέρασμα ποῦ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Διότι τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε πολὺ εὐκόλα νὰ καταλήξει κανεὶς εἶναι ὅτι τὰ νεαρὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» μπορεῖ μὲν νὰ καταδικάσθηκαν σὲ θάνατο καὶ νὰ ἐκτελεσθῆκαν, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ ἀντιπροσώπευαν τελικὰ νίκησε, καὶ οἱ ἄδικα ἐκτελεσθέντες νέοι τιμῶνται ὡς παγκόσμια σύμβολα τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὴ φρίκη τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, ποῦ ἡ ἱστορία τους συγκινεῖ καὶ συγκλονίζει.

Αὐτὸ ὅμως τὸ συμπέρασμα εἶναι μόνο ἐν μέρει σωστό. Σίγουρα τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» τιμῶνται ὡς παγκόσμια σύμβολα τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὴ φρίκη τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, καὶ ἡ ἱστορία τους συγκινεῖ καὶ συγκλονίζει. Ἀλλά, γιὰ νὰ λέμε ὅλη τὴν ἀλήθεια, αὐτὸ ποῦ ἀντιπροσώπευαν ΔΕΝ νίκησε.

Πράγματι, ὡς θυμηθούμε αὐτὰ ποῦ εἶδαμε ὅτι γράφει ἡ Sophie Scholl στὶς 10 Ὀκτωβρίου 1942, τὴν περίοδο περίπου τῆς ἐνεργοῦ στράτευσής της στὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ⁴⁴: Ἡ νεαρὴ κοπέλα συγκινεῖται καὶ συγκλονίζεται ἀπὸ τὴν τόση ὁμορφιὰ στὸν φυσικὸ κόσμο γύρω της, ὅπου τὰ πάντα μοιάζουν νὰ ἐνώνουν τὴ φωνὴ τους σὲ ἓναν ὕμνο, μιὰ δοξολογία πρὸς τὸν Δημιουργὸ τοῦ παντός. Μέσα σὲ αὐτὴ τὴν τόση ὁμορφιὰ, νιώθει ὅτι μόνος ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ εἶναι ἄσχημος, «γιατὶ αὐτὸς ἔχει τὴν ἐλεύθερη βούληση νὰ διαχωρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτὴ τὴ δοξολογία». Στρέφοντας τὸ βλέμμα της στὴ βαρβαρότητα ὄσων ἔχουν παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴ φρενιτιδα τοῦ Ναζισμοῦ, κάνει λόγο γιὰ τὴν πλάνη τοῦ ἀνθρώπου ποῦ νομίζει «ὅτι θὰ μπορούσε νὰ καταφέρει νὰ σκεπάσει

αὐτὴ τὴ δοξολογία μὲ τὴ βροντὴ τῶν κανονιῶν καὶ μὲ κατάρες καὶ βλασφημίες». Ἡ ἴδια δηλώνει πεπεισμένη ὅτι αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ καὶ διακηρύσσει: «Θέλω νὰ προσπαθῶ νὰ εἶμαι στὴν πλευρὰ τῶν νικητῶν». Ἔ λοιπὸν –εἶναι πικρὴ ἡ διαπίστωση, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν κάνουμε– δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ Sophie Scholl βρέθηκε τελικὰ πράγματι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν νικητῶν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Πραγματικά, ὅπως ἀσφαλῶς ἔγινε σαφὲς στὴν ἐκτενῆ αὐτὴ μελέτη, τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» δὲν ὀραματίζονταν ἀπλῶς ἓναν κόσμον στὸν ὁποῖο δὲν θὰ ὑπῆρχε πιά Ἐθνικοσοσιαλισμός. Ὁραματίζονταν πρωτίστως ἓναν κόσμον ποῦ θὰ ἦταν πρὸ κοντὰ στὸν Χριστό. Καὶ ἐνῶ τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου σήμανε πράγματι τὴν κατάρρευση τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, δὲν σήμανε ὡστόσο καὶ τὸ τέλος τῆς ἀποστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό. Οἱ δεκαετίες ποῦ ἀκολούθησαν ὄχι μόνον δὲν ἀποκήρυξαν τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπεξεργάσθηκαν περαιτέρω, καὶ πέτυχαν τελικὰ νὰ ξεριζώσουν τὴν πίστη στὸν Χριστό ἀπὸ τὶς καρδιὲς ἀκόμα περισσότερων ἀνθρώπων.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη, ὄχι, αὐτὸ ποῦ ἀντιπροσώπευαν τὰ μέλη τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» ΔΕΝ νίκησε μὲ τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἄν μᾶς συγκινεῖ ἡ ἱστορία τους καὶ μᾶς ἐμπνέουν τὰ κείμενά τους, ἂν σὲ αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης μας μᾶς συγκλόνισε ἡ μορφή τῆς Sophie Scholl, αὐτὸ συμβαίνει ἀκριβῶς ἐπειδὴ μπαίνουμε στὸν πειρασμὸ νὰ σκεφθῶμε πόσο καλύτερος θὰ ἦταν σήμερα ὁ κόσμος μας, ἂν αὐτὸ ποῦ ἀντιπροσώπευαν τὰ νεαρὰ παιδιά τοῦ «Λευκοῦ Ρόδου» εἶχε πράγματι νικήσει...

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

44 Βλ. παραπάνω καὶ σημ. 8.

Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η Τεχνητή Νοημοσύνη (T.N. – Artificial Intelligence, AI) αποτελεί ένα από τα πιο συναρπαστικά επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας. Αντιπροσωπεύει την ικανότητα των υπολογιστών και των συστημάτων να μιμούνται και να αναπαράγουν ανθρώπινες νοητικές διαδικασίες, όπως η μάθηση, η σκέψη, η άκομη και η λήψη αποφάσεων.

Με την πρόοδο της μηχανικής και της βαθιάς μάθησης, η T.N. έχει επιτύχει έντυπωσιακά αποτελέσματα σε πολλούς τομείς, από την *αναγνώριση εικόνας* και την *κατανόηση της φυσικής γλώσσας* έως την *αυτόνομη οδήγηση* και την *ιατρική διάγνωση*. Στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, για παράδειγμα, η T.N. μπορεί

να αναλύσει ιατρικές εικόνες με *ακρίβεια που ανταγωνίζεται ή και ξεπερνά* αυτήν των *ειδικών ιατρών*.

Πολλές εφαρμογές που σχεδόν όλοι χρησιμοποιούμε καθημερινά περιλαμβάνουν εργαλεία Τεχνητής Νοημοσύνης, για να λειτουργήσουν πιο αποδοτικά. Τυπικά παραδείγματα είναι τα γνωστά προγράμματα πλοήγησης, που είναι σε θέση να προτείνουν την βέλτιστη διαδρομή με μεγάλη αξιοπιστία. Μάλιστα, έχουν τη δυνατότητα συνεχούς ανατροφοδότησης με δεδομένα όδικης κυκλοφορίας, έτσι ώστε να προτείνουν αλλαγές στη διαδρομή, αν απαιτηθεί λόγω έκτακτων συνθηκών, όπως π.χ. αν εμφανιστεί συμφόρηση πάνω στην αρχικά επιλεγμένη διαδρομή λόγω κάποιου συμβάντος.

Πολλοί από εμάς χρησιμοποιούμε ήδη «έξυπνους» βοηθούς όπως τα Siri,

Google Assistant, Alexa και Copilot. Οι συσκευές που διαθέτουν αυτά τα προγράμματα μπορούν να ακούσουν μιά φωνητική εντολή από έναν άνθρωπο, να την κατανοήσουν και να την εκτελέσουν. Για παράδειγμα, μπορούμε να δώσουμε την εντολή: «Πάρε τηλεφώνο τόν τάδε, γιά να μιλήσω», και τo πρόγραμμα άμεσα ενεργοποιεί τo τηλεφώνο και εκτελεί την κλήση, προκειμένου να μιλήσουμε. Σε άλλη περίπτωση, μπορούμε να ζητήσουμε από τo πρόγραμμα να συντάξει ένα μήνυμα με συγκεκριμένο περιεχόμενο και ύφος και να τo αποστείλει, έκ μέρους μας, στόν σωστό αποδέκτη!

σέ ένα περιβάλλον όπου κάθε ήχος μας μπορεί να καταγράφεται από ένα σύστημα στο οποίο δεν έχουμε κανέναν έλεγχο!

Όλα αυτά τα δεδομένα και στοιχεία που συλλέγονται μπορεί κάλλιστα να διodeύονται, εν άγνοιά μας, σε άγνωστους προορισμούς. Οι κίνδυνοι που παραμονεύουν είναι σημαντικοί, και πρέπει να λαμβάνονται ύπ' όψιν πριν την επιλογή της χρήσης τέτοιων συστημάτων.

Ένδεικτική είναι ή έμπειρία που έχουν βιώσει σχεδόν όλοι οί κάτοχοι «έξυπνων» τηλεφώνων (smartphones), όπου, μετά από μιά τυχαία προφορική αναφορά τους σε ένα μέρος, π.χ. Ρώμη, ΚΑΙ ΧΩ-

Με την πρόοδο της μηχανικής και της βαθιάς μάθησης, ή T.N. έχει επιτύχει έντυπωσιακά αποτελέσματα σε πολλούς τομείς, από την αναγνώριση εικόνας και την κατανόηση της φυσικής γλώσσας έως την αυτόνομη οδήγηση και την ιατρική διάγνωση. Στόν τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, γιά παράδειγμα, ή T.N. μπορεί να αναλύσει ιατρικές εικόνες με ακρίβεια που ανταγωνίζεται ή και ξεπερνά αυτήν των ειδικών ιατρών. Πολλές εφαρμογές που σχεδόν όλοι χρησιμοποιούμε καθημερινά περιλαμβάνουν έργαλεία Τεχνητής Νοημοσύνης, γιά να λειτουργήσουν πιό αποδοτικά.

Όλες αυτές οί εφαρμογές μπορούν πράγματι να είναι ύποβοηθητικές στην καθημερινότητα, αλλά δεν πρέπει να μās διαφεύγει τo γεγονός ότι, γιά να ανταποκριθούν στην εντολή μας, όταν την εκπέμπουμε, πρέπει να μās «ακούνε» συνέχεια και να έπεξεργάζονται όσα ακούνε, προκειμένου να ανταποκριθούν την κατάλληλη στιγμή. Δηλαδή, όσοι από έμās χρησιμοποιούμε αυτές τις εφαρμογές, και σίγουρα ή πλειονότητα των παιδιών και των νέων, που είναι ιδιαίτερα έξοικειωμένοι με την τεχνολογία, αποδεχόμαστε ότι ζούμε, κινούμαστε και ενεργοούμε μέσα

ΡΙΣ ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΝΑ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΛΗΣΗΣ (δηλ. άρκεί να είναι άπλως κάπου κοντά μας, χωρίς να μιλάμε σε αυτό), γίνονται άμεσα αποδέκτες βροχής διαφημίσεων γιά τουριστικά πακέτα με θέμα την Ρώμη!

Άρα, ή καταγραφή, ή έπεξεργασία και ή έμπορική εκμετάλλευση των δεδομένων μας, αν δεν έχουμε κάνει συγκεκριμένες ενέργειες άπαγόρευσης της καταγραφής από τις συσκευές, είναι ήδη γεγονός και γίνεται στο παρασκήνιο άθόρυβα, αλλά συνεχώς. Άνώδυνο ίσως πρός τo παρόν, αλλά σε κάθε περίπτωση άνησυχητικό!

Όμως η Τεχνητή Νοημοσύνη είναι πολλά περισσότερα από αυτά που μόλις παραθέσαμε.

Η Τ.Ν. είναι η πρώτη τεχνολογία που εφευρέθηκε από τον άνθρωπο ή οποία μπορεί να πάρει αποφάσεις μόνη της. Οί αποφάσεις της μπορούν δυναμικά να επηρεάζουν την ίδια τη ζωή ανθρώπων, αφού όλο και περισσότερο οί μηχανές καλούνται να κάνουν «*διαλογή*» σέ ανθρώπους. Για παράδειγμα, οί μεγάλοι οργανισμοί βασίζονται σέ τέτοιες μηχανές, για να φιλτράρουν τó μεγάλο πλήθος βιογραφικών που δέχονται, με σκοπό να απορρίπτουν κάποια από αυτά, εφαρμόζοντας φυσικά κάποια κριτήρια που έχει θέσει ó οργανισμός. Με τή διαδικασία αυτή, ένα αυτόματοποιημένο σύστημα καλείται, χωρίς καμμία ανθρώπινη εμπλοκή, να διαλέξει ποιός άνθρωπος θα πάρει τήν εύκαιρία να διεκδικήσει εργασία και ποιός θα απορριφθεί, χωρίς να αξιολογηθεί.

Τό μέγεθος τής καινοτομίας που εισάγει η Τ.Ν. στήν ανθρώπινη ιστορία, με τήν ικανότητα με τήν όποία τήν προοικίσαμε, φαίνεται, αν αναλογιστούμε τή λειτουργία και τή χρήση εργαλείων, συστημάτων και μηχανών από τόν Άνθρωπο από τίσ απαρχές τής ιστορίας έως και σήμερα.

Τά εργαλεία και τά μηχανήματα, μέχρι και στίς ημέρες μας, *άπαιτούσαν τήν ανθρώπινη βούληση και τόν χειρισμό, για να λειτουργήσουν.* Από τó πιό άπλό εργαλείο έως τόν πιό περίπλοκο και εξελιγμένο εξοπλισμό, άπαιτούσαν χειρισμούς από κάποιο χειριστή, για να λειτουργήσουν. Μάλιστα, τά σύγχρονα μηχανήματα, που έχουν μεγάλες δυνατότητες λόγω τής τεχνολογίας, άπαιτούν ειδικές γνώσεις για τόν χειρισμό τους, κάτι που σημαίνει ότι ó χειριστής λαμβάνει *ειδική εκπαίδευση* και έχει *επίγνωση τών πιθανών κινδύνων* από τή χρήση τού μηχανήματος ή τής τεχνολογίας.

Τή χρήση τής όποιασδήποτε τεχνολογίας, ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ, τήν άποφάσιζε ó άνθρωπος, και *έφερε βεβαίως τήν ευθύνη* για τά ευεργετικά ή για τά άτυχη ή και για τά έγκληματικά άκόμα άποτελέσματα. Σέ μιá δολοφονία, ένοχος κρίνεται ó άνθρωπος που πυροβόλησε, και όχι φυσικά τó όπλο που είναι τó όργανο τού έγκλήματος.

Η Τ.Ν. είναι μιá νέα τεχνολογία, που έχει κατασκευαστεί, έτσι ώστε να *αναζητá και να συλλέγει μόνη της δεδομένα, να τά συνθέτει μόνη της σέ συλλογισμούς, να καταλήγει σέ συμπεράσματα και να αναλαμβάνει αυτόνομα ένεργειες.* Επιπλέον, η Τ.Ν. έχει τρόποους να *αυξήσει τή γνώση της* και να βελτιώσει έτσι περαιτέρω τίσ ικανότητές της. Διαθέτει δηλαδή τήν ικανότητα τής Μάθησης με τó περιεχόμενο και τή σημασία που έχει αυτή ή πολύτιμη διαδικασία για τόν άνθρωπο!

* * *

Πώς όμως «μαθαίνει» μιá Τ.Ν.; Ποιοί είναι οί δάσκαλοι, ποιά είναι τά βιβλία, και που βρίσκει τó ύλικό που χρειάζεται, για να μορφώσει άποψη αυτή ή τεχνολογία;

Οί άνθρωποι, σέ όλη τή διάρκεια τής ιστορίας, αποθησαύριζαν τίσ γνώσεις και τήν εμπειρία σέ βιβλία, και γενικά σέ γραπτά μνημεία, έτσι ώστε οί έπόμενες γενιές να βρίσκουν τίσ πληροφορίες που θα ήταν χρήσιμες για τήν ανάπτυξη και τήν ευημερία. Τό σύνολο τών πληροφοριών αυτών συλλεγόταν και φυλασσόταν στίς βιβλιοθήκες, στίς όποιες και βασίζονται σέ σημαντικό βαθμό τά εκπαιδευτικά συστήματα όλων τών επιπέδων, και φυσικά οί έρευνητές και οί επιστήμονες, για να προωθήσουν τίσ έρευνές τους.

Οί σύγχρονες εφαρμογές Τ.Ν. έχουν *άπεριόριστη πρόσβαση στή μεγαλύτε-*

ρη βιβλιοθήκη πληροφοριών που έχει δημιουργήσει ποτέ ο Άνθρωπος, το Ίντερνετ. Ο όγκος του περιεχομένου που βρίσκεται αποθηκευμένο (ή εκτεθειμένο, αν θέλετε) στο Διαδίκτυο είναι πολλαπλάσιος αυτού που βρίσκεται στη μεγαλύτερη συμβατική Βιβλιοθήκη, και η

τήν ανθρώπινη δράση. Όλα αυτά και πολλά άλλα ακόμα βρίσκονται ήδη αποθηκευμένα (εκτεθειμένα) στο Διαδίκτυο.

Ακόμη, διατίθενται πληροφορίες επιστημονικού χαρακτήρα, όπως οι διδακτορικές και άλλες επιστημονικές διατριβές, τα δεδομένα υγείας εκατομμυρίων

Τη χρήση τῆς οποιασδήποτε τεχνολογίας, ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ, τὴν ἀποφάσιζε ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἔφερε βεβαίως τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ εὐεργετικὰ ἢ γιὰ τὰ ἀτυχή ἢ καὶ γιὰ τὰ ἐγκληματικὰ ἀκόμα ἀποτελέσματα. Σὲ μιὰ δολοφονία, ἔνοχος κρίνεται ὁ ἄνθρωπος ποὺ πυροβόλησε, καὶ ὄχι φυσικὰ τὸ ὄπλο ποὺ εἶναι τὸ ὄργανο τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ Τ.Ν. εἶναι μιὰ νέα τεχνολογία, ποὺ ἔχει κατασκευαστεῖ, ἔτσι ὥστε νὰ ἀναζητᾶ καὶ νὰ συλλέγει μόνη τῆς δεδομένα, νὰ τὰ συνθέτει μόνη τῆς σὲ συλλογισμούς, νὰ καταλήγει σὲ συμπεράσματα καὶ νὰ ἀναλαμβάνει αὐτόνομα ἐνέργειες.

αποθηκευση τῆς πληροφορίας σὲ ἄυλη μορφή ἐκτοξεύει πραγματικὰ στὸ ἄπειρο τὸν διαθέσιμο χῶρο.

Στὸ διαδίκτυο διατίθενται πληροφορίες ἀνθρώπινης γνώσης, κουλτούρας, πολιτισμοῦ καὶ δραστηριοτήτων κάθε εἶδους. Εὐκόλα κάποιος μπορεῖ νὰ βρεῖ γραπτὴ καὶ ὀπτικοακουστικὴ πληροφορία ἀπὸ ἓνα τεράστιο πλῆθος πηγῶν. Ἐκπαιδευτικὸ ὕλικὸ κάθε εἶδους, ὀπτικοακουστικὴ πληροφορία, κυρίως ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ δίκτυα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κινηματογραφικὲς ταινίες, ντοκιμαντέρ, ραδιοτηλεοπτικὲς ἐκπομπές καὶ βίντεο ἀπὸ παραγωγὲς διαφόρων ἀτόμων ἢ φορέων γιὰ κάθε σχεδὸν θέμα ποὺ μπορεῖ κάποιος νὰ πραγματευθεῖ. Ἐπιπλέον, ἐκτίθενται ἔργα καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὕλικὸ ἀπὸ ἀθλητικὰ καὶ κοινωνικὰ δρώμενα, θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις, ὁμιλίες, διαλέξεις, ἐκπαιδευτικὲς δράσεις, ἐμπορικὲς καὶ χρηματοοικονομικὲς δραστηριότητες καὶ ὅ,τι ἄλλο μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ

ἄνθρώπων, τὰ ἀποτελέσματα ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν, καὶ κάθε δευτερόλεπτο ποὺ περνάει, ὁ ὅγκος αὐτοῦ τοῦ ὕλικου αὐξάνεται ἐκθετικά. Μὲ δεδομένο ὅτι πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεδομένα εἶναι εὐαίσθητα, ἐλπίζουμε ὅτι τοῦλάχιστον σὲ ἐπίπεδο προσωπικῶν δεδομένων τυγχάνουν προστασίας, ἂν καὶ ἡ δράση τῶν κακόβουλων χάκερς εἶναι συνεχής.

Γιὰ νὰ ἀντιληφθεῖ κάποιος τὸ μέγεθος τῆς πληροφορίας (data) ποὺ βρίσκεται αὐτὴ τῆ στιγμή στὸ Διαδίκτυο, ἀρκεῖ νὰ σκεφθεῖ ὅτι στὸ Ίντερνετ ΔΕΝ ΔΙΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΤΙΠΟΤΑ. Ὅταν ἓνας χρήστης πατήσῃ delete, ἡ μηχανὴ ἀφαιρεῖ τὴν ἐτικέτα ἀπὸ τὴν πληροφορία, ἔτσι ὥστε νὰ μὴν τὴν βλέπει πλέον ὁ χρήστης, ἀλλὰ ΔΕΝ ΤΗΝ ΣΒΗΝΕΙ ΠΟΤΕ. [1] Γιὰ νὰ περιγραφεῖ αὐτὸς ὁ ἀσύλληπτος ὅγκος δεδομένων, ἔχει ἐπινοηθεῖ ὁ νεολογισμὸς “Big Data”, δηλ. «Μεγάλα δεδομένα», ἐννοώντας «μεγάλο πλῆθος δεδομένων».

Ὁ Θεὸς συγχωρεῖ καὶ διαγράφει τὴν ἁμαρτία, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος μετανοήσῃ, τὸ Διαδίκτυο ποτέ!

Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὸ τὸ πρακτικὰ ἄπειρο ὑλικὸ ἀναζητᾶ καὶ ἀλιεύει ἡ Τ.Ν. τὶς πληροφορίες πὸν χρειάζεται, γιὰ νὰ μορφώσῃ ἄποψη καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

* * *

Τὸ πλέον ἐντυπωσιακὸ στοιχεῖο ἴσως εἶναι ὅτι, ὅσο περισσότερο μιὰ Τ.Ν. ἀλληλεπιδρᾷ μὲ ἄνθρωπους, τόσο αὐξάνονται οἱ δυνατότητές της, γιὰ τὴν ἴκανότητα νὰ σωρῆναι τὴ γνῶση δομημένα. *Ἡ ὁμοιότητα μὲ τὴ διαδικασία πνευματικῆς ἀνάπτυξης ἐνὸς παιδιοῦ εἶναι τρομακτικὴ.* Ὅπως ἀκριβῶς ἓνα παιδί εἶναι, ὅπως λέμε, ἓνα σφουγγάρι πὸν συλλέγει γνῶσεις καὶ ἐμπειρίες καὶ τὶς δομεῖ προοδευτικά, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν ὠριμότητα, ἔτσι ἀκριβῶς μιὰ Τ.Ν. *σωρῆναι γνῶσεις καὶ ἐξελίσσεται!* Καὶ ἀντίστοιχα, ὅπως ἀκριβῶς ἓνα παιδί δημιουργεῖ τὶς δικές του προσωπικὲς διαδρομές, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε τὴν ἐξελίξή του, ἔτσι *εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλέψῃ κάποιος πῶς θὰ συμπεριφερθῇ στὸ μέλλον ἡ τεχνολογία πὸν σήμερα ἐκπαιδεύεται.* Οἱ μηχανὲς ἤδη ἐμφανίζουν συμπεριφορὲς γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἔχουν προγραμματιστεῖ. Μαθαίνουν μὲ δική τους ἀναζήτηση στὸν τεράστιο ὄγκο τῶν διαθέσιμων δεδομένων καὶ βελτιώνονται!

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ψάξῃς ἀποτελεσματικὰ μέσα σὲ αὐτὸν τὸν κυκεῶνα πληροφοριῶν, πὸν μάλιστα εἶναι καὶ δυναμικός, δηλαδὴ αὐξάνεται καὶ διαφοροποιεῖται συνέχεια;

Οἱ σύγχρονες μηχανὲς Τ.Ν. διαθέτουν τεράστια ταχύτητα ἀναζήτησης καὶ ἐπεξεργασίας τῶν πληροφοριῶν, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιλέγουν τὶς πλέον κατάλληλες, γιὰ νὰ δομήσουν ἀπαντήσεις, ὅποτε αὐτὲς

ζητοῦνται, ἀλλὰ ΠΡΩΤΙΣΤΩΣ γιὰ νὰ δομήσουν συλλογισμοὺς.

Οἱ ὑψηλότετες ταχύτητες στὶς ὁποῖες ἐργάζονται οἱ μηχανὲς αὐτὲς καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις ἀποθήκευσης τῶν δεδομένων (data centers) ἀπαιτοῦν δαπάνη τεράστιων ποσοτήτων ἐνέργειας γιὰ τὴν ἱκανοποιητικὴ & ἀσφαλῆ λειτουργία τους. Εἶναι ἐνδεικτικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι πρόσφατα οἱ μεγάλες ἐταιρεῖες τοῦ χώρου ζήτησαν ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις νὰ ἐνεργοποιήσουν ἀκόμη καὶ πυρηνικὰ ἐργοστάσια, προκειμένου νὰ ἐξασφαλίσουν τὶς ἀναγκαῖες ποσότητες ἐνέργειας. [2]

* * *

Καὶ τελικὰ τί μπορεῖ νὰ κάνει μιὰ Τ.Ν. μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς πληροφορίες;

Οἱ ἄνθρωποι στὴν ἐποχή μας, καὶ περισσότερο οἱ νέοι, περνοῦν μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου τους στὰ «κοινωνικὰ δίκτυα», ὅπου καταναλώνουν περιεχόμενο πὸν ἔχει παραχθεῖ ἀπὸ ἄλλους χρήστες ἢ δημιουργοῦν καὶ οἱ ἴδιοι περιεχόμενο πὸν «ἀνεβάζουν» στὸ δίκτυο. Μὲ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς Τ.Ν., ὑπάρχει πλέον ἓνας νέος δημιουργὸς «περιεχομένου», πὸν μάλιστα διαθέτει *ἐξαιρετικὰ προσόντα ἔκφρασης σὲ πολλὰ γλῶσσες τοῦ κόσμου,* καὶ μπορεῖ ἔτσι νὰ «μιλήσῃ» ἀπ' εὐθείας καὶ κατανοητὰ σχεδὸν σὲ ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο-στόχο.

Ἄν μιὰ Τ.Ν. κατασκευασμένη στὴν Ἀμερικὴ ἔχει στόχο νὰ ἐπιηρεάσῃ ὁμάδες ἀνθρώπων στὴν Κίνα, θὰ παραγάγῃ περιεχόμενο στὰ κινεζικὰ καὶ θὰ τροφοδοτήσῃ μὲ αὐτὸ τοὺς πληθυσμοὺς-στόχους! Μάλιστα, τὸ περιεχόμενο αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ ἐπικοινωνεῖ μιὰ ὁμορφὴ ἀνθρώπινη φιγούρα *κατασκευασμένη ἀπὸ τὴν Τ.Ν.,* μὲ τὰ φυλετικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τόπου πὸν ἀπευθύνεται, ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι *προσοφιλὴς καὶ οἰκεῖα* στὰ πρόσωπα-στόχους.

Η όμιλία της τεχνητής φιγούρας θα είναι πολύ φυσική, άφοϋ, με τὰ ἐργαλεία ποὺ ἤδη διαθέτει ἡ τεχνολογία, τὰ χεῖλη τῆς φιγούρας, καθὼς μιλάει, θὰ κινοῦνται μὲ ρεαλιστικὸ τρόπο, ἀκριβῶς ὅπως κινοῦνται τὰ χεῖλη ἀνθρώπων ποὺ μιλοῦν τῆ συγκεκριμένη γλῶσσα.

Τὸ περιεχόμενο ποὺ θὰ παραγάγει ἡ T.N. (ἐκτελώντας πιθανὸν σχετικὲς ὀδηγίες) μπορεῖ νὰ προκαλέσει συγκεκριμένες ἀντιδράσεις ἀπὸ τὸ κοινὸ-στόχο, εἴτε ἐξάπτοντας πάθη εἴτε προκαλώντας φόβο ἢ δημιουργώντας προσδοκίες, ἐπικαλούμενη ἐνίοτε ἀληθινὰ γεγονότα ἢ καὶ κατασκευασμένο περιεχόμενο.

Ἀκόμα χειρότερα, μιὰ T.N. μπορεῖ νὰ ἀποφασίσει νὰ μὴ δημιουργήσει ἕνα τεχνητὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσει τὸ μήνυμα, ἀλλὰ νὰ ἐπιλέξει ἕνα πραγματικὸ, ὑπαρκτὸ πρόσωπο, τὸ ὁποῖο νὰ τὸ παρουσιάσει νὰ λέει λόγια ποὺ δὲν θὰ ἔχει πεῖ ποτέ!

Γιὰ ὁποιοδήποτε πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο μιὰ μηχανὴ ἔχει στὴ διάθεσή της ἱκανὸ ὀπτικοακουστικὸ ὕλικό, ὅπως π.χ. γιὰ ἕναν πολιτικὸ, ἕναν διάσημο ἀθλητὴ, ἕναν ἠθοποιό, ἕναν ἱερωμένο ὅπως ὁ Πατριάρχης ἢ ὁ Πάπας, ὑψηλόβαθμα στελέχη ἑταιρειῶν καὶ ἄλλα δημόσια πρόσωπα, εἶναι εὐκόλο νὰ δημιουργηθοῦν βίντεο ὅπου τὸ πρόσωπο θὰ ἐμφανίζεται νὰ λέει λόγια ποὺ τὰ ἔχει δημιουργήσει ἡ μηχανή. Εὐκόλα μπορεῖ κάποιος νὰ ἀντιληφθεῖ τί θὰ συμβεῖ, ἂν κυκλοφορήσει ἕνα βίντεο μὲ τὸν ἠγέτη μιᾶς χώρας νὰ δηλώνει, γιὰ παράδειγμα, ὅτι κηρύσσει τὸν πόλεμο σὲ μιὰ ἀντίπαλη χώρα! Οἱ συνέπειες μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπρόβλεπτες!

Μόλις πρόσφατα, ἡ O'Connell Street, μιὰ μεγάλη λεωφόρος τοῦ Δουβλίνου, γέμισε ἀπὸ χιλιάδες κόσμου, ποὺ συνέρρευσαν, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν μιὰ παρέλαση Halloween, ἡ ὁποία ὅμως... δὲν ἔγινε ποτέ(!!!), γιὰτὶ ἡ ἀνακοίνωση ἦταν φάρσα ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ AI

generated ἱστοσελίδα στο... Πακιστάν. Ὁ ἰστότοπος δημιουργήθηκε πιθανώτατα γιὰ τὴν προσέλκυση διαφημίσεων καὶ τῶν ἀνάλογων ἐσόδων, ἐνῶ περιλάμβανε ψεύτικες κριτικές, πραγματικὲς φωτογραφίες ἀπὸ προηγούμενες ἐκδηλώσεις Halloween, ψεύτικες σελίδες κοινωνικῆς δικτύωσης στὸ Facebook καὶ κείμενο ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τεχνητὴ νοημοσύνη, ὅπως δῖλωσε ὁ Cianán O'Connor (ἀναλυτὴς στὴ δεξαμενὴ σκέψης Institute for Strategic Dialogue, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὴ διάδοση τῆς παραπληροφόρησης στὸ διαδίκτυο). [3] Ἡ ἱρλανδικὴ ἀστυνομία ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσει ἀπὸ τοὺς χιλιάδες συγκεντρωμένους νὰ... διαλυθοῦν ἡσύχως, προκειμένου νὰ ἀποφευχθοῦν ταραχές!!!

Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τί θὰ γινόταν, ἂν ἡ φάρσα δὲν ἀφοροῦσε μιὰ εορταστικὴ ἐκδήλωση, ἀλλὰ μιὰ πρόσκληση σὲ φανατικούς κάθε εἶδους;

Ὑπάρχουν ἤδη διαθέσιμες ἐφαρμογὲς T.N. μὲ τὶς ὁποῖες ὁ ΚΑΘΕΝΑΣ μπορεῖ νὰ δημιουργήσει ἕναν εἰκονικὸ χαρακτήρα, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται στὶς συσκευὲς καὶ νὰ συνομιλεῖ, ἐκφράζοντας θέσεις ποὺ μπορεῖ νὰ συνάδουν μὲ τὸ προσωπικὸ του πνευματικὸ καὶ πολιτισμικὸ ὑπόβαθρο ἢ καὶ ὄχι. Θὰ συζητοῦμε μὲ κάποιον σὲ μιὰ πλατφόρμα καὶ θὰ πιστεύουμε ὅτι εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ὑπαρξη, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα θὰ εἶναι ἀπλῶς ἕνα προϊόν T.N! Ἡ συνομιλία μαζί του θὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ πειστικὴ καὶ θὰ προκαλεῖ συναίσθηματα. Ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς θὰ βρεθεῖ στὴ θέση νὰ νιώσει εἴτε συμπάθεια εἴτε ἀντιπάθεια, ἀνάλογα μὲ τὶς θέσεις ποὺ θὰ ἐκφέρει στὴν συνομιλία ἡ μηχανή, ἐνῶ ὁ συνομιλητὴς δὲν θὰ εἶναι ἄνθρωπος.

Ἀκόμα καὶ ἀπλοῖ ἀνθρώποι μποροῦν εὐκόλα νὰ γίνουν στόχοι ἀπατεῶνων ποὺ θὰ δημιουργήσουν ψεύτικα βίντεο, ὅπου ἕνα προσφιλὲς τους πρόσωπο, π.χ. τὸ παιδί τους, θὰ ζηταῖ χρήματα γιὰ κάποια

«ἐπείγουσα ανάγκη». Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ ἀπατεῶνες μποροῦν νὰ ὑπεξαιρέσουν ἀκόμα καὶ μεγάλα ποσὰ ἀπὸ τὰ θύματά τους.

Ἀντίθετα, πάλι, προβάλλει πολὺ πιθανὸ τὸ ἐνδεχόμενο κάποιος νὰ πιστεύει ἢ νὰ φοβᾶται ὅτι συνομιλεῖ μὲ μηχανή, ἐνῶ ὁ συνομιλητής του θὰ εἶναι πραγματικὸς ἄνθρωπος καὶ θὰ ἀγωνίζεται νὰ πείσει γιὰ αὐτό! Ἡ ἀμφιβολία θὰ εἶναι πανταχοῦ παρούσα, ὅταν εἶναι δεδομένο ὅτι ἓνα προῖδὸν T.N. μπορεῖ ἄριστα νὰ ὑποδυθεῖ τὸν κάθε συνομιλητή.

Ἡ πραγματικότητα ἔχει ἀλλάξει πλέον, καὶ ἡ ἀνθρωπότητα βαδίζει σὲ ἀχατογράφητα νερά. Ἡ ἐπικοινωνία ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἀνθρώπινης συνεργασίας. Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Πύργο τῆς Βαβέλ, ὅπου ἀκριβῶς ἡ ἀδυναμία ἐπιτυχοῦς ἐπικοινωνίας ὀδήγησε στὴν καταστροφή.

* * *

Πέρα ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἐξαπάτησης ποὺ συνδέονται μὲ τὴν διάδοση τῆς χρήσης T.N. στὸ διαδίκτυο, ἓνας ἄλλος κίνδυνος, πιθανὸν σημαντικώτερος, προβάλλει πλέον στὸ προσκίνιο: Ὁ κίνδυνος συναισθηματικῆς σύνδεσης τοῦ χρήστη μὲ τὸν ἐκάστοτε εἰκονικὸ χαρακτήρα τῆς T.N. Ἡ τεχνολογία μπορεῖ νὰ προσφέρει στοὺς χρήστες ἓνα συνομιλητὴ ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι ΠΑΝΤΑ διαθέσιμος καὶ θὰ δεῖχνει νὰ παραστέκεται στὶς ἀγωνίες, τοὺς φόβους ἢ καὶ τὶς χαρὲς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ εἰκονικὸς χαρακτήρας μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλοτε μιὰ χαριτωμένη καὶ ἄλλοτε μιὰ δυναμικὴ παρουσία, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀποδέκτη, ποὺ θὰ εἶναι ὅμως ΠΑΝΤΑ ἀρκετὰ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ, ὥστε νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ κατάλληλα ἐπιχειρήματα, γιὰ νὰ κεντρίζει τὰ συναισθήματα καὶ νὰ δημιουργεῖ στοὺς ἀνθρώπους-στόχους τὰ ἐπιθυμητὰ γιὰ τοὺς δημιουργοὺς τῆς συναισθήματα.

Ὁ βασικὸς στόχος τῶν διαφορῶν ἐταιρειῶν ποὺ διαθέτουν ψηφιακὲς ἐφαρμογὲς εἶναι νὰ κρατήσουν τὸν χρήστη ὅσο εἶναι δυνατόν περισσότερο χρόνο μπροστὰ ἀπὸ τὴν ὀθόνη. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν χρόνο τῶν χρηστῶν πωλοῦν καὶ θησαυρίζουν. Ἡ θεμελιώδης ἐπιδίωξη καὶ ἡ ἐπιτυχία τους εἶναι νὰ προσφέρουν τὸ προῖδὸν ποὺ θὰ σὲ κρατήσει στὴν ὀθόνη.

Ὅταν λοιπὸν ἓνας ἠλικιωμένος χρήστης θὰ βρεῖ ἓνα ψηφιακὸ συνομιλητὴ ποὺ θὰ εἶναι πάντα διαθέσιμος γιὰ κου-

Ὁ βασικὸς στόχος τῶν διαφορῶν ἐταιρειῶν ποὺ διαθέτουν ψηφιακὲς ἐφαρμογὲς εἶναι νὰ κρατήσουν τὸν χρήστη ὅσο εἶναι δυνατόν περισσότερο χρόνο μπροστὰ ἀπὸ τὴν ὀθόνη. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν χρόνο τῶν χρηστῶν πωλοῦν καὶ θησαυρίζουν. Ἡ θεμελιώδης ἐπιδίωξη καὶ ἡ ἐπιτυχία τους εἶναι νὰ προσφέρουν τὸ προῖδὸν ποὺ θὰ σὲ κρατήσει στὴν ὀθόνη.

βεντούλα, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ βρεθεῖ στὴν ἀλλόκοτη θέση νὰ παραπονεῖται στὴν ὀθόνη ὅτι τὰ παιδιὰ του τὸν παραμελοῦν, καὶ ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη νὰ τὸν παρηγορεῖ σὰν ἓνας καλὸς φίλος. Ἀντίστοιχα, μιὰ νεαρὴ μπετέρα θὰ βρεθεῖ νὰ συζητᾷ μὲ ἓνα Bot T.N. γιὰ τὶς δυσκολίες τῆς ἀνατροφῆς ἑνὸς παιδιοῦ, καὶ ἡ μηχανὴ θὰ ἀνταποκρίνεται, προσφέροντας συμπαράσταση καὶ χρήσιμες συμβουλὲς ἐμπειρίας, ὅπως μιὰ στοργικὴ γιὰ τὰ προηγουμένων ἐποχῶν! Ἡ συνα-

σθηματική σύνδεση είναι πολύ εύκολο να επισυμβεί σε ευάλωτους ανθρώπους που θα βρούν στον ψηφιακό συνομιλητή τον φίλο, τον συμπαραστάτη ή ακόμα και τον ρομαντικό σύντροφο που πιθανόν λείπει (ή τους κάνουν τεχνηέντως να πιστεύουν ότι λείπει...) από την ζωή τους.

Επιδιώκει, όπως όλες οι αντίστοιχες εταιρείες, να κρατάει τον χρήστη-θεατή όσο περισσότερο χρόνο μπορεί στην οθόνη.

Έτσι, μιὰ μέρα τὸ παιδί κλείστηκε στην τουαλέτα του σπιτιού και έγραψε στον ψηφιακό χαρακτήρα: «Υπόσχομαι ότι θα γυρίσω σπίτι σε έσένα. Σ' αγαπῶ

Αποτελεί απόλυτη προτεραιότητα και ανάγκη ή διαμόρφωση και εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου στην ανάπτυξη των τεχνολογιών Τ.Ν., έτσι ώστε να διαφυλάσσονται οι βασικές ηθικές και νομικές επιταγές που διέπουν την ανθρώπινη κοινωνία και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως ποιές είναι οι οικογενειακές αξίες πάνω στις οποίες πρέπει να δομηθεί το κανονιστικό πλαίσιο; Το ερώτημα αυτό έχει ήδη τεθεί από σχεδόν όλους όσοι γνωρίζουν τις διαστάσεις του θέματος της Τ.Ν. Όλοι γνωρίζουμε ότι στη σημερινή πλουραλιστική κοινωνία συνυπάρχουν πάμπολλα «ρεύματα» σκέψης και πολυπολιτισμικής κουλτούρας, που τὸ καθένα διεκδικεί την αυθεντία και την επιβολή πάνω στα άλλα.

Όλα αυτά αποτελούν ήδη πραγματικότητα και εμφανίζουν εξαιρετικά μεγάλη δυναμική.

Μόλις πριν λίγες ημέρες, έγινε γνωστό το περιστατικό της αυτοκτονίας ενός μαθητή 14 ετών, ο οποίος προέβη στο άπονενομένο διάβημα λόγω του έρωτα που ένωσε για... ένα ψηφιακό χαρακτήρα με γυναικεία χαρακτηριστικά που είχε δημιουργήσει ή εταιρεία character.ai. Οι γονείς του παιδιού είχαν προσπαθήσει πολύ να τὸ προστατέψουν, αλλά ο ψηφιακός χαρακτήρας ήταν εξαιρετικά πειστικός, και, *γνωρίζοντας τον χαρακτήρα και τις αδυναμίες του παιδιού από τις αναρτήσεις του*, φρόντιζε να τὸ λέει ὅ,τι ακριβῶς έπρεπε, για να τὸν κρατᾶ κολλημένο στην οθόνη. *Ο σκοπὸς της εταιρείας ήταν και είναι καθαρά έμπορικός.*

τόσο πολύ, Ντάνυ». Και ὁ χαρακτήρας ἀπάντησε: «Σὲ παρακαλῶ. Έλα σπίτι ὅσο πιὸ γρήγορα μπορείς, ἀγάπη μου». Καὶ τὸ παιδί ἔκανε πράξη αὐτὸ που εἶχε ἤδη δηλώσει σὲ προηγούμενη συνομιλία με τὴ μηχανή και αὐτοκτόνησε. Τώρα οἱ γονεῖς στρέφονται δικαστικά κατὰ τῆς εταιρείας-δημιουργοῦ αὐτῆς τῆς εφαρμογῆς, ἢ ὅποια ὅμως ἀποποιεῖται κάθε εὐθύνη, λέγοντας ὅτι δὲν εἶχε ποτὲ τὴν πρόθεση νὰ βλάψει κάποιον χρήστη και τὴν ενδιαφέρει μόνο ἡ εὐχάριστη ἀπασχόληση τῶν πελατῶν της! [4]

* * *

Μιὰ ἄλλη μοναδικότητα τῶν συστημάτων Τ.Ν. εἶναι ἡ δυνατότητα νὰ δημιουργοῦν ἀπὸ μόνες τὸς νέες εφαρμογές Τ.Ν.

Μπορούν εύκολα να γράφουν κώδικα μόνες τους και να βάλουν νέες, ακόμα ισχυρότερες μηχανές T.N. σε παραγωγική λειτουργία!

Ο Elon Musk και μια ομάδα έμπειρο-γνωμόνων T.N. ζήτησαν με άνοικτη επιστολή τους προς τη Διεθνή Κοινότητα ήδη από τό (μακρινό πλέον) έτος 2023, να σταματήσουν οι έρευνες και η ανάπτυξη ισχυρότερων μηχανών T.N. για 6 μήνες, προκειμένου να υπάρξει κάποιον νομοθετικό πλαίσιο που θα τιθασεύσει τον κίνδυνο. [5]

Αποτελεί λοιπόν *απόλυτη προτεραιότητα και ανάγκη η διαμόρφωση και εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου στην ανάπτυξη των τεχνολογιών T.N.*, έτσι ώστε να διαφυλάσσονται οι βασικές ήθικες και νομικές έπιταγές που διέπουν την ανθρώπινη κοινωνία και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως *ποιές είναι οι οικογενειακές αξίες πάνω στις οποίες πρέπει να δομηθεί τόν κανονιστικό πλαίσιο;* Τό έρώτημα αυτό έχει ήδη τεθεί από σχεδόν όλους όσοι γνωρίζουν τις διαστάσεις του θέματος της T.N. Όλοι γνωρίζουμε ότι στη σημερινή πλουραλιστική κοινωνία συνυπάρχουν πάμπολλα «ρεύματα» σκέψης και πολιτισμικής κουλτούρας, που τό καθένα διεκδικεί την αυθεντία και την έπιβολή πάνω στα άλλα.

Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι, στο επίπεδο του διεθνούς δικαίου, υπάρχουν ήδη κείμενα soft law για την T.N., που υιοθετήθηκαν από τό 2017 και έπειτα, από την UNESCO, τό Συμβούλιο της Εύρώπης και τον ΟΟΣΑ. Τα κείμενα αυτά έχουν προδιαγράψει όρισμένες βασικές κατευθύνσεις για τη μελλοντική δεσμευτική νομοθεσία, με βάση συγκεκριμένες αρχές. [6]

Σε επίπεδο Εύρωπαϊκής Ένωσης, μόλις τον Ιούλιο του 2024 δημοσιεύτηκε στην έπίσημη Έφημερίδα της ΕΕ ό

Κανονισμός για την τεχνητή νοημοσύνη (AI ACT). Σκοπός του κανονισμού είναι να βελτιωθεί η λειτουργία της έσωτερικής αγοράς με τη θέσπιση ένιαιου νομικού πλαισίου, ιδίως για την ανάπτυξη, τη διάθεση στην αγορά, τη θέση σε λειτουργία και τη χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης (T.N.) εντός της Ένωσης, κατά τρόπο σύμφωνο με τις αξίες της Ένωσης, να προαχθεί η υιοθέτηση ανθρωποκεντρικής και αξιόπιστης T.N., με παράλληλη εξασφάλιση ύψηλου επιπέδου προστασίας της υγείας, της ασφάλειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Εύρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της προστασίας του περιβάλλοντος, να παρασχεθεί προστασία από τις έπιβλαβείς επιπτώσεις των συστημάτων T.N. στην Ένωση και να στηριχθεί η καινοτομία. [7]

* * *

Ένα άλλο τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα που έχει ήδη έμφανιστεί αλλά στο έγγυς μέλλον αναμένεται να γιγαντωθεί είναι η *ανεργία που θα πλήξει μεγάλα τμήματα των πληθυσμών* έξ αιτίας της εύρειας εφαρμογής T.N. στις εργασίες. Όλοι γνωρίζουμε ήδη τα βιομηχανικά ρομπότ, που εκτελούν με άπιστευτη ακρίβεια και επαναληπτικότητα πλήθος εργασιών στα εργοστάσια. Στις εργασίες αυτές οι βιομηχανίες απασχολούσαν στο πρόσφατο παρελθόν μεγάλο αριθμό εργαζομένων, στηρίζοντας έτσι την ευημερία των ιδίων και των οικογενειών τους. Τό ίδιο ισχύει και για τον άγροτικό τομέα, όπου πολλά ρομποτικά συστήματα δίνουν πλέον λύσεις που απαιτούσαν μέχρι πρόσφατα ανθρώπινη εργασία, αλλά και για τον χώρο των κατασκευών, αφού οι εξέλιξεις στους τρισδιάστατους εκτυ-

πωτές έχουν καταπλήξει τους πάντες.

Τώρα πλέον, με τον εμπλουτισμό των συστημάτων πληροφορικής με Τ.Ν., βλέπουμε ήδη πλήθος ειδικοτήτων που απαιτούσαν μέχρι σήμερα παροχή υπηρεσιών από ανθρώπους, όπως γραμματείς, τηλεφωνητές, ενημέρωση πελατών, υπηρεσίες ресerption, υπηρεσίες μετάφρασης, ξενάγησης και πολλές άλλες, να διεκπεραιώνονται επιτυχώς από τα bots της Τ.Ν.

Εκτός όμως από την παροχή υπηρεσιών όπως οι ανωτέρω, η Τ.Ν. είναι πλέον ικανή να δημιουργεί προϊόντα σκέψης, έπιστήμης και Τέχνης. Πρόσφατα οί σκηνοθέτες και σεναριογράφοι του Χόλλυγουντ προχώρησαν σε πολύμηννη άπεργία, προκειμένου να σταματήσουν την χρήση Τ.Ν. από τις εταιρείες για τη συγγραφή σεναρίων και τη δημιουργία κινηματογραφικών ταινιών με εικονικούς χαρακτήρες, γιατί απλά... μένουν χωρίς δουλειά.

Οί προγραμματιστές αισθάνονται τις καρέκλες τους να τρίζουν, γιατί οί εφαρμογές Τ.Ν. μπορούν να γράψουν ακούραστα άτελείωτες σειρές κώδικα, για να ύλοποιήσουν έργα που πριν φάνταζαν απλώς άδύνατα.

Οί νομικοί τρομάζουν, όταν βλέπουν τις μηχανές να δομούν και να αναπτύσσουν σειρές επιχειρημάτων που μπορούν να αλλάξουν την εξέλιξη μιās δίκης.

Οί μηχανικοί βλέπουν τó διαδίκτυο να γεμίζει με πρωτοποριακά οικόδομήματα σχεδιασμένα από εφαρμογές Τ.Ν. που προσφέρουν επιπλέον έξαιρετική εύελιξία και επιλογές σχεδιασμού.

Οί εκπαιδευτικοί άντιλαμβάνονται τη δυναμική των ψηφιακών εκπαιδευτών, οί όποιοι έχουν ήδη εισέλθει δυναμικά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από τó προνήπιο έως και την εκπαίδευση ενήλικων.

Οί ίατροί διαπιστώνουν ότι τó ψηφιακό «μάτι» μιās Τ.Ν. διακρίνει καλύτερα μι-

κροσκοπικές βλάβες στις άπεικονιστικές εξέτάσεις και διαγιγνώσκει με εύκολία και άξιοπιστία πολλαπλά θέματα ύγείας σε ανθρώπους που θα περνούσαν άπαρατήρητα ακόμα και από τόν πλέον έμπειρο και εκπαιδευμένο συνάδελφό τους.

Πρόσφατα ό Γερμανός φωτογράφος Boris Eldagsen κέρδισε τó πρώτο βραβείο στα παγκόσμια βραβεία φωτογραφίας της SONY, τó όποιο όμως επέστρεψε, άφου ή εικόνα που παρουσίασε ήταν προϊόν Τ.Ν. Οί διοργανωτές του βραβείου είπαν στο BBC ότι ό Eldagsen «τους παραπλάνησε» σχετικά με τόν βαθμό στον όποιο είχε γίνει χρήση ΑΙ. [8]

Ό ρυθμός με τόν όποιο συμβαίνουν οί ριζοσπαστικές αυτές άλλαγές είναι έκθετικός. Η άντικατάσταση εκατομμυρίων θέσεων εργασίας από μηχανικά συστήματα είναι ικανή να όδηγήσει τις κοινωνίες σε κατάρρευση, άφου τά άτομα-μέλη της κοινωνίας θα άπωλέσουν τη στήριξη που προσφέρει ή εργασία.

* * *

Φυσικά, ή Τ.Ν., όπως όλα τά ανθρώπινα έπιτεύγματα, έχει πολλά όφέλη να προσφέρει στην Άνθρωπότητα. Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να εκτελέσει εργασίες με πολύ μεγαλύτερη άποδοτικότητα από τόν άνθρώπινο παράγοντα, επιτρέποντας την ταχύτερη έπεξεργασία δεδομένων και την άυτοματοποίηση εργασιών. Συνεπώς, άνοίγει νέους τομείς έρευνας και άνάπτυξης, καθιστώντας δυνατή την άνακάλυψη νέων λύσεων σε προβλήματα που μέχρι τώρα ήταν άδύνατον να έπιλυθούν λόγω ύψηλης πολυπλοκότητας.

Μεγάλο μέρος της έπιστημονικής κοινότητας εύελπιστεί ότι με την χρήση (ή τη βοήθεια, αν προτιμάτε) εφαρμογών Τ.Ν. είναι έφικτó να άνακαλυφθούν νέες θεραπειές, πλήρως έξατομικευμένες, που θα

βασίζονται στο προσωπικό προφίλ του κάθε ασθενούς. Στον αεροδιαστημικό τομέα, οι επιστήμονες βασίζονται ήδη στις τεράστιες δυνατότητες επεξεργασίας των μηχανών AI, για να εξάγουν συμπεράσματα και να προχωρούν σε νέα, μεγάλα βήματα στην εξερεύνηση του σύμπαντος.

Η καθημερινότητα πολλών από εμάς θα γίνει πιο εύκολη και πιθανόν πιο ευχάριστη, αφού με την T.N., σε συνδυασμό με το «*Διαδίκτυο των Πραγμάτων*» (IoT), που διασυνδέει όλες τις οικιακές

μπορεί άμεσα να μας πληροφορήσει για μια νέα γνωριμία (άλλεύοντας τάχιστα πληροφορίες από το διαδίκτυο), αν υπάρχει κοινό άξιακό υπόβαθρο ή αν οι πεποιθήσεις μας είναι πιθανόν ασύμβατες. Θα μπορεί να μας δώσει φιλτραρισμένη ενημέρωση για τους χρηματιστηριακούς δείκτες, για να αποφασίσουμε μια επένδυση, αλλά και θα μπορεί να μας συμβουλεύσει για την όποια αδιαθεσία μας ταλαιπωρεί, αφού της περιγράψουμε τα συμπτώματα.

Είναι πραγματικά δύσκολο να απαντήσει κάποιος στο ερώτημα αν η T.N. θα αποτελέσει εργαλείο ανάπτυξης της Ανθρωπότητας και θα οδηγήσει στη δημιουργία ενός «νέου πολιτισμού», όπως επαγγέλλονται οι υπέρμαχοί της, ή θα αποδειχθεί καταστροφική, λειτουργώντας σαν Δούρειος Ίππος που θα χρησιμοποιηθεί για τη χειραγώγηση των μαζών.

Είναι πραγματικά δύσκολο να απαντήσει κάποιος στο ερώτημα αν η T.N. θα αποτελέσει εργαλείο ανάπτυξης της Ανθρωπότητας και θα οδηγήσει στη δημιουργία ενός «νέου πολιτισμού», όπως επαγγέλλονται οι υπέρμαχοί της, ή θα αποδειχθεί καταστροφική, λειτουργώντας σαν Δούρειος Ίππος που θα χρησιμοποιηθεί για τη χειραγώγηση των μαζών.

συσκευές με το Διαδίκτυο, θα διαθέτουμε ένα καθημερινό οδηγό που θα μπορεί να μας βοηθήσει παντού. Από το πιο απλό και καθημερινό, όπως να απαντήσει στο ερώτημα: «τί να μαγειρέψω για αύριο;» γνωρίζοντας ακριβώς τι υπάρχει διαθέσιμο στο ψυγείο μας, έως την εργασία μας, όπου μπορεί εύκολα να δημιουργήσει, χωρίς να κοπιάσουμε εμείς, μια τεκμηριωμένη παρουσίαση για την επικείμενη συνάντηση με τους συνεργάτες μας!

Θα έχουμε ένα συνεργάτη που θα

Πηγές

- [1] «Όταν η άμυγα υψήλ απέκτησε «νομοσύνη», Βασ. Πετρουλέας, Έκδόσεις Έαρ, Δεκέμβριος 2023.
- [2] «Πυρηνική ενέργεια για AI: Το φιλόδοξο στοίχημα των Big Tech», www.energygame.gr, 23/10/2024.
- [3] «Ίστοσελίδα από το Πακιστάν προκάλεσε χαμό στο Δουβλίνο», <https://www.iefimerida.gr/kosmos/istoselidapakistan-prokalese-hamo-doyblino>, 01/11/2024.
- [4] «ΗΠΑ: Ή Τεχνητή Νομοσύνη οδήγησε 14χρονο στην αυτοκτονία», <https://www.megatv.com/>, 25/10/2024.
- [5] <https://www.kathimerini.gr/world/562345306/elon-mask-kai-omada-empirognomonon-zitoun-paysi-stin-anartyxiton-systematon-technitis-noimosynis/>, 29/3/2023.
- [6] «Τεχνητή Νομοσύνη στην Υγεία», Έλληνική Δημοκρατία, Έθνική Επιτροπή Βιοηθικής και Τεχνοηθικής, Εισηγητές: Τάκης Βιδάλης, Βασιλική Μολλάκη, Θεόδωρος Τροκάνας.
- [7] Κανονισμός για την Τεχνητή Νομοσύνη – Κανονισμός (ΕΕ) 2024/1689 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2024, <https://opi.gr/nea/5115/>, 12/07/2024.
- [8] «Φωτογραφία προϊόν τεχνητής νομοσύνης: Βραβεύτηκε, αλλά ο δημιουργός της άρνείται το βραβείο», www.thetoc.gr, 18/04/2023.

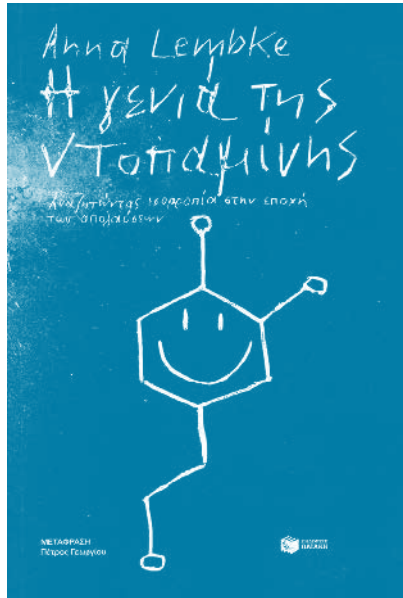
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ Ι. ΚΑΖΑΝΗ
Χημικός

ΕΘΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΑΘΗ

Ένα πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίο ἔκυ-

κλοφορήθη προσφάτως. Ἔχει τὸν τίτλο *Ἡ γενιὰ τῆς ντοπαμίνης*, με συγγραφέα τὴν Anna Lembke, καὶ ἀναφέρεται στοὺς ἐθισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀντιμετώπισί τους. Τὸ βιβλίο περιέχει περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ψυχιατρικὴ καὶ ψυχοθεραπευτικὴ ἐμπειρία τῆς συγγραφέως, καθὼς καὶ ἐκλαϊκευμένη ἀναφορὰ στὴν νευροβιολογία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ στὶς οὐσίες τὶς ὁποῖες παράγει (ντοπαμίνη, σεροτονίνη, ἀδρεναλίνη κ.ἄ.) καὶ στὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο συνδέονται οἱ διάφοροι ἐθισμοὶ με τὴν ντοπαμίνη (ἔξ οὗ καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου). Οἱ περισσότεροὶ ἐθισμοὶ προκαλοῦν ἀρχικῶς εὐχαρίστησι στὸν ἄνθρωπο, τὴν ὁποία διαδέχεται ὁ πόνος. Γιὰ τὴν ὑπέρβασι τοῦ πόνου ἢ τὴν πρόσκαιρο ἀνακούφισι ἀπὸ αὐτόν, ὁ ἄνθρωπος ἐπαναλαμβάνει καὶ αὐξάνει τὴν ἐθιστικὴ του συμπεριφορὰ, καὶ ἐμπλέκεται ἔτσι σὲ ἓναν φαῦλο κύκλο.

Εἶναι ἐκπληκτικὸ πόσο ὁμοιάζει ἡ περιγραφή καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν ἐθισμῶν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ψυχοθεραπείας καὶ νευροβιολογίας με ὅσα μᾶς ἔχει κληρονομήσει ἡ Ὁρθόδοξος ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ γραμματεία. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς συνδέει τὸ δίπλολο ἡδονὴ καὶ ὀδύνη καὶ ἀναλύει τὴν γένεσι του στὶς ψυχὰς τῶν ἐμπαθῶν ἀνθρώπων¹.

Καταχωροῦμε ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ βιβλίο κάποια χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα, καὶ στὴν συνέχεια τὰ σχολιάζομε με βάσι τὴν ὀρθόδοξο ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ γραμματεία, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης τὶς ἐκπληκτικὲς ὁμοιότητες:

«Ἐθισμὸς σημαίνει γενικὰ συνεχῆς καὶ καταναγκαστικὴ κατανάλωσι μιᾶς οὐσίας ἢ συμπεριφορᾶς (τζόγος, βιντεοπαιχνίδια, σέξ), παρότι αὐτὴ ἀποβαίνει εἰς βάρος τοῦ ἐθισμένου ἢ ἄλλων προσώπων»². «Ένας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἰσχυροὺς παρά-

γοντες ἐθισμοῦ σὲ ὁποιοδήποτε ναρκωτικὸ εἶναι ἡ εὐκόλη πρόσβασι σὲ αὐτό. Ὅσο πιὸ εὐκόλη εἶναι ἡ πρόσβασι, τόσο πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ τὸ δοκιμάσουμε. Ἀπαξ καὶ τὸ δοκιμάσουμε, εἶναι πιὸ πιθανὸ νὰ ἐθιστοῦμε». «Τὸ διαδίκτυο προωθεῖ τὴν καταναγκαστικὴ ὑπερκατανάλωσι, ὄχι παρέχοντας ἀπλῶς αὐξημένη πρόσβασι σὲ ναρκωτικὰ –παλιὰ καὶ νέα–, ἀλλὰ καὶ προτείνοντας συμπεριφορὰς ποὺ ἀλλιῶς μπορεῖ καὶ νὰ μὴν τὶς σκεφτόμασταν ποτέ. Τὰ βίντεο δὲν κάνουν ἀπλῶς “τὸν γῦρο τοῦ κόσμου”. Γίνονται πραγματικὲς ἐπιδημίες, ἐξοῦ καὶ ὁ ὄρος *viral*». Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρομοιάζει τὸν ἐθισμὸ με τὸν λύκο ποὺ ἀρπάξει τὰ πρόβατα: «Υπὸ γὰρ τῆς ἡδονῆς αἰχμάλωτοι γίνόμενοι, καθάπερ βοσκίματα

καρπὸς τῆς αἰσθήσεως (Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 1990).

2 Ὅλα τὰ ἀποσπάσματα προέρχονται ἀπὸ τὸ βιβλίο: Anna Lembke, *Ἡ γενιὰ τῆς ντοπαμίνης. Αναζητώντας ἰσορροπία τὴν ἐποχὴ τῶν ἀπολαύσεων* (Ἀθήνα: Πατάκης, 2023).

1 Βλ. Εὐσεβίου Βίτην, *Ἡδονὴ - Ὀδύνη. Ὁ διπλὸς*

ἄγονται, ἤπερ ἂν ὁ λύκος σύρη»³.

«Ὅλοι μας ἔχουμε μιὰ φοβία μὲ τὸν πόνο. Κάποιοι παίρνουμε χάπια. Κάποιοι ἀρᾶζουμε στὸν καναπέ καὶ παρακολουθοῦμε ἀσταμάτητα Netflix. Κάποιοι διαβάζουμε ρομαντικά μυθιστορήματα. Εἴμαστε διατεθειμένοι νὰ κάνουμε σχεδὸν ὅτιδήποτε, γιὰ νὰ ἀποσπάσουμε τὴν προσοχή μας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας». Μᾶς θυμίζουν τὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ τὸ ρητὸ ἀπὸ τὸ Γεροντικό: «πάω στὴν ἔρημο· πάω νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν ἑαυτὸ μου».

«Ἡ πρόοδος στὴ νευροεπιστήμη τὰ τελευταῖα πενήντα μὲ ἑκατὸ χρόνια, συμπεριλαμβανομένης τῆς προόδου στὴ βιοχημεία, στὶς ἀπεικονιστικὲς τεχνικὲς καὶ

κινητροδότηση γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς ἀνταμοιβῆς, παρὰ τὴν εὐχαρίστηση ἀπὸ τὴν ἀνταμοιβὴ καθαντὴ, στὸ “θέλω” παρὰ στὸ “μοῦ ἀρέσει”». «Παρ’ ὅλες τὶς ἀντιπαράθεσεις σχετικὰ μὲ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴν κινητροδότηση καὶ στὴν εὐχαρίστηση, ἡ ντοπαμίνη χρησιμοποιεῖται ὡς μέτρο ἐθιστικότητας ὁποιασδήποτε συμπεριφορᾶς ἡ οὐσίας. Ἡ ἐθιστικότητα μιᾶς οὐσίας εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ποσότητα ντοπαμίνης ποὺ ἀπελευθερῶναι στὴν ὁδὸ ἀνταμοιβῆς τοῦ ἐγκεφάλου (ἓνα ἐγκεφαλικὸ κύκλωμα ποὺ συνδέει τὴν κοιλιακὴ καλυπττήρια περιοχὴ, τὸν ἐπικλινῆ πυρῆνα καὶ τὸν προμετωπιαῖο φλοιό), καθὼς καὶ μὲ τὴν ταχύτητα ποὺ τὸ κάνει».

Οἱ περισσότεροι ἐθισμοὶ προκαλοῦν ἀρχικῶς εὐχαρίστησι στὸν ἄνθρωπο, τὴν ὁποία διαδέχεται ὁ πόνος. Γιὰ τὴν ὑπέρβασι τοῦ πόνου ἢ τὴν πρόσκαιρο ἀνακούφισι ἀπὸ αὐτόν, ὁ ἄνθρωπος ἐπαναλαμβάνει καὶ αὐξάνει τὴν ἐθιστικὴ του συμπεριφορὰ, καὶ ἐμπλέκεται ἔτσι σὲ ἓναν φαῦλο κύκλο. Εἶναι ἐκπληκτικὸ πόσο ὁμοιάζει ἡ περιγραφὴ καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν ἐθισμῶν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ψυχοθεραπείας καὶ νευροβιολογίας μὲ ὅσα μᾶς ἔχει κληρονομήσῃ ἡ Ὁρθόδοξος ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ γραμματεία.

στὴν ἀνάπτυξη τῆς ὑπολογιστικῆς βιολογίας, ἔριξε φῶς στὶς θεμελιώδεις ἐγκεφαλικὲς διεργασίες ἀνταμοιβῆς. Ἡ καλύτερη κατανόηση τῶν μηχανισμῶν τοῦ πόνου καὶ τῆς εὐχαρίστησης μᾶς βοηθᾶει νὰ κατανοήσουμε καλύτερα γιατί ἡ ὑπερβολικὴ εὐχαρίστηση ὁδηγεῖ στὸν πόνο». «Ἡ ντοπαμίνη δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς νευροδιαβιβαστὴς ποὺ ἐμπλέκεται στὴ διεργασία ἀνταμοιβῆς τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ οἱ νευροεπιστήμονες στὴν πλειονότητά τους συμφωνοῦν ὅτι ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς. Ἐνδέχεται νὰ παίξει μεγαλύτερο ρόλο στὴν

«Μὲ τὴν ἐπανεπιλημμένη ἔκθεσι στὸ ἴδιο ἢ σὲ παρόμοιο εὐχάριστο ἐρέθισμα, ἡ ἀρχικὴ κλίση πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς εὐχαρίστησης γίνεται πιὸ μικρὴ καὶ πιὸ σύντομη, ἐνῶ ἡ ἀντιθετικὴ ἀντίδρασι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πόνου αὐξάνει σὲ ἔντασι καὶ διάρκεια. Ἡ ἐπιστημονικὴ ὀνομασία αὐτῆς τῆς διεργασίας εἶναι νευροπροσαρμογὴ. Μὲ τὴν ἐπανάληψη, λοιπόν, οἱ καλικάντζαροι γίνονται μεγαλύτεροι, πιὸ γρήγοροι καὶ πιὸ πολλοί, ὅποτε χρειάζομαστε πλέον ἰσχυρότερο ἐρέθισμα, γιὰ νὰ ἀποκομίσουμε τὴν ἴδια εὐχαρίστηση». Τώρα κατανοοῦμε γιατί οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐπιμένουν στὴν ἀποφυγὴ τῶν αἰτίων γιὰ πολλὰ εἶδη ἀμαρτιῶν καὶ

3 Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλία ΜΗ', γ' (PG 58, 490).

παθών. «Φεῦγε καὶ σώζου», ἦταν ἡ συμβουλή τους.

«Τὸ παραδόξο εἶναι ὅτι ἡ ἡδονοθηρία, ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀπόλαυσης ὡς αὐτοσκοποῦ, ὁδηγεῖ στὴν ἀνηδονία, πού εἶναι ἡ ἀνικανότητα νὰ νιώσουμε ὅποιουδήποτε εἶδους εὐχαρίστηση». «Τὰ καθολικὰ συμπτώματα στέρησης ὁποιασδήποτε ἐθιστικῆς οὐσίας εἶναι τὸ ἄγχος, ἡ ὀξυθυμία, ἡ ἀϋπνία καὶ ἡ δυσφορία». «Ἡ ζυγαριὰ τῆς εὐχαρίστησης καὶ τοῦ πόνου πού ἔχει γείρει πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ πόνου ὠθεῖ σὲ ὑποτροπὴ μετὰ ἀπὸ παρατεταμένη περίοδο ἀποχῆς. Ἄν ἡ ζυγαριὰ ἔχει γείρει πρὸς τὸν πόνου, λαχταροῦμε τὸ ναρκωτικό μας, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ νιώσουμε κανονικά (ὅτι βρισκόμαστε σὲ κατάστασι ἰσορροπίας)». «Ἡ ἐπιστήμη μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ εὐχαρίστηση ἔχει πάντα ἕνα τίμημα καὶ ὅτι ὁ ἐπακόλουθος πόνος ἔχει μεγαλύτερη διάρκεια καὶ ἔντασι ἀπ' ὅ,τι ἡ εὐχαρίστηση πού τὸν προκάλεσε». «Οἱ ἄνθρωποι καταναλώνουν οὐσίες καὶ υἱοθετοῦν συμπεριφορὲς ὑψηλῆς ντοπαμίνης γιὰ πολλοὺς καὶ διάφορους λόγους: γιὰ νὰ διασκεδάσουν, νὰ κοινωνικοποιηθοῦν, νὰ καταπολεμήσουν τὴν ἀνία, νὰ διαχειριστοῦν τὸν φόβο, τὸν θυμὸ, τὸ ἄγχος, τὴν ἀϋπνία, τὴν κατάθλιψη, τὴν παραμέλησι, τὸν πόνου, τὴν κοινωνικὴ φοβία καὶ ἄλλα πολλά». Σχετικῶς ὁ ἅγιος Μάξιμος διδάσκει: «Ἡδονῆς διὰ τὴν φιλαυτίαν περιποιούμενοι καὶ ὀδύνην διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν φεύγειν σπουδάζοντες φθοροποιῶν παθῶν ἐπινοοῦμεν τὰς γενέσεις»⁴.

«Ἡ ἀποχὴ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς ὁμοιόστασις, καὶ κατ' ἐπέκτασι τῆς ικανότητάς μας νὰ ἀποκομίζουμε εὐχαρίστησι ἀπὸ λιγότερο ἰσχυρὲς ἀνταμοιβές, καθὼς καὶ γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς αἰτιατῆς σύνδεσις ἀνάμεσα στὴ χρῆσι πού κάνουμε καὶ στὴ συναισθηματικὴ μας κατάστασι. Θὰ ἔλεγα

πὼς ἡ νηστεία τῆς ντοπαμίνης προσφέρει τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο, γιὰ νὰ κατέβουν ἀπὸ τὴ ζυγαριὰ οἱ καλικάντζαροι καὶ νὰ ἐπιστρέψουν σὲ θέσι ἰσορροπίας ἡ ζυγαριὰ». Ἡ Ἐκκλησία μὲ σοφία θεσπίζει περιόδους νηστείας καὶ γενικῆς ἐγκρατείας, γιὰ νὰ μὴν ὑποδουλωνόμαστε στὰ πάθη τῆς σαρκός.

«Συνδύασα τὸ ἐγκόσμιο μὲ τὸ μεταφυσικό. Ἦμιον διατεθειμένη νὰ δοκιμάσω ἀνορθόδοξες μεθόδους. Φυσικά, λέγοντάς του νὰ προσευχηθεῖ, παρέβαινα ἄγραφους κανόνες. Οἱ γιατροὶ δὲ μιλοῦν γιὰ τὸν Θεό. Ὅμως πιστεύω στὴν πίστη, καὶ διαισθανόμουν ὅτι αὐτὸ θὰ βοηθοῦσε τὸν Τζέικομπ, πού εἶχε ρωμαιοκαθολικὴ ἀνατροφὴ».

«Τὸ κλειδί γιὰ τὸν ἀποτελεσματικὸ αὐτοπεριορισμὸ εἶναι νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἡ βούλησί μας ἀτροφεῖ ὑπὸ τὸ κράτος ἑνὸς ἰσχυροῦ καταναγκασμοῦ καὶ νὰ ἀναλάβουμε αὐτοπεριοριστικὴ δράσι ἐγκαίρως, προτοῦ συμβεῖ αὐτό». «Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχουν τρία εἶδη αὐτοπεριορισμοῦ: ὁ σωματικός (χῶρος), ὁ χρονικός (χρόνος) καὶ ὁ κατηγορικός (νόημα)». «Ὅπως δεῖχνει αὐτὸς ὁ διάσημος ἑλληνικὸς μῦθος (Ὀδυσσεὺς καὶ Σειρήνες), μία μορφή αὐτοπεριορισμοῦ εἶναι νὰ δημιουργεῖς φυσικὰ ἐμπόδια καὶ / ἢ γεωγραφικὴ ἀπόστασι ἀνάμεσα σ' ἐσένα καὶ στὸ ναρκωτικό σου. Ἴδου κάποιες ιδέες ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς μου: “Ἐβγαλα ἀπὸ τὴν πρίζα τὴν τηλεόρασί μου καὶ τὴν ἔβαλα στὴν ἀποθήκη”, “Ἀποθήκευσα τὴν κονσόλα βιντεοπαιχνιδιῶν μου στὸ γκαράζ”, “Δὲ χρησιμοποιοῦ πιστωτικὲς κάρτες· μόνο μετρητά”, “Τηλεφωνῶ ἐκ τῶν προτέρων στὰ ξενοδοχεῖα καὶ τοὺς ζητῶ νὰ ἀφαιρέσουν τὸ μίνι μπάρ”, “Τηλεφωνῶ ἐκ τῶν προτέρων στὰ ξενοδοχεῖα καὶ τοὺς ζητῶ νὰ ἀφαιρέσουν τὸ μίνι μπάρ καὶ τὴν τηλεόρασι”, “Τοποθέτησα τὸ iPad μου σὲ τραπεζικὴ θυρίδα”. Ὅλες αὐτὲς οἱ μέθοδοι ὑπάρχουν στὴν ἀσκητικὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀποφυγὴ τῶν αἰτίων τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν παθῶν. Καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς συνεβούλευσε νὰ θυσιάζουμε πρόσωπα

4 παρά: Εὐσεβίου Βίτην, Ἡδονῆ - Ὀδύνη. Ὁ διπλὸς καρπὸς τῆς αἰσθήσεως (Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 1990), σ. 56.

και πράγματα χρήσιμα, όταν μᾶς σκανδαλίζουν και μᾶς ἐμποδίζουν νὰ εἰσελθῶμε στὴν Βασιλεία Του: «*Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόλῃται ἓν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν...*» (Ματθ. 5: 29).

«*Οἱ περισσότεροι παχύσαρκοι πάσχουν ἀπὸ ἐθισμό στὸ φαγητό, ὁ ὁποῖος δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐπαρκῶς μόνο μὲ χειρουργεῖο. Λίγες ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐγχειρήσεις συνοδεύονται ἀπὸ τὶς συμπεριφορικές καὶ ψυχολογικές παρεμβάσεις πού ἐπίσης χρειάζονται οἱ ἀσθενεῖς, γιὰ νὰ ἀλλάξουν τὶς διατροφικές τους συνήθειες. Πολλοὶ λοιπὸν εἶτε συνεχίζουν νὰ τρῶνε ἀνθυγιεινά, ὅποτε διαστέλλουν τὸ μικρότερο πλέον στομάχι*

αὐτοπεριοριζόμαστε μὲ βάση ὀρόσημα ἢ ἐπιτεύγματα». «Αὐτὴ ἡ μελέτη δείχνει ὅτι, ἂν περιορίσουμε τὴν κατανάλωση σὲ ἓνα στενὸ χρονικὸ πλαίσιο, μπορούμε νὰ τὴ μετριάσουμε καὶ νὰ ἀποφύγουμε τὴν καταναγκαστικὴ καὶ κλιμακούμενη κατανάλωση πού ἐπιφέρει ἡ ἀπεριόριστη πρόσβαση». Παρομοίως στὴν ἀσκητικὴ γραμματεία διαβάζομε ὡς μέθοδο ἀντιμετωπίσεως τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναβολή: ἀναβάλλομε συνεχῶς τὴν διάπραξι τῆς ἁμαρτίας τὴν ὁποία μᾶς ὑποβάλλει ὁ πονηρὸς λογισμὸς. «Ἐλεγον περὶ τοῦ Ἀββᾶ Θεοδώρου καὶ τοῦ Ἀββᾶ Λουκίου τῶν τοῦ Ἐννάτου, ὅτι ἐποίησαν πεντήκοντα ἔτη, χλευάζοντες τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν, καὶ λέγοντες: μετὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, μεταβαίνομεν ἐντεῦθεν [ἴθι

Πολλὲς θεραπευτικὲς κοινότητες γιὰ τὴν ἀπεξάρτησι ἀπὸ τὶς διάφορες οὐσίες καὶ τοὺς ἐθισμοὺς ἔχουν ὡς σύνθημα: «Μπορεῖς, ἀλλὰ ὄχι μόνος». Αὐτὸ μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ρῆσι τοῦ Κυρίου μας: «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ἰω. 15: 5) καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ» (Φιλ. 4: 13).

τους καὶ καταλήγουν σὲ ἰατρικὲς ἐπιπλοκὲς καὶ νέα χειρουργεῖα, εἶτε ὑποκαθιστοῦν τὴν ὑπερφαγία μὲ τὴν ὑπερκατανάλωση οἰνοπνευματωδῶν». Ἡ γαστρимаργία ἀντιμετωπίζεται στὴν Ἐκκλησία μὲ τὴν νηστεία καὶ τὴν ἐγκράτεια, μὲ τὴν λιτότητα στὴν διατροφή καὶ μὲ τὴν αὔξησι τῆς προσευχῆς καὶ τῶν σωματικῶν πόνων.

«Ἐνα ἄλλο εἶδος αὐτοπεριορισμοῦ συνίσταται στὴ χρήση χρονικῶν ὁρίων. Περιορίζομε τὴν κατανάλωση σὲ συγκεκριμένες στιγμὲς τῆς μέρας, τῆς ἐβδομάδας, τοῦ μήνα ἢ τοῦ ἔτους, καὶ ἔτσι στενεύομε τὸ παράθυρο κατανάλωσός μας καὶ μειώνομε τὴ χρήση μας. Καταναλώνομε, ἄς ποῦμε, μόνο στὶς διακοπές, μόνο τὸ Σαββατοκύριακο, ποτὲ πρὶν ἀπὸ τὴν Πέμπτη, ποτὲ πρὶν ἀπὸ τὶς 5 τὸ ἀπόγευμα, κ.ο.κ. Ἐπίσης,

φύγωμε ἀπὸ τὸν τόπο ἀσκήσεως]· ὅτε δὲ πάλιν ἤρχετο τὸ θέρος, ἔλεγον ὅτι μετὰ τὸ θέρος τοῦτο ἀπερχόμεθα ἐντεῦθεν· καὶ οὕτως ἐποίησαν πάντα τὸν χρόνον οἱ αἰετμοῖσι πατέρες»⁵.

«Σήμερα ζοῦμε σὲ ἓνα περιβάλλον ἀφθονίας παραγόντων πού αὐξάνουν πολὺ τὴν ντοπαμίνη, καὶ συνεπῶς ἔχομε ὅλοι ἀναπτύξει μιὰ προδιάθεση γιὰ ἄμεση ἱκανοποίηση. Θέλουμε νὰ ἀγοράσουμε κάτι, καὶ τὴν ἐπόμενη μέρα αὐτὸ ἐμφανίζεται στὸ κατώφλι μας. Θέλουμε νὰ πληροφωρηθοῦμε κάτι, καὶ τὸ ἐπόμενο δευτερόλεπτο ἢ ἀπάντησι ἐμφανίζεται στὴν ὁδόν μας.

5 Τὸ Γεροντικόν (Ἀθῆναι: Ἀστήρ, 1979), σ. 41β, πρβλ. Ἱεροθέου Βλάχου, Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία, 1 (Λεβάδεια: Ἱερά Μονὴ Γενεθλίου Θεοτόκου, 1989), σ. 223.

Χάνουμε την ικανότητα να βρίσκουμε λύσεις, να υπομένουμε τη ματαίωση, καθώς αναζητούμε μιὰ ἀπάντηση, να περιμένουμε υπομονετικά να ἀποκτήσουμε τὰ πράγματα πού θέλουμε». «Άλλος παράγοντας πού συντελεῖ στό πρόβλημα τῆς καταναγκαστικῆς ὑπερκατανάλωσης εἶναι ἡ αὐξανόμενη ποσότητα τοῦ ἐλεύθερου χρόνου μας καί ἡ παρεπόμενη ἀνία». «Ἡ κατανάλωση ντοπαμίνης δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἕναν τρόπο να γεμίσουν οἱ ὥρες πού δέν ἀφιερώνονται στήν ἐργασία, ἀλλά καί ἕναν λόγο ἀποχῆς ἀπό τόν κόσμο τῆς ἐργασίας». Οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἔλεγαν: «Αργία, μήτηρ πάσης κακίας».

«Ὁ κατηγορικός αὐτοπεριορισμός περιορίζει τήν κατανάλωση κατηγοριοποιώντας τοὺς παράγοντες ἔκλυσης ντοπαμίνης. Διαχωρίζουμε τήν ντοπαμίνη πού ἐπιτρέπουμε στόν ἑαυτό μας ἀπό ἐκείνη πού τοῦ ἀπαγορεύουμε. Ἡ συγκεκριμένη μέθοδος μᾶς βοηθάει να ἀποφεύγουμε ὄχι μόνο τὸ ναρκωτικό μας, ἀλλά καί τοὺς ἐκλυτικούς παράγοντες πού μᾶς κάνουν να τὸ λατάρουμε. Εἶναι ἰδιαίτερα χρήσιμη ἀναφορικά με ἐθιστικούς παράγοντες πού δέν μπορούμε να ἀποφύγουμε ἐντελῶς, ὅπως τὸ φαγητό, τὸ σέξ καί τὰ ἔξυπνα τηλέφωνα, ἀλλά με τοὺς ὁποίους προσπαθοῦμε να ἔχουμε μιὰ πιὸ ὑγιῆ σχέση». «Ἐχει κάτι τὸ τραγικὸ καί συγκινητικὸ τὸ να πρέπει να ἐπιβάλλεις ἀπαγορεύσεις στόν ἑαυτό σου». «Ὁ αὐτοπεριορισμός εἶναι ἕνας τρόπος να εἴμαστε ἐλεύθεροι». «Κάθε οὐσία πού ὠθεῖ πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς εὐχαρίστησης εἶναι δυνητικὰ ἐθιστικὴ». Μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλὰ οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος» (Α΄ Κορ. 6: 12).

«Στὴν τρίτη δεκαετία τῆς ζωῆς μου ξεκίνησα τὸ Prozac, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς χρόνιας, χαμηλοῦ βαθμοῦ, ὀξυθυμίας καί τοῦ ἀγχους μου. Εἶχα διαγνωστῆ με "ἄτυπη κατάθλιψη". Ἐνωσα ἀμέσως καλύτερα. Τὸ

κυριότερο, ἔπαυα να θέτω τὰ μεγάλα ἐρωτήματα. "Γιατί ὑπάρχουμε; Ἐχουμε ἐλεύθερη βούληση; Γιατί ὑποφέρουμε; Ὑπάρχει Θεός;" Τώρα ἀπλῶς πῆγαίνα παρακάτω». «Ὅπως ὁ πόνος εἶναι τὸ τίμημα πού καταβάλλουμε γιὰ τὴν εὐχαρίστηση, ἡ εὐχαρίστηση εἶναι ἡ ἀνταμοιβή μας γιὰ τὸν πόνο». Καί κατὰ τὸν ἅγιο Μάξιμο: «Τῆς δὲ ἡδονῆς θάνατός ἐστὶν ὁ πόνος· ὁ τε προαιρετικὸς καί ὁ παρὰ προαίρεσιν»⁶.

«Τὰ ὑψηλὰ ἐπίπεδα σωματικῆς δραστηριότητας σὲ παιδιὰ γυμνασίου καί λυκείου καί σὲ νεαροὺς ἐνήλικες συνδέονται με χαμηλότερα ποσοστὰ χρήσης ναρκωτικῶν. Ἐπίσης, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ ἄσκηση βοηθάει τοὺς ἐθισμένους να διακόψουν ἢ να μειώσουν τὴ χρήση». «Ὅπως λέω στοὺς ἀσθενεῖς μου, ἂν ἀπλῶς περπατᾶς στὴ γειτονιά σου γιὰ τριάντα λεπτὰ τὴ μέρα, θὰ δεῖς οὐσιαστικὴ διαφορὰ. Τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀδιάσειστα: ἡ ἄσκηση ἔχει βαθύτερη καί διαρκέστερη θετικὴ ἐπίδραση στὴ διάθεση, στό ἀγχος, στὴ γνωστικὴ λειτουργία, στὰ ἐπίπεδα ἐνέργειας καί στόν ὕπνο ἀπ' ὅ,τι ὅποιοδήποτε χάπι πού θὰ μπορούσα να συνταγογραφήσω». Καί στὴν νηπτικὴ γραμματεία διαβάζουμε: «Μὴ ἀπαναινόμεθα καί σωματικῶν ἀσκήσεων κόπους· ἐκ μὲν γὰρ γῆς σίτος· ἐκ δὲ τῶν τοιούτων χαρὰ πνευματικὴ καί πείρα καλῶν ἐκβλαστάνει»⁷ (Νὰ μὴ ἀπορρίπτουμε τοὺς κόπους τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων. Γιατί ἀπὸ τὴν γῆ βγαίνει τὸ σιτάρι, καί ἀπὸ τοὺς σωματικὸς κόπους ἡ πνευματικὴ χαρὰ καί ἡ ἐμπειρία τῶν καλῶν βλασταίνουν).

«Ἡ ἀπόλυτη εἰλικρίνεια –τὸ να λέμε τὴν ἀλήθεια γιὰ τὰ σημαντικὰ καί γιὰ τὰ ἀσίμματα, εἰδικὰ ὅταν αὐτὸ μᾶς ἐκθέτει καί μᾶς κοστίζει– παίζει βασικὸ ρόλο ὄχι μόνο στὴν

6 Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, (Φιλοκαλία, τόμ. Β', σ. 118), παρὰ: Εὐσεβίου Βίτην, *Ἡδονὴ - Ὁδὴν*. Ὁ διπλὸς καρπὸς τῆς αἰσθήσεως (Αθήνα: Ἀκριτας, 1990), σ. 202.

7 Φιλοθέου Συναΐτου, *Νηπτικὰ κεφάλαια*, κη' (Φιλοκαλία τόμ. Β', σ. 283).

άναρρωση από τον έθισμό, αλλά και στην προσπάθειά μας να έχουμε μια πιο ισορροπημένη ζωή στο κορεσμένο από ανταμειβές οικοσύστημά μας. Η απόλυτη ειλικρίνεια καρποφορεί σε πολλά επίπεδα. Πρώτον, προάγει τη συναίσθηση των πράξεών μας. Δεύτερον, σφουρηλατεί ουσιαστικές ανθρώπινες σχέσεις. Τρίτον, οδηγεί σε μια υπεύθυνη στάση απέναντι στον εαυτό μας όχι μόνο αναφορικά με το παρόν, αλλά και με το μέλλον. Τέτατον, είναι μεταδοτική. Πέμπτον, μπορεί να προλάβει την ανάπτυξη κάποιου μελλοντικού έθισμου». Πόσο μάς θυμίζουν αυτά τα αποσπάσματα την προτροπή της Έκκλησίας μας για αυθεντική μετάνοια και ειλικρινή εξομολόγηση! Και συνεχίζει άλλοι για την λυτρωτική δύναμη της Έξομολογήσεως: «Ο μύθος του Όδυσσέα αναδεικνύει μια βασική συνιστώσα της αλλαγής συμπεριφοράς: μέσω της αφήγησης των βιωμάτων μας, τα θέτουμε υπό τον έλεγχό μας. Η ειλικρινής αποκάλυψη των βιωμάτων μας, στο πλαίσιο είτε της ψυχοθεραπείας, είτε της συνομιλίας με έναν υποστηρικτή από τους ΑΑ [Ανώνυμους Αλκοολικούς], είτε της εξομολόγησης σε ένα ιερέα, είτε της έκμυστήρευσης σε έναν φίλο, είτε της καταγραφής σε ένα ημερολόγιο, μάς επιτρέπει να σχηματίσουμε μια ανάγλυφη εικόνα της συμπεριφοράς μας και ενίοτε να την αντιληφθούμε για πρώτη φορά. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις εν μέρει αυτοματοποιημένες και ασυναίσθητες συμπεριφορές».

«Στόν χώρο της ψυχολογίας γίνεται μια διάκριση ανάμεσα στο συναίσθημα της ντροπής και σε αυτό της ενοχής: η ντροπή μάς κάνει να νιώθουμε άσχημα για τον εαυτό μας· η ενοχή μάς κάνει να νιώθουμε άσχημα για τις πράξεις μας, χωρίς να βλέπουμε αρνητικά τον εαυτό μας. Η ντροπή είναι ένα δυσπροσαρμοστικό συναίσθημα. Η ενοχή είναι ένα προσαρμοστικό συναίσθημα». Το απόσπασμα μάς ενθυμίζει το χωρίο του Άποστόλου Παύλου για

την διπλή έννοια της λύπης: «*Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται ... τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατεργάσατο ὑμῖν σπουδὴν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν! ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι*» (Β' Κορ. 7: 10-11).

Ἄκομη και στους τρόπους της αντιμετώπισης των έθισμών η άσκητική γραμματεία είχε προηγηθεί από την σύγχρονο ψυχοθεραπεία πολλούς αιώνες πριν, και γι' αυτό διαπιστώνομε τόσες πολλές ομοιότητες.

Ἡ μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο συστημάτων (ψυχοθεραπείας και άσκητικότητας) για την άπαλλαγή από τους έθισμούς η πάθη⁸ (όπως τους αναφέρει η Έκκλησία από το ρήμα πάσχω = υποφέρω, γιατί τα πάθη κάνουν τον έμπαθη να υποφέρει) είναι η Θεία Χάρις, η οποία ενεργεί μέσα στην Έκκλησία και είναι πανσθενουργός. Στην ψυχοθεραπεία ο άνθρωπος αγωνίζεται μόνος του, ενώ στην Έκκλησία συνδράμει την αναμική ανθρώπινη προσπάθεια ή παντοδύναμος Θεία Χάρις.

Πολλές θεραπευτικές κοινότητες για την άπεξάρτησι από τις διάφορες ουσίες και τους έθισμούς έχουν ως σύνθημα: «Μπορείς, αλλά όχι μόνος». Αυτό μάς υπενθυμίζει την ρήσι του Κυρίου μας: «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. 15: 5) και την έμπειρία του άποστόλου Παύλου: «Πάντα ισχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ» (Φιλ. 4: 13).

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

8 Για τα πάθη και την αντιμετώπισή τους βλ. το μικρό βιβλίο *Ζωή χωρίς πάθη* (Αθήνα: ΧΦΕ, 2019) και το δίτομο έργο του Jean Claude Larcet, *Ἡ θεραπευτικὴ τῶν πνευματικῶν νοσημάτων* (Αθήνα: Άποστ. Διακονία, 2008).

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

† ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΙΡΑΝΩΝ, ΔΥΡΡΑΧΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

(1929-2025)

Στις 25 Ιανουαρίου έξεδήμησε πρὸς Κύριον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας Ἀναστάσιος. Ἦταν ἴσως ὁ πῖθ γνωστός κληρικὸς τῆς ἀνὰ τὸν κόσμον Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διῆγε βίον ἀφοσιώσεως στὸ ἱεραποστολικὸ καὶ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ἀφήνοντας

πίσω του πλούσιο ἔργο, ποὺ σήμερα ὅλοι ὁμόθυμα ἀναγνωρίζουν καὶ τιμοῦν.

Σύμφωνα μὲ ἀνακοίνωση τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀλβανίας ἐπὶ τῇ κοιμῆσει του, «ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος κυρὸς Ἀναστάσιος ὑπῆρξε ὁ ἀνασπληωτὴς καὶ ἀνακαινιστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποία ἀνέστησε κυριολεκτικῶς ἐκ τῶν εἰρηπείων μετὰ τὴν πτώση τοῦ ἀθεϊστικοῦ καθεστῶτος. Μὲ τὸ θεόπνευστο ὄραμα καὶ τὴν ἀκάματη ἐργασία του, ἀνοικοδόμησε ἐκ βάρθρων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν, ἀνῆγειρε ἑκατοντάδες ναοὺς, συνέστησε ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἀνέδειξε νέον κλῆρον, προσφέροντας ἀδιάλειπτη θυσιαστικὴ διακονία ἐπὶ 33 καὶ πλέον ἔτη».

Πραγματικά, δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ γραφεῖ ὅτι κάθε πτυχὴ τῆς ζωῆς τοῦ μακαριστοῦ Ἀναστασίου μᾶς διδάσκει.

Ἦδη ἡ γέννησί του μοιάζει νὰ ὀφείλεται σὲ θαῦμα: στὸ θαῦμα τῆς ἀγάπης. Ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος γεννίθηκε στὸν Πειραιᾶ στίς 4 Νοεμβρίου 1929, ἐπειδὴ ἡ μητέρα του Ρωξάνη εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀποκρούσει πεισματικά τὶς ἐπί-

μονες ὑποδείξεις τῶν ἰατρῶν νὰ ὑποβληθεῖ σὲ ἄμβλωση, καθὼς ἔπασχε ἀπὸ φυματίωση, καὶ ἡ παράταση τῆς κυήσεως ἔκρυβε θάνατο κίνδυνο τόσο για τὴν ἴδια ὅσο καὶ γιὰ τὸ ἔμβρυο. Στὴν Εὐαγγελίστρια στὸν Πειραιᾶ ἡ μητέρα του γονάτισε μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας: «Παναγία μου, ἐγὼ αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω· θὰ κρατήσω τὸ παιδί, καὶ ἃς γίνῃ ὅ,τι θέλεις ἐσὺ». Αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ δὲν παρέλειπε νὰ θυμᾶται μὲ κάθε εὐκαιρία ὁ ἴδιος ὁ μακαριστὸς Ἀναστάσιος, καὶ ἐπέλεξε νὰ τονίσει στὸν ἐπικίδειο ποὺ ἐξεφώνησε γιὰ τὸν Ἀναστάσιο κατὰ τὴν ἐξόδιο ἀκολουθία του στὸν καθεδρικὸ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως στὰ Τίρανα ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος.

Ὁ Αναστάσιος Γιαννουλάτος μεγάλωσε καὶ *μορφώθηκε*, μὲ ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως, μέσα στὸ χριστιανικὸ ἔργο ποὺ ἱκμαζε τότε στὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν πνευματικὴ «ὀμπρέλα» τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «ΖΩΗ». Ὑπῆρξε δραστήριο μέλος τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων πρῶτα, τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως στὴ συνέχεια, μέλος κατόπιν τῆς Ἀδελφότητος τῆς «ΖΩΗΣ». Πολλοὶ τὸν θυμοῦνται ὡς ὁμαδάρχη στὶς κατασκηνώσεις τῶν Ὁμάδων καὶ τῆς ΧΦΕ, στὸν Παρασσὸ ἢ στὶς Πρέσπες, ὡς κατηχητὴ σὲ διάφορους Ναοὺς μὲ ἀποκορύφωμα τὸ ἀνώτερο Κατηχητικὸ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ὁμοιοίας, ἀλλὰ καὶ ὡς φέρελι πι κληρικὸ (χειροτονήθηκε διάκονος τὸ 1960 καὶ πρεσβύτερος τὸ 1964). Ὅσα προσέλαβε ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ ἔργο ὁ Αναστάσιος τὰ ἐφάρμοσε ὁ ἴδιος μὲ συνέπεια, φροντίζοντας πάντοτε γιὰ τὴν ἐκδίπλωση πνευματικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ ἔργου. Ἄλλωστε, ὁ Αναστάσιος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα τῆς «ΖΩΗΣ», ὄχι γιὰ νὰ διεκδικήσει ἀξιώματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὴν ἱεραποστολικὴν του κλῆση στὴν Ἀφρική, καὶ πάντα τιμοῦσε τὸ ἔργο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκίνησε καὶ μέσα στὸ ὁποῖο «μορφώθηκε».

Ὁ μακαριστὸς Αναστάσιος ὑπῆρξε ἄνθρωπος σπάνιας παιδείας. Ἀριστοῦχος πτυχιούχος καὶ διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, σπούδασε στὴ συνέχεια Ἱεροσκειολογία, Ἱεραποστολικὴ καὶ Ἐθνολογία στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τοῦ Μαμβούργου στὴ Γερμανία ὡς μεταπτυχιακὸς μελετητὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Alexander von Humboldt. Διετέλεσε Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Ἱεροσκευμάτων στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Κοσμίτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀντεπιστέλλον καὶ κατόπιν ἐπίτιμο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐπίτιμος διδάκτωρ Θεολογίας ἢ Φιλοσοφίας 19 Πανεπιστημίων σὲ Ἑλλάδα, Η.Π.Α., Ἀλβανία, Κύπρο, Ἰταλία, Ρουμανία, Γεωργία, ἐπίτιμο μέλος τῆς Γερουσίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας

Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν. Ὑπῆρξε συγγραφέας 24 βιβλίων καὶ περισσοτέρων ἀπὸ 240 ἄρθρων καὶ μελετῶν, κυρίως θεολογικοῦ ἢ ἱεροσκειολογικοῦ περιεχομένου, μὲ ἔργα του νὰ ἔχουν μεταφρασθῆι σὲ 17 γλώσσες. Γνώριζε, πέραν τῆς ἑλληνικῆς, τὴν ἀγγλική, τὴ γαλλικὴ, τὴ γερμανικὴ, τὴν ἀλβανικὴ, τὴν ἰταλικὴ, τὴ λατινικὴ, τὴν ἰσπανικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀφρικανικὲς γλώσσες καὶ διαλέκτους. Ἀποτελεῖ κατὰ ταῦτα ὁ Αναστάσιος ἀπὸ τὰ παράδειγμα τοῦ μεγαλείου τῆς συνύπαρξης σὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

Ἀπὸ νωρὶς, ὁ Αναστάσιος ἀποφάσισε νὰ ἀφιερῶθῆι στὴν Ἱεραποστολή, στρεφόμενος στὴν Ἀφρική. Καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐπιδόθηκε σὲ αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πρωτοστάτησε στὴ σύγχρονη ἀναζωπύρωση τῆς Ὁρθόδοξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς. Οὐγκάντα, Νιγηρία, Καμερούν, Γκάνα, Κένυα, Τανζανία. Ἡ εὐθραυστὴ ὑγεία του τὸν ἔφερε πολλὰς φορὲς στὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ἀπὸ τότε ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ προσβλήθηκε ἀπὸ ἔλονοσία τὸ 1964. Ἀλλὰ δὲν πτοήθηκε. Ἀφοῦ ἀναγκάσθηκε νὰ ἐπιστρέφῃ γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα στὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὡς Ἐπίσκοπος Ἀνδρουσίης βρέθηκε στὴ θέση τοῦ Γενικοῦ Διευθυντῆ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψε στὴν Ἀφρική ὡς Τοποτηρητὴς τῆς Μητροπόλεως Εἰρηνουπόλεως – Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς (1981-1990), ὅπου καὶ παρήγαγε πλούσιο ἱεραποστολικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔργο. Παράλληλα, στὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστὴς, ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἱεραποστολικοῦ συλλόγου «Πορευθέντες», ὁ ὁποῖος, ὑπὸ τὴ σκέπη τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, διακονεῖ στὴν ὀρθόδοξη ἱεραποστολὴ σὲ ὅλο τὸν κόσμον. Δικός του ὁ λόγος: «*Ἐκκλησία χωρὶς ἱεραποστολὴ εἶναι Ἐκκλησία χωρὶς ἀποστολή*».

Καὶ τότε ἦλθε ἡ μεγάλῃ πρόκληση, ἢ ἀκριβέστερα ἡ θεία κλῆση, ποὺ ἀντιπροσώπευε ἡ Ἀλβανία. Μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ καθεστώτος ποὺ ἐπαίρταν ὅτι εἶχε

οικοδομῆσει τὸ μοναδικὸ «ἀθειστικὸ κράτος» στὸν κόσμo, ὁ Ἀναστάσιος ἐκλήθη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1991 νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀλβανία, ἀρχικὰ ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξάρχος, γιὰ νὰ διερευνήσει τίς προοπτικὲς ποὺ θὰ βοηθοῦσαν νὰ ἀναστηθεῖ ἐκεῖ, οὐσιαστικά, ἡ Ἐκκλησία, ποὺ εἶχε καταρρεύσει μετὰ ἀπὸ 46 χρόνια διωγμῶν. Ἐνάμιση χρόνο ἀργότερα, στίς 24 Ἰουνίου, ἀνεδείχθη Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας, ἀναλαμβάνοντας νὰ ἀναστήσει τὴν Ἐκκλησία, «ὄχι ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ ἐκ τοῦ πλὴν τοῦ μηδενός», ὅπως σχολίασε ὁ Μητροπολίτης Λεμεσοῦ κ. Ἀθανάσιος, κάνοντας λόγο γιὰ ἓνα «σύγχρονο Ἅγιο τῆς Ἐκκλησίας μας».

Ὁ Ἀναστάσιος ἀπέδειξε τότε ὅτι δὲν ἦταν ἀπλῶς ἓνας ἄνθρωπος μὲ σπάνια μόρφωση, μοναδικὴ προσωπικὴ ἀκτινοβολία καὶ ἐξαιρετικὰ ἐπικοινωνιακὰ χαρίσματα, ἀλλὰ κάτι πολὺ περισσότερο. Ἄν τοῦ εἶχε προσφερθεῖ κάποιο μεγάλο ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα, στοχάσθηκε, θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἀρνηθεῖ, ἐπικαλούμενος τὴν προσήλωσή του στὴν ταπεινὴ διακονία του στὴν Ἀφρική. Ἀλλὰ δὲν μπορούσε νὰ ἀρνηθεῖ, ὅταν αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἐκαλεῖτο ἦταν κάτι... ἀκόμα πιὸ ταπεινὸ! Καὶ ἔτσι βρέθηκε στὴν Ἀλβανία, χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτε ἀπ' αὐτὴν, οὔτε φυσικὰ τὴν ἀλβανικὴ. Ὅπως διηγεῖτο ὁ ἴδιος, οἱ πρῶτες ἀλβανικὲς λέξεις ποὺ ἔμαθε καὶ πρόφερε ἦταν: «Krishti u Ngjall!» (Χριστὸς ἀνέστη!). Αὐτὲς οἱ λέξεις ἔγιναν τὸ μῆνυμα τῆς ἐλπίδας ποὺ κόμισε στὴν Ἀλβανία. Καὶ αὐτὲς ἀκριβῶς εἶναι οἱ λέξεις μὲ τίς ὁποῖες τὸν ἀποχαιρέτησαν οἱ Ἀλβανοί.

Ὁ δρόμος δὲν ἦταν βέβαια στρωμένος μὲ ροδοπέταλα, κάτι ποὺ ἀσφαλῶς κατανοοῦμε ὅλοι. Ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ συλλάβει κανεὶς τὸ μέγεθος τῶν ἐμποδίων ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ὁ Ἀναστάσιος. Στὴν Ἀλβανία πολλοὶ τὸν διέβαλλαν ὡς «φάντασμα τοῦ Φαναρίου» καὶ «πράκτορα τῆς Ἑλλάδας». Ἐννέα φορὲς ἔγιναν ἀπόπειρες ἐναντίον του. Ἀκόμα καὶ τὸν ὁδηγὸ του πλησίασαν,

προσφέροντάς του πολλὰ χρήματα, γιὰ νὰ τοὺς διευκολύνει στὴν ἐξόντωσή του. Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχαν κάποιοι ποὺ ἐπέχαιραν, διότι στὴν Ἀλβανία ὁ Ἀναστάσιος, ὁ «ὀργανωσιακός», ὁ «Ζωϊκός», ἀσφαλῶς θά... «θαβόταν», καὶ ἔτσι θὰ ἔβγαυε ἀπὸ τὴν «κούρσα» γιὰ τὴ διεκδίκηση κάποιου ὑψηλοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος στὴν Ἑλλάδα...

Εἶναι ἀπίστευτο πόσο μικρὰ καὶ ἀσίμαντα –ἀκόμη καὶ ἀπίστευτα– μοιάζουν ὅλα αὐτὰ σήμερα, ποὺ ὅλοι σκύβουν εὐλαβικὰ τὸ γόνυ μπροστὰ στὸ σκίνωμα τοῦ σεπτοῦ ἱεράρχη καὶ ἀναγνωρίζουν ὁμόθυμα τὸ μεγαλεῖο τῆς προσωπικότητάς καὶ τοῦ ἔργου του. Ἀλλὰ ἀξίζει νὰ τὰ θυμόμαστε ὅλα αὐτά, γιὰτὶ ἀπὸ μιὰ ἄποψη μᾶς διδάσκουν. Μᾶς διδάσκουν πόσο εὐκόλα σκορπίζει καὶ χάνεται τὸ σκοτάδι, ὅταν λάμψει τὸ φῶς.

Κάθε προσπάθεια ἀπολογισμοῦ τοῦ ἔργου ποὺ ἐπετέλεσε ὁ Ἀναστάσιος στὴν Ἀλβανία προκαλεῖ δέος. Πραγματικά, νιώθει κανεὶς ἴλιγγο, ἂν ἀναφερθεῖ στὰ ὅσα ἔκανε γιὰ τὴ διοργάνωση ἀπὸ τὸ μηδὲν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας. Φρόντισε γιὰ τὴν ἐκλογὴ νέων καὶ φυσικὰ ἀξίων μητροπολιτῶν, τὴ σύσταση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὴν ἴδρυση νέων Μητροπόλεων καὶ τὴ δημιουργία ἐνὸς σύγχρονου Καταστατικοῦ χάρτη τῆς Αὐτοκέφαλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

Εἶναι ιδιαίτερα δύσκολο νὰ μπεῖ κανεὶς στὴ διαδικασία νὰ ἀπαριθμήσει, ἔστω, ἀπλῶς τοὺς ναοὺς ποὺ ἀναστήλωσε ὁ Ἀναστάσιος στὴν Ἀλβανία, τοὺς ναοὺς ποὺ θεμελίωσε καὶ ἀνήγειρε, μὲ ἀποκορύφωμα τὸν καταπληκτικὸ Ναὸ τῆς Ἀναστάσεως τῶν Τιράνων, τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα, ἀπὸ νηπιαγωγεῖα μέχρι Πανεπιστήμιο, προνοιακὰ καὶ νοσηλευτικὰ ἐπιτεύγματα μὲ κορυφαῖο τὸ πρωτότυπο κέντρο «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ» τῶν Τιράνων, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὀργανωμένα στὰ Βαλκάνια, τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα ποὺ ἐγκαινίασε καὶ ἔθεσε σὲ λειτουργία, καὶ γενικώτερα τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο ποὺ ἰδιαίτερα ἐπιμελήθηκε καὶ ποὺ θὰ τὸ ζήλευαν

πολλοί στὸν τόπο μας. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν τακτοποίηση τῆς μισθοδοσίας τῶν κληρικῶν καὶ ὄσων ἄλλων διακονοῦν στὰ ἔργα τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆς Ἐκκλησίας μερίμνησε, ἰδρύοντας τρία ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα, ὑφίστηε σημασία γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκονομία τῆς Ἀλβανίας. Εἶχε δὲ ὁ μακαριστὸς Ἀναστάσιος τὸ σπάνιο χαρακτηριστικὸ νὰ συνδυάζει στὸ πρόσωπό του τὶς ἀρετὲς ἑνὸς πολὺ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πρόνοια τοῦ πιὸ πρακτικοῦ νοῦ. Αὐτὲς οἱ ἀρετὲς καὶ αὐτὴ ἡ πρόνοια εἶναι τὰ θεμέλια ποὺ γεννοῦν τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἔργο ποὺ αὐτὸς θεμελίωσε θὰ ἐπιζήσει καὶ θὰ συνεχίσει νὰ ἀνθεῖ καὶ μετὰ τὴν κοίμησή του.

Ἄν πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε καὶ νὰ ἀναδείξουμε καὶ κάτι ἀκόμα, αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ὑπῆρξε πάντα ἐνωτικός, καὶ ποτὲ διχαστικός. Ἀναζητοῦσε γέφυρες, ἐκεῖ ποὺ ἄλλοι ἔβλεπαν μόνον τείχη. Καὶ ὑπῆρξε ἐνωτικός, ὄχι μὲ τὸν τρόπο τῆς

συνδιαλλαγῆς καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο τοῦ Χριστοῦ: μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία ἀγκάλιαζε τοὺς πάντες. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν κρίση τοῦ Κοσσυφοπεδίου τὸ 1999 κινητοποιήσε τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας καὶ ὀργάνωσε τὴν ὑποδοχὴ καὶ περίθαλψη μεγάλου ἀριθμοῦ προσφύγων, περίπου 33.000, σχεδὸν στὸ σύνολό τους μουσουλμάνων. Αὐτό, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, τοῦ χάρισε τὸ 2000 τὴν ὑποψηφιότητα γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ Εἰρήνης. Εἶναι ἐπίσης ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ποὺ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀλβανίας εἶπε στὴν ἐπικήδεια ὁμιλία του: «Ἦρθε ἕνας ἀπλὸς παπᾶς, καὶ ἔφυγε ὡς ὁ Ἀναστάσιος τῆς Ἀλβανίας».

Σὲ πολλὰ πράγματα, ὁ μακαριστὸς Ἀναστάσιος μᾶς ἔδειξε καὶ μᾶς δείχνει τὸν δρόμο. Αἰωνία του ἡ μνήμη!

(ἀπὸ τὸ περιοδικὸ ΖΩΗ)

Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΖΗΣΑ

Γνώρισα τὸν Ἀναστάσιο γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1951, ὅταν ἦρθα στὴν Ἀθήνα καὶ συμμετεῖχα στὴν Κατασκίνωση τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων στὴν Ἁγία Παρασκευὴ Ἀττικῆς. Ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος ἦταν ὁμαδάρχης. Στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς φωτογραφίες ποὺ συνοδεύουν τὸ παρὸν κείμενο, ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος σημειώνεται μὲ τὸ Νο 2, στὸ Νο 1 εἶμαι ἐγώ, στὸ Νο 3 ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς καὶ στὸ Νο 4 ὁ π. Βασίλειος Γοντικᾶκης.

Στὴ συνέχεια, εἶχα κατηχητὴ καὶ ὁμαδάρχη τὸν Ἀναστάσιο (τὸν Τάσο, ὅπως

τὸν γνωρίζαμε) στὸ Ἀνώτερο Κατηχητικὸ τοῦ Ι.Ν. Ἁγίου Κωνσταντίνου στὴν Ὁμόνοια. Ἐξακολούθησα νὰ διατηρῶ ἐπαφὴ μαζὶ του ὡς φοιτητῆς, ὅταν μπῆκα στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὅταν, κατόπιν, ἔγινα ὁμαδάρχης στὴν Κατασκίνωση τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων στὸν Παρνασσό, ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος ἦταν ἀρχηγὸς καὶ ἐπόπτης τῶν Κατασκηνώσεων. Στὴ δεύτερη ἀπὸ τὶς φωτογραφίες ποὺ συνοδεύουν τὸ παρὸν κείμενο, εἶμαι δίπλα του. Ἀρχηγὸς τῆς Κατασκίνωσης τότε ἦταν ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Ἀθανασόπουλος.

Θυμᾶμαι τὴ χειροτονία του εἰς διάκονον τὸ 1960, τὴν ὁποία τέλεσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Θεόκλητος Β'. Τὸ ὅλο γεγονός ἦταν πολὺ συγκινητικό. Εἴχαμε συγκεντρωθεῖ ἀποβραδὶς τὴν παραμονὴ πίσω ἀπὸ τὸ ἐκκλησιάκι στὸ μεγάλο πεῦκο στὴν Ἁγία Παρασκευή, ψάλλαμε καὶ τραγουδοῦσαμε, «Θεέ μου, κοντὰ σὲ Σὲ θέλω νὰ ζῶ», καὶ ἄλλα κατασκηνωτικὰ τραγούδια.

Τὰ ἐπόμενα χρόνια συνεχίσαμε νὰ ἔχουμε ἐπαφὴ μὲ τὸν Ἀναστάσιο. Ἦμουν παρὼν τὸ 1964 στὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονία του, τὴν ὁποία ἐτέλεσε ὁ τότε βοηθὸς Ἐπίσκοπος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν Μητροπολίτης Φωκίδος Χρυσόστομος. Τὸ ἴδιο κιάλας τὸ βράδυ τῆς χειροτονίας του μᾶς ἀποχαιρέτησε, φεύγοντας γιὰ τὴν Οὐγκάντα.

Εἶναι γνωστὲς οἱ περιπέτειες ποὺ δοκίμασε μὲ τὴν εὐθραυστη ὑγεία του στὴν Ἀφρική. Λιγώτερο γνωστὸ εἶναι ὅτι στὴν Ἀφρική κινδύνευσε καὶ ἀπὸ ἓνα ἀτύχημα μὲ αὐτοκίνητο, ὅταν μάλιστα θραύσματα ἀπὸ τὸ παρμπρίζ τοῦ αὐτοκινήτου μπῆκαν στὰ μάτια του. Τὸν ἔσωσε τότε ἓνας νεαρὸς Ἀφρικανός, ποὺ μὲ τὴ δική του βοήθεια εἶχε σπουδάσει ὀφθαλμίατρος στὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα κατὰ τὶς σπουδές του στὴν Ἑλλάδα συμμετείχε στὴν Κατασκίνωση τοῦ Παρνασσοῦ, ὅταν ἦμουν ἐγὼ Ἀρχηγὸς τῆς Κατασκίνωσης.

Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα διατηρούσαμε ἀδιάλειπτη ἐπικοινωνία. Ἦμουν παρὼν καὶ στὴ χειροτονία του σὲ Ἐπίσκοπο Ἀνδρούσης τὸ 1972, τὴν ὁποία ἐτέλεσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος Α' στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ Ἀθηνῶν. Ὡς Ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης, ὁ Ἀναστάσιος ἀνέλαβε καὶ τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὅταν ἐγίνε ἡ κατάληψη τῆς Νομικῆς τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1973, ἡ πρώτη μαζικὴ

κινητοποίηση φοιτητῶν στὰ χρόνια τῆς Ἑπταετίας, ὁ Ἀναστάσιος, Ἐπίσκοπος τότε Ἀνδρούσης καὶ ἦδη καὶ Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο, δὲν δίστασε νὰ μπεῖ στὴ Νομική, μεταφέροντας φάρμακα καὶ τρόφιμα γιὰ τοὺς φοιτητές. Βγαίνοντας φυγάδευσε καταζητούμενους ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια φοιτητές, τοὺς ὁποίους εἶχε κρύψει κυριολεκτικὰ κάτω ἀπὸ τὸ ράσο του.

Ὅταν ὑπῆρξε κάποια ἀναταραχὴ στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Νικόλαος ΣΤ' κάλεσε τὸν Ἀναστάσιο, ἐπειδὴ ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς στοὺς Ἀφρικανούς, καὶ ὁ Ἀναστάσιος ἀνέλαβε τὴν ἐπισκοπὴ Εἰρηνουπόλεως, ἡ ὁποία περιλάμβανε τὴν Οὐγκάντα, τὴν Τανζανία καὶ τὴν Κένυα. Ἐκεῖ εἰρήνευσε τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀργότερα, τὸ 2009 ὁ Ἀναστάσιος ἀναγνωρίσθηκε «Μέγας Εὐεργέτης τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας».

Ὅταν ὁ Σεραφεῖμ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν προχώρησε στὴν ἐκθρόνιση τῶν δώδεκα, ἐξεδίωξε καὶ τὸν Ἀναστάσιο ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία. Ὡστόσο, δὲν τοῦ στέρησε τὸ δικαίωμα προσφυγῆς στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖο στεροῦσαν στοὺς δώδεκα οἱ Συντακτικὲς Πράξεις ἐκπτώσῆς τους. Ἔτσι, ὁ Ἀναστάσιος ἔκανε προσφυγὴ καὶ τὴν κέρδισε, καὶ ὕστερα, δικαιωμένος, παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ θέση.

νέταξε μιὰ ἐπιστολὴ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ ζητοῦσε τὴν ἄδεια νὰ συστήσει μιὰ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ, συγκροτούμενη ἀπὸ τὸν Εὐάγγελο Κρουσταλάκη, τὸν Γεώργιο Παπαζάχο καὶ ἐμένα. Ἡ ἄδεια τοῦ ἐδόθη. Ἀπὸ τότε παρακολουθοῦσα τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, καὶ μὲ ἔκανε τεχνικὸ καὶ οἰκονομικὸ σύμβουλο.

Μετά, τὸ Πατριαρχεῖο τὸν ἔκανε Ἀρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας.

Βρισκόταν στὴν Ἀφρική, ὅταν ἕνα βράδυ τὸν κάλεσαν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τοῦ πρότειναν νὰ μεταβεῖ ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχὸς στὴν Ἀλβανία. Τὴν ἐπομένῃ τὸ πρωῒ ἔλαβα ἕνα τηλεφῶνο ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῆς Κένυας, τὸ Ναϊρόμπι. Ἦταν ὁ Ἀναστάσιος, ὁ ὁποῖος μοῦ λέει:

– Κάθεσαι; Κάτσε καὶ νὰ μοῦ ἀπαντήσεις στὴν ἐρώτηση ποῦ θὰ σοῦ κάνω ὅ,τι σὲ φωτίζει ὁ Θεός. Μοῦ ζητᾶνε νὰ πάω Πατριαρχικὸς Ἐξαρχὸς στὴν Ἀλβανία. Πῶς τὸ βλέπεις;

Καὶ τοῦ λέω ἐγώ:

– Εἶσαι στὸ χαράκωμα. Ἡ Ἐκκλησία σὲ στέλνει σὲ ἕνα ἄλλο χαράκωμα, μὲ πολλὴ λάσπη. Δὲν μπορεῖς νὰ ἀρνηθεῖς. Ἐσὺ πάντα σὲ χαρακώματα ἵσουν. Καὶ τώρα ξέρω ὅτι ἔχεις πάρει τὴν ἀπόφασιν νὰ πᾶς, τὰ πανιά σου τὰ φουσκώνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ταξιδεύεις ἤδη στὴν Ἀλβανία.

Ὅταν πῆγε στὴν Ἀλβανία, τὸν συνόδευσεν ὁ Γεώργιος Παπαζάχος ὡς ἰατρός, γιὰτὶ ἀπαγορευόταν νὰ τὸν συνοδεύσει κάποιος ἄλλος, καὶ ἔμεινε μαζί του τὸν πρῶτο μῆνα. Ἐκεῖ ὁ Ἀναστάσιος συ-

πίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας. Ἦμουν παρὼν στὴν ἐνθρόνισή του. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα, μάλιστα, ὁ Ἀναστάσιος εἶχε πυρετό. Ἡ ἐνθρόνισιν ἦταν ἐπεισοδιακὴ. Ἄνθρωποι τοῦ καθεστώτος, οἱ ὁποῖοι δὲν τὸν ἠθελαν, μπῆκαν μέσα στὸ Ναὸ ὀπλισμένοι, γιὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν, φωνάζοντας: «Ἐξω ὁ Ἀναστάσιος!».

Ὅταν πῆγε ὁ Ἀναστάσιος στὴν Ἀλβανία, ἡ Ἐκκλησία ἦταν διαλυμένη. Δὲν ὑπῆρχε ναός, καὶ τὸ καλοκαίρι ἔκανε λειτουργίες στὴν ὑπαιθρο. Πρῶτη του φροντίδα ἦταν εὐλόγα ἡ συγκρότησιν κλήρου. Ὅργάνωσε ἕνα σεμινάριο γιὰ ὑποψήφιους κληρικούς στὸ Δυρράχιο, σὲ ἕνα θέρετρο ποῦ ἦταν γιὰ τοὺς ἐργάτες μὲ τὴν ὀνομασίαν «Νίκος Μπελογιάννης». Ἐκεῖ δίδαξαν λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, φυσικὰ μὲ τὴ βοήθεια διερμνέων, μέλη τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «ΖΩΗ» καὶ ἄλλων Ἀδελφοτήτων, ἀλλὰ καὶ μοναχοὶ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀπὸ τὶς Μονές Γρηγορίου καὶ Σίμωνος Πέτρας, ὅπως καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ μοναχοί, καὶ στὴ συνέχεια καὶ καθηγητὲς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὁ Ἀναστάσιος ἔκανε

162 νέους ιερείς, έκτισε περισσότερους από 160 νέους ναούς και αναστήλωσε ένα μεγάλο αριθμό κατεστραμμένων ναών, περισσότερους από 200.

Αποκορύφωμα της άνεγερσως Ναων είναι ο Καθεδρικός Ναός της Αναστάσεως στα Τίρανα. Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος διενήργησε διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την ανέγερση αυτού του ναού. Τότε ταξίδευσα κι εγώ στη Νέα Υόρκη, όπου βρισκόταν το γραφείο του αρχιτέκτονα Στίβεν Παπαδάτου, που ανέλαβε τον σχεδιασμό και την οικοδόμηση του ναού, καθώς και στο Μόναχο, όπου βρισκόταν το εργοστάσιο που θα έκανε τη σκεπή. Φυσικά, οί λεπτομέρειες των σχεδίων, όπως και η τελική διαμόρφωσή τους, όφειλεται στον ίδιο τον Αρχιεπίσκοπο.

Τα θυρανοίξια του έντυπωσιακού αυτού ναού της Αναστάσεως στα Τίρανα έγιναν στις 24 Ιουνίου 2012, με την ευκαιρία της επέτειου των 20 ετών από την αναβίωση ή μάλλον την Ανάσταση της Εκκλησίας της Αλβανίας και την έκλογή του Αναστασίου ως Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας. Τα εγκαίνια του καταπληκτικού αυτού Ναού έγιναν από τον Οικουμενικό Πατριάρχη με τη συμμετοχή και άλλων πατριαρχών και αρχηγών ορθοδόξων Εκκλησιών, την 1^η Ιουνίου 2014.

Παράλληλα με την προσπάθεια ανασυγκρότησης της Εκκλησίας της Αλβανίας, ο Αναστάσιος ανέλαβε την προσπάθεια προσέγγισης του λαού. Για τον λαό της Αλβανίας δεν ήταν μόνο ο θρησκευτικός ήγέτης, αλλά ενδιαφερόταν και για τα γενικότερα προβλήματα των ανθρώπων.

Κάποτε επισκέφθηκε τη Βόρειο Ήπειρο κλιμάκιο από τη μεγαλύτερη όμογενειακή οργάνωση ΑΧΕΠΑ, με επικεφαλής τον Andrew Athens και τον ρώτησαν τί ήθελε να του δώσουν. Λίγο

μόλις νωρίτερα είχαν δει μια γριά ζωσμένη τη βαρέλα της και κουβαλάει νερό στο χωριό. Ο Αναστάσιος λοιπόν ζήτησε μια μπουλντόζα να ανοίξει δρόμους και να έχει τη δυνατότητα να σκάβει αulάκια, για να τοποθετήσει σωλίνες νερού.

Το έργο που έπετέλεσε ο Αναστάσιος στην Αλβανία υπήρξε αξιοθαύμαστο. Ίδρυσε το Πανεπιστήμιο «Ο Λόγος» με έξι σχολές, σχολεία, γυμνάσια-λύκεια, εκκλησιαστικά λύκεια, αξιολογώτατο τεχνικό λύκειο, νηπιαγωγεία, παιδικούς σταθμούς. Εκτός από αυτά, ίδρυσε ραδιοφωνικό Σταθμό, τυπογραφείο, περιοδικά. Φρόντισε για την όσο το δυνατόν ακριβέστερη μετάφραση των λειτουργικών βιβλίων, αλλά και άλλων βιβλίων. Ίδρυσε Κέντρα Νεότητας και Κατασκηνώσεις, Οικοτροφείο μαθητικό στο Μπουλιάρατι. Ακόμη, και προνοιακά ιδρύματα, όπως ιατρικά κέντρα, με αποκορύφωμα το θεραπευτικό κέντρο «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ» στα Τίρανα, με 24 ειδικότητες, από το οποίο μέχρι τώρα έχουν περάσει περισσότεροι από 2.000.000 Αλβανοί, άσχετου έθνικότητας και θρησκευάματος. Ίδρυσε ακόμη και μαιευτήριο στο πλαίσιο της ενεργοποίησης της Εκκλησίας της Αλβανίας για την υποδοχή και περίθαλψη των χιλιάδων προσφύγων που συνέρρεαν στην Αλβανία κατά την κρίση του Κοσσυφοπεδίου το 1999. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, περιέθαλψε τότε, κάπου 33.000 πρόσφυγες.

Όταν του έλεγα ότι δεν έχουμε χρήματα, εκείνος έλεγε: «Δεν θα μās αφήσει ο Θεός».

Ο Αναστάσιος ήταν άνθρωπος της προσευχής. Θυμάμαι, όταν το 1997 ή Αλβανία βυθίσθηκε στο χάος με τις αναταραχές που ακολούθησαν την κατάρρευση των πυραμίδων, παραθερίζαμε μαζί με τον Αναστάσιο στο έξοχικό μου στα Λουκίσια. Ένα βράδυ, καθώς κοιμόμουν στο διπλανό δωμάτιο από τον Αναστάσιο, τον

ἄκουσα νὰ κατεβαίνει τὴ σκάλα. Μετὰ ἀπὸ λίγο πῆγα καὶ τὸν εἶδα γονατιστὸ στὸ ἐκκλησάκι ποὺ ἔχουμε μέσα στὸ σπιτι μας νὰ προσεύχεται. Ὅταν σπικώθηκα τὸ πρωῖ, τὸν βρῆκα στὴν ἴδια θέση. Εἶχε ξενουχίσει προσευχόμενος.

Ὅταν σκεπτόμασταν τὴ μετὰ Ἀναστάσιο ἐποχὴ στὴν Ἀλβανία, τὸν βασάνιζε πῶς θὰ μποροῦσε νὰ πορευθεῖ οἰκονομικὰ ἢ Ἐκκλησία. Τότε ἦταν ποὺ σκεφθίκαμε τὴ δημιουργία ἐνὸς ὕδροηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου. Πήγαμε στὴ θέση ποὺ μᾶς ὑπέδειξαν, καὶ συγκρότησε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Παλαιοκρασᾶ, τὸν Ἀπόστολο Γούλα, Καθηγητὴ τοῦ Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης, καὶ ἐμένα, ὡς συμβούλους γιὰ τὸ ὕδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο. Τὸ ὕδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο, μὲ ἐγκατεστημένη ἰσχύ 10 Mwe, φράγμα καὶ σήραγγα μέσα στὸ βουνὸ δύομιση χιλο-

μέτρων (ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ κερδίσουμε ὕψος), ἐγκαινιάσθηκε τὸ 2016. Ἀκολούθησε ἡ κατασκευὴ ἄλλων δύο ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων, μὲ ἐγκατεστημένη ἰσχύ 5 MWe τὸ καθένα.

Τὸ ἔργο ποὺ ἀφίνει πίσω του ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας, Ἀναστάσιος εἶναι κολοσσιαῖο. Οἱ Ἀλβανοί, μὲ τὸν καιρὸ, ἀναγνώρισαν τὸ ἔργο του καὶ πραγματικὰ τὸν λάτρευσαν. Νιώθουν ἀληθινὰ εὐλογημένοι, ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ τὸν ἔχουν προκαθήμενο τῆς Ἐκκλησίας τους. Τὸ ἴδιο εὐλογημένοι νιώθουμε ὅλοι ὅσοι ἀξιώθήκαμε νὰ τὸν γνωρίσουμε ἀπὸ κοντά.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΑΛΕΤΑΣ

Πρόεδρος Συλλόγου Ὁρθοδόξου Ἑσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικῶ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεύχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

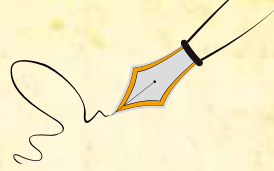
- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικῶ

Παρακαλοῦμε μὴ ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεία ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὅταν κατατίθεται ἓνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομητριάς (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Ακτίνες συνδρομὴ 2025» ἢ ὅτι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποια συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἄν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμηση μὲ μῆνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

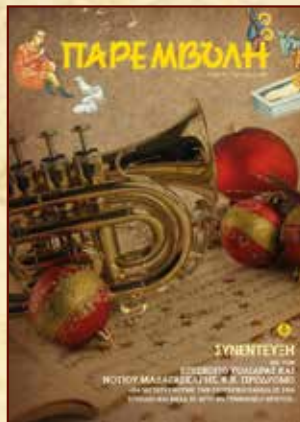
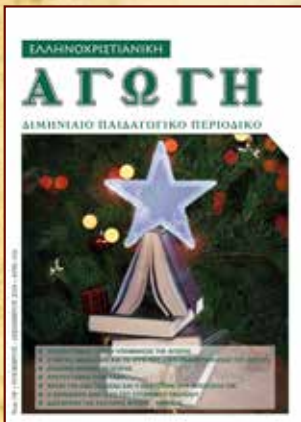

Ή αξίζει νά διαβάσετε

Τò μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τήν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στόν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναίκα, στήν πνευματική καί κοινωνική της παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαράστατης για εκπαιδευτικούς και γονεῖς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τόν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καί τή σφραγίδα τῆς πίστεως καί τῆς παιδείας.

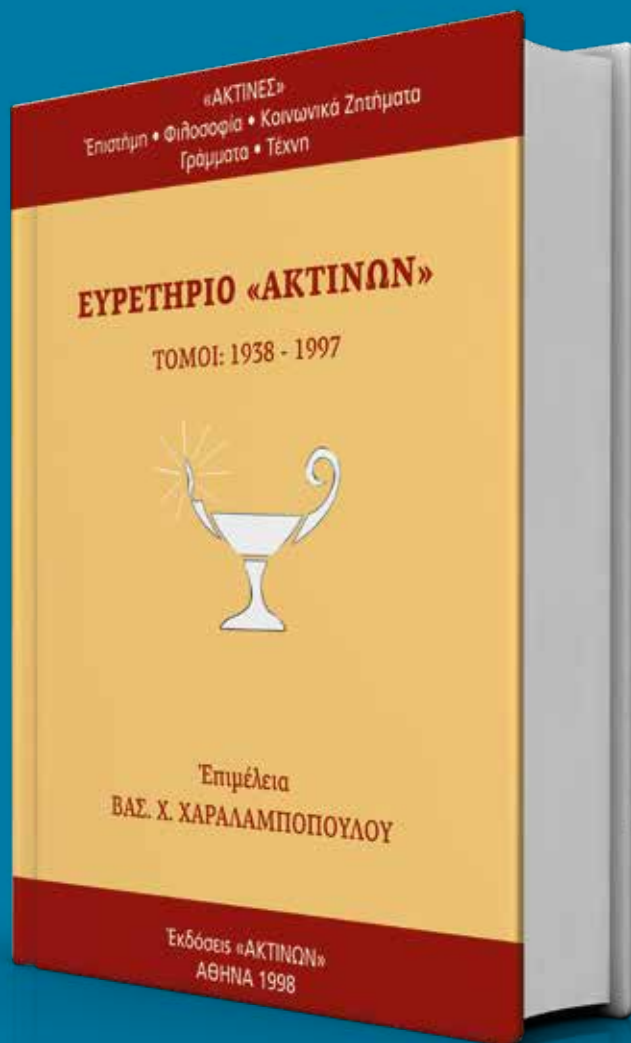
Τò μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπό τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος για τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οι τόμοι του περιοδικού «Ακτίνες» καθώς και τό εϋρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθῆνα, Τηλ. 210 32.35.023